

vigilia

A gyermek — áldás

Varga Domokos, Czakó Gábor,
Tillmann J. A., Esterházy Péter,
Takács Zsuzsa, Petz György,
Ferencz Győző, Márton László,
Fekete Gyula írása

Csoma Gyula
Az értékvesztés pedagógiája

Török József
Pastor angelicus

A VIGILIA
KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSE
Az egyház szolgálata
a mai társadalomban

1988

12

VARGA DOMOKOS: Üdvözítő gyerekek	881
CZAKÓ GÁBOR: Sár és igen	884
TILLMANN J. A.: A nomádok ivadékai	891
PETZ GYÖRGY: Megszülném fiamat	897
ESTERHÁZY PÉTER: Jó	898
TAKÁCS ZSUZSA: Hónapok, váarakozás (vers)	899
FERENCZ GYŐZŐ: A gyermekről	900
MÁRTON LÁSZLÓ: Akik hétköznapjainkat igazolják	902
FEKETE GYULA: Hullámvölgy	906
CSOMA GYULA: Az értékvesztés pedagógiája	911
TŰZ TAMÁS: Olajfaág illenek; Szárnyas napkorong (versek)	916
A. LERNET-HOLENIA: Pusztá vidéken háromkirályok (Kalász Márton fordítása)	917
Szent Efrém karácsonyi homlíáiból	921
TÖRÖK JÓZSEF: Pastor angelicus: XII. Piusz pápa	923
KISIDA ERZSÉBET: A régi felvidéki karácsonyi ünnepekör	926

A VIGILIA KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSE

Az egyház szolgálata a mai társadalomban

Résztevők: Szennay András, Ancsel Éva, Blankenstein Miklós, Kamarás István,
Nemeskürty István, Poszler György, Lukács László 930

HIT ÉS ÉLET

Halász Piusz: Ádvent 943

ÉLŐ VILÁGEGYHÁZ

Hitelét veszített egyház? — Argentína (M. M.) 949

DOKUMENTUM

Karácsonyi történet (Domonkos István) 951

NAPLÓ

Vargha Kálmán ravatalánál (Rába György)	953
Irodalom Umberto Eco: A rózsza neve (Erdei János)	954
Történelem Új könyvek (Török József)	955
Képzőművészet Kapu (Pomogáts Béla)	956
Film Úgy érezte, szabadon él (Éger Veronika)	957
Zene Domspatzen (Fáy Miklós)	959
A hónap krónikája	960

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szede: Szent István Társulat, felelős vezető dr. Ákos Géza igazgató

Készíti: Pannon Nyomda Veszprém, felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

Táskaszám: 88/80 895 Index szám: 25 921 HU ISSN 0042—6024

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 177—246. 173—933, Postacím: 1364 Bp. Pf. 111.
Előfizetés, egyházi terjesztés és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Útcán át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekk számla száma: OTP 37—343—VII. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat, H—1300 Bpest, Pf. 149. Ára 25,— USA dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H—1850 Budapest) a Kultúra 024—7. sz. csekk számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. Előfizetési díj 1 évre 320,— Ft, 1/2 évre 160,— Ft, 1/4 évre 80,— Ft, egyes szám ára 26,— Ft. Megjelenik havonta. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD ÉS CSÜTÖRTÖK 12—2-IG. KÉZIRATOT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

A gyermek — áldás

VARGA DOMOKOS

Üdvözítő gyerekek

Tudom, hogy inkább illenék — ha már emberi üdvösségről merek szólni — a nagybetűvel írt, egyetlen Gyermekeket említenem, ama betlehemi kisdedet. De badd bangoztassam most azt a profánul bangzó véleményemet, hogy az Ő nyomában minden gyerek egy kicsit az üdvözítésünkre születik.

Pál apostol sem volt kevésbé profán, mikor így írt az efézusiaknak szóló levelében: „Úgy szeressék feleségüket a férfiak, mint a saját testüket. Feleségét aki szereti, magát szereti. Önnön testét pedig senki sem gyűlöli, hanem táplálja és ápolja, akárcsak Krisztus az egyházat, a maga testét, amelynek mi tagjai vagyunk. -Elbagyja azért az ember apját és anyját, s feleségével két egybe: ketten egy testté lesznek. - Nagy titok ez — Krisztusra értem és az egyházra. De rátok is áll: úgy szeressétek mindnyájan, ki-ki a maga feleségét, mint saját magát, az asszonyok pedig tiszteljék férjüket.”

Hogy lehet így egybekavarni emberi és isteni relációkat? Gondolom, csak úgy, hogy valójában is egytűvé tartoznak. Abogy test és lélek sem választható szét bennünk, amíg élünk: férj és feleség sem csak egy testté lesz, hanem — szerencsés esetben — egy lélekké.

Pontosabban: kiegészül egyik a másikkal, s ezáltal részesévé válik egy olyan átalakulásnak, amely lassacskán kibontja benne a tartós összekapcsolódás, a termékeny együttélés képességeit.

Ezek a képességek ugyanis csak rejtve vannak meg bennünk, és sok emberben ki sem bomlanak, vagy csak csökevényesen, nem is mindig attól függően, házasságban élnek-e. De a házasság többnyire jó iskolája a magunk elvesztésének és megtalálásának, nyilván ezért is látta bele Pál az egyház misztériumát, a Krisztussal való közösséget.

Még jobb iskola lehet azonban a család, ahol már gyerekek is nőnek-növekednek.

Cseperedő gyerekeit a legtöbb szülő csakugyan olyanformán szereti, mint a saját testét. Hisz belőle valók, az ő mulandó lényének megújulásai. Bár nem feltétlenül test szerint: az örökbe fogadott gyerekek is meghozhatják a szülőknek szinte ugyanazt az örömet, hogy tudniillik nem kopik el mindenestül földi életük: valakire, valakikre átörökíthetik.

Másképpen is átörökítheti ugyan magát az ember az utána következő nemzedékekre. Legtöbbünknek mégis az adatik meg: gyerekeket nevelhetünk s így szerezhetjük meg önmagunk számára a jövődő jogát, a másokban való továbbélés örömét.

De kit érdekel a jövő? — kérdik ma egyre többen. Soha ennyire nem szűkült le az emberek élete a múlt percre, a jelenre, nem szorult ennyire a saját személyes létük korlátai közé.

Nem mindenkié. Európa és Észak-Amerika országaiban azonban ez már valóságos népbetegség, s nálunk, Magyarországon még talán inkább pusztít, mint bárhol másutt. Ezért is oly kevés a szíves-örömet fogadott gyerek. Boldogságukat kevesen keresik ott, ahol talán mégis meglelhetnék.

Nem mintha minden többgyerekes család az emberi boldogság biztos fészke volna. El is nyūbetik a szūlőket a gondok, őnmagukból ki is forgathatják. Különben sem vagyunk egyformák. Kitől több telik, kitől kevesebb.

Mégis azt hiszem: sokan fokozzák le magukat azzal, hogy azt sem vállalják, amit vállalhatnának. Amihez — gyerekeik által nevelődvé — fel tudnának nőni, ha eleinte úgy érzik is: nincs többre erejük.

Régi és vaskos tévedés, hogy a családban csupán a gyerekek szorulnak nevelésre. Az örökös szūlői szolngatás, parancs, büntetés, sápitózás, lelki fröccs inkább még rosszat is tesz nekik. Nevelő hatása igazában csak a családi együttesnek van, annak a fokról fokra kialakuló szoros közösségnek, amelyben mindenki folyvást figyel a többire, így vagy úgy, de tekintettel van kire-kire. Ellenkezik vagy azonosul vele, konfliktusba keveredik vagy összehangolódik, de mindenképpen szūntelen mozgás, változás közeplette, amely visszabat órá is — a szūlőkre sem kevésbé, mint a gyerekekre.

Gondoljunk csak elemi példaképpen az első jövevény megérkezésére. Ott fekszik a tehetetlen kis újszūlött, s a fiatal anya-apa hozzá képest egyszerre óriásira nő. Nemcsak testi mivoltában, hanem tapasztalatában, tudásában, a kicsiért vállalt felelősségében. Itt van hát valaki, aki őnélkülük, szūlei nélkül létezni sem volna képes. Rájuk van bízva egy emberi élet, amely épp a gyöngeségével, kiszolgáltatottságával már-már zsmarki módon kezd kormányozni mindennapjaikat, nappalaikat és éjszakáikat. Néha úgy is érzik, hogy ez már több a soknál. Milyen jó volt valaha szabadnak lenniük, kötetlennek, kedvük szerint osztani be az idejüket, menni ide vagy oda, el-elutazni, kirándulni, szomszédolni, barátkozni, focizni, sakkozni, traccsolni, táncolni, moziba menni satöbbi. Jó, jó, szeretik űk azért a picit is, csak nebezen tudják elfelejteni, mi mindentől fosztja meg űket. Még ki sem alhatják magukat rendesen, mert éjjel sem nyughat. Mindig van valami baja. Nem eszik rendesen; amit megevett, kibányja; taknyos, köbhögős, hasmenéses, betegségtől lázas, fogzástól nyűgős, kiságyából kinőve meg már akkor is elviselhetetlen, ha semmi baja nincsen, hol az asztalterítőt rántja le, hol a teli bögrét dűti fel, hol a bilít loccsantja ki, ezt már nem lehet kibírni. Nem lebet, de muszáj, s ez a muszáj — furcsa módon — egyre több örömet is hoz, sőt boldogságot, hisz rettentő jó érzés látni, hogy nő, ügyesedik, okosodik a kicsi, s éppily jó ballani, hogyan gögicsél, göcög, kacag, míg egyszer kimondja az első értelmes szavakat is... a maga módján minden törődésünkért, fáradozásunkért bőven megfizet.

Megfizetni azonban csak azért tud, mert időközben mi már más milyenné lettünk, mint amilyenek eleinte voltunk. Többé-kevésbé felelőtlen fiatalokból anyává-apává értünk: azzá tett nemcsak a kénytelenség, nemcsak a teendők napi gyakorlása, hanem az is, hogy eddig nem ismert érzések fakadtak fel bennünk. Mások lettek a vágyaink, örömeink, fájdalmaink, s ezáltal az egész értékrendünk. Jelentéktelenné vált számunkra sok minden, amit eddig nagyon is fontosnak éreztünk, más egyebek viszont igen jelentősek lettek, főleg a gyerekkel kapcsolatos dolgok, események. Kevésbé telünk már el őnmagunkkal, a saját biányérzeteinkkel, elégedetlenségeinkkel, nyavalygásainkkal. Még egyszer mondom: szerencsés esetben. Mert a lelki folyamatok sobasem túl egyszerűek. A két szūlő például ritkán van szinkronban, anyává ugyanis könnyebb felnőni, mint apává, s ha a férj nem osztózik kellőképpen a közös felelősségben, gondokban, terhekben, fájdalmainkban, sőt talán még az örömeiben sem, tengernyi keserűséget okozhat szárandó feleségének. Az ugyanis jobban a házhoz, a gyerekekhez lévén kötve, hajlamosabb házi rabszolgának érezni magát, férjét pedig nálánál sokkal szabadabbnak, szerencsésebbnek (természetesen a változatlan, régi értékrend szerint). Ebből folyvást megújuló feszültség támadhat, amely jó esetben nevelődni segítheti a férfit, kivált ha közben a második, a harmadik gyerek is megjön, sokszor azonban szétmarja a házassági kötelékeket.

Biztosíték semmire sincsen. Önsorsuk rontásában az emberek — férfiak is, nők is — roppant teleményesek. De akik képesek arra a testi-lelki áthangolódásra, amelyet a család kínál nekik, mégiscsak a legkönnyebben váltódbatnak meg a mindnyájunkat fenyegető, végzetes magánytól.

Ezért is merem azt állítani: „az Ő nyomában minden gyerek egy kicsit az üdvözítésünkre születik”.

Jézus nem hirdette azt, hogy ne szeressük magunkat. Tényként fogadta el — akárcsak Pál —, hogy az egészséges, normális ember szereti önmagát. Legfeljebb azt ajánlotta: másokat is szeressünk ugyanígy. „Szeresd felebarátodat, mint magadat.”

Nem mondta, hogy magunknál jobban. Elég bölcs volt ahhoz, hogy tudja: ez ellenkeznék emberi természetünkkel. A mint magadat parancsa viszont számunkra sem elfogadhatatlan, sőt embervoltunkat teheti teljesebbé, gazdagabbá.

Hogy a saját gyerekeinken is gyakorolhatjuk ezt, nagy könnyebbség, nagy áldás. Mondhatni, az üdvösség kezdete. Hisz ők majdnem mi vagyunk. Magunkat is szerethetjük bennük (hogy aztán odáig is eljuthassunk esetleg, hogy szeretni kezdjük ellenségeinket).

Vallomásképpen írtam egyszer — feleségem nevében is — a nálunknál jóval fiatalabbak nemzedékének: „Mi a gyerekeinkért semmiről sem mondtunk le, hogy ne kaptunk volna jóval többet helyette. Még a gondok, fájdalmak által is, hisz ezek nélkül az örömöknek sincs igazán jó ízük. Aki örökös örömök közt akar élni, az elfelejt örülni. S ha gondosan megmenekíti is magát a család terheitől, belülről, a saját lelkéből csak rátörnek a gondok, fájdalmak, de már anélkül a vigasztalás nélkül, amit a gyerekek adhatnak kinek-kinek. A teljes szívvel vállalt gyerekek: a bennünk bizók, a ránk bagyatkozók, hozzánk ragaszkodók, a belőlünk élők, a jót tőlünk várók, a rossz elől nálunk megbújók, a kezünk alatt növekvők, a folyton fejlődők, a naponta többet tudók, az évről évre többet merők... egyszer majd Te is megtapasztalod, mit tebetnek hozzá ezek az ember életéhez. S hogyan szabadíthatják meg önnön lelkének kavernáitól: a nagy, üres, fekete lyukaktól, amiket Te még nemigen fedtél föl önmagadban, de amik az ábrándjaikat vesztő felnőtteket lassan mindenestül betölthetik. Ezek a férfiak, asszonyok rossz óráikban befelé fordulnak, magukkal küszködnek, veszendő létük értelmét keresik — s nem találnak semmit.”

Sár és igen

1.

A házasság értelme a misztérium: hogy szentség. Kimondott igenjében a csonka Kettő Eggyé válik. A tény, hogy ezt a szentséget az egybekelők szolgáltatják ki egymásnak, az ember végtelen szabadságát jelzi, meghívását a teremtésben való közreműködésre, hiszen az ember az Egy-ben jön létre. A férfi csak férfi, a nő csak nő: töredék, fél egyén, a másik égő hiánya. Az ember teremtése igazából az egyesülés szentségében fejeződik be. A nászból a teljes lény kel föl: *személy*, a másik nem beavatottja.

2.

A házasságtörés szentségtörés. Nem csíny, hanem a lélek súlyos iránytévesztése, amennyiben magasabb állapotából alacsonyabb helyzet felé törekszik. Teljes helyett rész vágyik lenni, személy helyett egyén — egységéből kettétörik.

Az ostobaság járványos divatja — mely a csínyt a szentségtöréssel összetéveszteni serkenti — a mostani emberválság egyik főmotívuma. Az erőszakos divatnak ellenállni rendkívül nehéz. Gyanítható, hogy sok házasság a szabályosnak látszó szertartás, a hosszabb-rövidebb együttélés ellenére létre sem jön. A felek soha, egyetlen pillanatra sem akartak egyesülni a társukkal, legföljebb birtokba vágytak venni. Eszük ágában sem volt föladni csonkaságukat, mert azt — az úgynevezett egyéniségüket — szabadságnak vélik, még a boldogságuknál és üdvösségüknél is többre tartják. Amit az élettől várnak, azt maguknak várják, senkivel osztozni nem óhajtanak. Ezért a házasság számukra háború. Idegen felségterület megszállása és bekebelezése. Véres-sáros küzdelem a szokásos hadműveletekkel: rajtaütéssel, bekerítéssel, csellel, erővel, elkeseredett védekezéssel a másik hasonló célúnak-értelműnek ítélt mozdulatai ellen. Az élet így harc. Ami békének mutatkozik, az inkább sikeres álcázás: ha körben a többség a magasság helyett az alacsonyág felé törekszik, akkor, aki okosnak véli magát, iszapszínt ölt és megbújik a latyakban.

3.

Az ezredvég embere a bomlásban él. Fölbomló ökológiai egyensúlyban, fölbomló vallásban, családban, nemzetben, egyénné porlott személyiséggel. Ami szervezett és egyre szervezettebb, az az erőszak: a bűnözésé, a politikáé és a gazdaságé. Különösen az utóbbi látszik hatékonynak, amint világgazdaságnak nevezkedve az egész Földet behálózza, szipolyozza, és indái már a társadalmak és egyének romjai derék támaszainak mutatkoznak. Az élet ma egy *rendben lévő* országban annyira szabályozott, amennyire rendőrileg vagy gazdaságilag bármit kordában lehet tartani — vagyis durva és hazug. Mi lenne veletek nélkülünk? — kérdik álnokul a zsarnokok. És tényleg. Nem is olyan rossz... Mert például... A művészek zöme Napkelettől Napnyugatig a diktátorok és általában az elnyomás gyönyörűségeit zengi, fehérre mázolja a feketét, vagy piacra termel a kereslet-kínálat divatszabályai szerint. Egy „gazdaságilag fejlett” országban az irodalom vagy a zene, de legkevésbé a film hajszára olyan ipari szabályok és szabványok szerint készül, mint az

autó. Tegyük hozzá, éppolyan jó vagy pocsek minőségében is — már ami a technikát vagy a stílust illeti. A szellemmel és a teremtésben részt vevő személlyel természetesen a bestsellerek és a világsikerű filmek, slágerek semminemű kapcsolatban nem állnak, éppúgy, ahogy a diktatúrákban tömegtermelt termelési regények és vadkeleti filmek sem. Ha kissé megkaparjuk, iziben kiderül, hogy a belügyes esztétikák szórul szóra megfelelnek a hollywoodias iparinak. Embereszményük a fogyasztó véglény; oly mindegy, hogy szexet, mágikus fogpasztát vagy ideológiát zabál. Fő, hogy társaival semminemű közössége nincs. Szerelme szeretet nélküli, házassága két egymás ellen épülő ostromtorony, családja válás nélkül is csonka.

A bomlás története messzire nyúlik. A nemzetek fölbomlása például a nacionalizmusok megjelenésétől számítható, esetleg pár pillanattal későbbtől, amikor a nacionalizmusok sovinizmusokká fajultak. Ez az eszme akkor keletkezik, amikor az együtt élő, azonos értékeket követő, egy nyelvet beszélő és ezer más szállal összefont közösség benső kapcsolatai meglazulnak, az együttélés elveszíti természetességét. A sovinizmus a bomlottság súlyos tünete. Jelzi, hogy elhalt a közösség szelleme és helyét negációk foglalták el: más népek lenézése, gyűlölete stb. A semmi adja ki magát valaminek, ezért a körülötte fölbukkanó gondolatokat írmagostul kiirtja vagy kisajátítja, nehogy üressége kiderüljön.

A sovinizta öndicséretében semmi pozitív állítás nincsen valójában. Mintha úgy építene hegyet egy alföldön, hogy maga körül egyre mélyebb és mélyebb árkot ásna. Ugyan mennyit emelkedik egy ilyen?

A téveszmék, a bomlottság ideológiái természetesen ugyanúgy működnek, mint a valóságosak. Az emberek figyelembe veszik őket, alkalmazkodnak hozzájuk: *olyanok* lesznek. Téveszmékben élni, romot építeni és személyből egyénné morzsálódni egyazon dolog.

4.

Az egyén fél, örökké fél. Ahogy az egzisztencialisták mondják: létének alapélménye a szorongás. Jogos: sem ő nem teljes, sem a világ. A szorongó ember nem mer teljes szívvel és lélekkel belépni se szerelembe, se barátságba, se családba. Fél a társától, de mindenképpőlött önmagától fél. Ezért oly általános a gondolkodástól való irtózás. Amennyire szeretünk technikai, tudományos és egyéb rejtélyekkel bibelődni, annyira rettegünk bármi olyasmivel foglalkozni, ami személyes jelenlétet, sorsszerű részvételt követel. A magányos gondolkodás, az elmélkedés, a szemlélődés manapság a legszönyűbb megpróbáltatások közé tartozik, tehát a világgöltésvetés mind nagyobb és nagyobb hányada fordítódik narkotikumokra és a szórakoztatóiparra, hogy az ember elterelje önmagáról a figyelmét, és elhiggye: ő a létben valójában egyszerű néző, akinek a pénzéért joga van... Számára ez az egész helyzet helyett eset, és ő különben is valami más... Aki pedig más, az nem az, az ügyes, az kislisszolt a szorongató helyzetből.

Megmenekült?

5.

Sok asszony irtózik manapság asszony lenni. Valami más szeretne lenni. Leginkább olyasmi, amit férfinak képzel: pénzkereső, hatalmaskodó, italos, szabados, mocskos szájú, poligám, iskolázott, főnök, kemény, ordenáré, a házimunkákban ügyetlen. Hogy a családi tűzhely mégse hűljön ki, a férfi kénytelen asszonnyá válni: vagy úgy, hogy a szülésen túli családanyai hivatalokat átveszi, vagy/és kényes lesz, hiú, durcás, hisztérikus; örökké feminin sértettséggel küzd, amiért kiszorult a középpontból. Inni kezd, nőiesen

hazudozni, végül garázdálkodni, hogy reá figyeljenek. Felesége természetesen megunja, beleőrül, tönkremegy. Másként képzelte: két asszony házassága aligha lehet boldog. Elhagyja vagy elűzi a párját, és másik után néz, és másik után mutatkozik . . .

Bizonyos okosabb nők a férfit csak megtermékenyítésre használják. Nemzetnek egy egykét, és a többit maguk intézik. Az Egyet egy szál magukban és saját javukra akarják megvalósítani.

Mintha lehetne. Hogy nem lehet, ez nyilvánvaló és az összes tapasztalat igazolja; de tudomásul venni tilos. A hagyományok elleni lázadás ellen lázadni a legsúlyosabb eltévelyedés. Legalább olyan elbitangolás, mint a racionalizmus jegyében nem elkövetni az egyik számárságot a másik után.

6.

Az identitászavar az Isten-hasonlóság elutasítása. A viszonzatlan mosoly. Istentelenség: az Isten-nélküliség nekikeseredett magánya. Komorság. Dacos rögeszme: például önmegvalósítás. Kiindulópontja ez az önkényes axióma: nem igaz, hogy az ember kisebb értékű lesz, ha nem hisz Istenben. Igenis marad célja és teendője, és lesz benne mélység Isten nélkül is. Sőt! Több, valóságosabb, igazabb, s ami a legfontosabb: bátrabb! Az ember végre elszabadul a misztikus köldökzsinórról, el mer fordulni a Megfoghatatlantól; alázattól leszeggett, áhítattól fölemelt tekintetét végre középre meri igazítani és a valóságot, önmagát tekinti mércének. Alkotása is saját maga lesz. Elutasítja a teremtést: csinál ő helyette másikat, különbet!

Középre áll, pontosan a világ közepére, és mindent, amit maga körül talál, elér, megkaparint, azt a sajátjának tekinti, egyénisége építőanyagának, önmagát pedig az egész létezés értelmének és céljának. Aki idáig jutott, az már semmiféle isten, törvény vagy erkölcs előtt nem hódolhat, de más emberrel sem kívánhat egyesülni. Fölemelni se akarja társát: a legnagyobb szerűvel, önmagával van elfoglalva, kivívtott függetlensége dicsőségével. Az ezredfordulón ez az álláspont köztiszteletnek örvend. Csak azt csukják a sárga házba, aki szodéságában még Napóleon nevét is viselni kezdi . . .

Az önmegvalósítóból lesz a bátor környezetátalakító: ő az erdőirtó, a folyóeltérítő, a génebész, aki örökségét, mint valami lopott biciklit, átfesti és megfuserálja, hogy teljesen a magáénak tüntesse föl és kijavítsa, mert felőle nézve, az ő eszével mérve a teremtés hibás. A dolgokat tehát átformálja a saját képére és hasonlatosságára. A megapoliszok, a gátszakadások, a doppingversenyek, a soros divattal lakhatatlanná tett otthonok, a szűzföldek helyén porló sivatagok, a konyhai semmiségekből kirobbant életre szóló gyűlölködések, a kiirtott lények dőgei mind rá hasonlítanak — atyjukra és alkotójukra.

E fiók-demiurgoszok között nincs mosoly, legföljebb vigyor, még inkább viczor: képtelenség, hogy a világnak kívülem más középpontja legyen! Két célja? Két csúcsa? Vagy több? A másik közeledése nyilván támadás: ő talán nem kaparintja meg mindazt, ami a keze ügyébe kerül? Ha tagadja, ráadásul hazudik is! Talán nem? Talán ő különb? Úgy, szóval különb! Kibújt a szög a zsákból!

Az önmegvalósítás rögeszméje az én. A környezetét behabzsoló és fölfűvődő csillag, mely egy határt meghaladva fekete lyukká roskad össze és emberi erővel többé nem nyitható. Az önmegvalósítók gyermekeikkel, szüleikkel, házastársukkal a legádázabbak. Lelkük mélyén pontosan ismerik az adósságukat; hogy szeretniük kéne azt, akit — befurakodott ellenséget! — állandó versenyben legyőzni igyekeznek: ki rakott bővebben a serpenyőbe, kinek van igaza, ki a jóságosabb, ki tette ki inkább a lelkét a másikéért?

Természetesen egyik se, és soha, egyiknek sincsen igaza. Az igazság ugyanis az Élő Szeretet megnyilatkozása, a napnál világosabb, fölösleges és értelmetlen bizonyítani. Fölháborító! Micsoda elviselhetetlen jogtalanság, hogy az embernek soha ne legyen igaza!

7.

Az önmegvalósítás hibás körében a teljesítmény a legáltalánosabban elfogadott, igazságosnak tartott mérce. Szembetűnően méltányosabbnak mutatkozik a születési előjogoknál, a kinevezéseknél, a korrupciós megkülönböztetéseknél.

Az embernek tehát teljesítenie kell, hogy mindenki lássa, ő mennyit haladt előre az önmegvalósításban. És lám, aki többet teljesít, az többet is ér. Az jobb, az kiválóbb. Értékesebb. Igaza van! A társadalom — már amelyik nem „korrupit”, hanem „igazságos” — az ilyen embereket megbecsüli. Gazdaggá teszi, előlépteti, aranyéremmel jutalmazza. Minden épeszű ember érzi, hogy ez jó, és egyre magasabb teljesítményre törekszik.

És íme, ott a végtelen!

Világosan látszik. Igazi, emberarcú végtelen. Nem okkult, metafizikai végtelen, vagy matematikai mutatvány, hanem szinte megfogható, annyira húsos. A teljesítőképesség végtelen! Szakadatlanul növekszik a termelés, a pénzforgalom, az egy főre jutó... Megállíthatatlanul szaporodnak a találmányok, sorra dőlnek a sportcsúcsok, világszerte ezek és százezrek élnek a görény-szagolás, a falevél-festés, a zabhegyezés rekordjának föllállításából, könyveléséből és népszerűsítéséből, az újabb és újabb vetélkedésformák kiötléséből.

A teljesítményt a verseny értékeli. A híres-nevezetes piac. Aki a piacon megbukik, az értéktelen, az semmi, az hulla. Hogy jobban lássunk, íme, egy megvilágító szillogizmus: a teljesítmény maga az ember; a teljesítményt a piac értékeli; tehát az ember értéke a piacon dől el.

Ezt az áttekinthető, világos és értelmes rendet csupán egyetlen felhőcske árnyékolja be: a szeretet. Mérhetetlen. Ott bukkan föl, ahol nem tervezték, minél többet szórnak szét belőle, annál több marad az adakozónál — és így tovább. Szüntelenül súlyos zavarokat kelt. Például hiába történt komoly előrelépés a szexuáltechnika és -taktika iskolai, sajtóbéli, filmes és tévés propagandája terén, a mai napig nem sikerült kiszorítani a szerelmet. A nemi teljesítmény semmiféle fölkorbácsolása nem csap át mennyiségből minőségbe, vagyis szerelembe — még kevésbé szeretetbe. És általában: a szeretet és a teljesítmények között semmiféle pozitív összefüggés nincs. Negatív annál több. Elsősorban Krisztus paradoxonjai az elsők lemaradásáról, a kicsik nagyságáról, a megalázottak fölmagasztalásáról.

8.

Az önmegvalósító teljesítmény-ember csonka családjában a gyermek egyke. A gyermekáldás elfogadása helyett a botcsinálta demiurgosz tervez magának családot, belé egy magányra ítélte gyermekekkel. A tudomány ezenközben készenlétben áll föladata magaslatán, megállapítja a pár hetes magzat nemét, hogy lehessen dönteni, melyik gyermek éljen, melyik haljon meg.

Akik ezt tudományos családtervezésnek hívják, azok elégedettek, hogy a *tudomány* és a *terv* szavaiban alkalmas varázsigékre leltek, melyekkel az akadémikusok letorkolthatók. Közben tisztában vannak vele, hogy a családnál ezerszerre primitívebb jelenségek sem tervezhetők, hiszen ismerik a népgazdasági tervezés történetét, és tudják, hogy soha, sehöl sem teljesült egyetlen öt éves terv sem. Ami pedig megvalósult belőlük, az púp lett a

hátunkon — a túlméretezett és avított nehézipartól az alultervezett és gyengén képzett értelmiségig.

Vajon mi tervezhető a családból, ami vagy szeretetből áll, vagy semmiből? És mihez vezet a kísérlet? Az emberkísérlet? Ahová a mengeleizmusok általában. A tervből lett egyke szereteten kívülinek szánt lény. Ami szüleinek terv volt, hogy őt tartják meg a sok közül, az neki véletlen. A tervben különben sem szerepelt, hogy őt elfogadják Istentől kapott ajándékként; őt csinálták, akár az új kerítést. Ő nem életet kapott: szülője szeretett volna általa még egy életre szert tenni, hogy benne érje el mindazt, amit a saját pályáján nem tudott. Szülője nem úgy szereti őt, mint saját magát, hanem egyszerűen saját magát szereti benne. Teljesítményt követel tőle — zenében, ha neki botfüle van, sportban, ha ő ügyetlen, és így tovább. Legfőképpen pedig szeretetet követel tőle, annyit, amennyit se nem adott másnak, se nem érdemelt ki. Különösen nem az egyikjétől, akit pótéletre kényszerít. Éppen ezért tervez egykét — több gyerek már egymást is szeretné, és akkor az ő mohó vágya ki-elégületlen maradna, megcsalná, megrövidítenék. Okos tervező eszével ugyanis a szeretetet valami csokoládé-szerűségnek tartja, ami hamar elfogy, ha többen nyalogatják.

9.

Az egyke-terv semmiben sem különbözik a gigantikus természetalakítóktól. Abban sem, hogy hatásai a messzi jövőben pusztítanak igazán. Mint az asszuáni erőmű: a nagy gát alapjai alatt átszivárgó pszeudo-Nílus bő évtized múltán érte el Kairót. Ott az évszázados, szilárd vályogépületek nyomása a fölszínre kényszerítette a vizet, és egymást érik a tömegszerencsétlenségek. Láthatták volna ezt előre a tervezők? Talán igen, talán nem. De ha láthatták volna is, a terv, a mű, a demiurgoszkodás már elvakította őket, és ha török, ha szakad, „megalkották” volna az erőművüket. Soha mérnök nem hagyott félbe tervet önszántából. Az atombomba alkotói is *utólag* szóltak... Ez a folyamat zajlik a mi vízlépcsőnk körül, és ez a helyzet az egykézéssel is.

Hogy a nemzet kihal?

Vörösmartys romantika.

No, persze igaz. Nemzetek jönnek-mennek. Az egykézők kihalás előtt összeomlanak, mert munkaképes korosztályaikat összelapítják az eltartandó öregek óriási tömegei. Összeomlanak azért is, mert elveszítik a szerkezetüket — szellemi és szociológiai értelemben egyaránt. Ahol az élet magasabb eredetének tudata nem emel és nem hierarchizál, ott a „csinált” élet lesz öncél, csücs; nincs merre törekedjék a lélek. A szociológiai szerkezetvesztés Ferenczné Árkos Ilona matematikusi megfigyelése: az egykéző társadalom a második generációban már nem ismeri a tágabb értelemben vett családot, a rokonságot. Egyke szülők gyermekének nincsenek unokatestvérei, bácsikái, nénikéi, ángyai, egyke párja révén sógorságot sem szerezhet.

A gyerek egy bő család sokárnyalatú szeretete és gazdag életmintái helyett kap ruhát, ékszer, autót — szülei teljes álomlistáját. És mégsem örül, mégsem hálás. Sőt, követelőzik, fitymál, öregeit a hátuk mögött lenézi. Vajon miért, mitől ilyen telhetetlen ez a gyerek? Ó, ha megmondaná valaki!

A tervező ész, ha a szellemiről nem is, de a szociológiai szerkezetvesztésről tudhatna. Ha akarna. De hogyan is akarhatna? Ilyen kritikát idéző kíváncsiságot megenged a demiurgoszság ott, a világ közepén?

10.

Az egykézés valójában életirány. Egyezik azokéval, akik pénzzel biztatnak másokat gyermekszülésre. Vagy *vállalásra*, ahogy mondják az áldás *elfogadása* helyett; no és a várandós asszony se *áldott állapotban* van, hanem *terbes*....

Jézus mondja Máténál, az állhatatos imáról szólva, s mielőtt megjegyezné: „bár gonoszok vagytok”. „Vajon melyiktek ad a fiának követ, amikor az kenyeret kér? Vagy ha halat kér, ki ad neki kígyót?”

Melyikünk nem, Uram?

A Mester szóközi kérdésére a hatvanas évek közepén Magyarországon a szülőként számba jöhető férfiak és nők tizedrésze emelte volna föl a kezét — akkoriban kétszázezer fölött volt az *áldásmegszakítások* száma. Az utóbbi években valamivel százezer alá csökkent, de ott vannak még a váló- és tartásdíj-pörök szomorú győztesei, a százezernyi veszélyeztetett gyermek szülei, az eltökélt egykézűk, és hányan még, akikről a statisztikák nem tudnak, csak Isten látja, hogy a fordított áldozat jegyében élnek.

Hogy min múlik ez?

Aki lefelé él a dolgok körében és értük áldozza magát; gyermekeit, eszméit föléli, az a szellemre nem kíváncsi. Nem emeli föl a szívét, úgy véli, jó helyen van az, és önmagán dolgozik egyre abban a hiszemben, hogy az életet ő csinálja. Az ilyennek vajon hány hal kell, hogy megossa a gyermekével, és a fölösleget ne fektesse be újra és újra, a teljesítményverseny diktátuma szerint?

Neki végtére is diktálnak. A főnökei, de inkább az úgynevezett tények és törvényszerűségek. Kinek nem? Ki az, aki nem a piacról él?

Ez az önmegevalósításba tört ember tragédiája. Isten elleni szabadságharcában leküzdötte magát oda, hogy immár a dolgok szolgája lett, s kiszorult a természetből, a nemzetből, a barátságából, a családból. Ő az a magányos lény, aki tízezernyi szociológiai és lélektani tanulmány lapjain sir a magánytól, frusztrálódik, aztán nekivadul vagy megbetegszik. Nem szeret és nem szeretik, és nem ért semmit. Sose akart ő irigy lenni, gyermekgyilkos se, a feleségével is ki akart jönni, csakhát a kor, a körülmények...

11.

A rettenetes lelkiismeret-furdalások, melyek a modern embert gyötrik, a fordított áldozat szörnyű élethazugságából erednek. A példátlanul fejlett modern civilizációban iszonyúnál iszonyúbb háborúk és népiirtások követik egymást, a szabadságjogok kiterjedését a zsarnokságok és a terrorizmus egyre mérhetetlenebb elfajulása kíséri, a tejben-vajban fürdők országait az éhezők tengere veszi körül, itt kihalás, ott túlnépesedés fenyeget nemzeteket és atomhalál meg környezeti katasztrófa, AIDS — és ami mindennél súlyosabb: semmi sem igaz. Az összes új eszme — annyi lángelme és mártír együttes alkotása —, melyre a civilizációnk épült, homokként porlik szét művészettől politikáig. És ami még épnek látszik, mert frissebb a többinél, azok közt sincs olyan, amit bárki saját életének zsinórmértékéül tekintene.

Az égbolt üres, a műholdak sorra lepotyogtak. Az igazi csillagokhoz visszatérni? No, ahhoz nem hajlik a térd... Márpedig nincs más út. A pusztá ráció jegyében kiterjesztett szabadságjogok a bűnözés szabadságához vezettek: a gengszterekéhez és a politikuskéhoz, akik nem hajlandók többé tudomást venni a reájuk is vonatkozó Törvényről, és mindazokéhoz, akiket a hatalmasok ebből az újmódi, keserédes szabadság-szerűségéből részletnek. Természetesen a lehető legtörvényesebben — és ez a leghátborzongatóbb. Egyszerre, egy ponton veszti hitelét az összes eddigi varázsige és mágikus idol: a jog, a demokrácia, a fejlődés, a szabadság, a becsület, az egyenlőség, a tudományosság, a racionalizmus.

Az abortusz példája a legszembeszökőbb.

A modern orvoslás egyértelműen bizonyította, ami öröktől fogva nyilvánvaló volt: a magzat ember. Östörvény, hogy embert ölni bűn, hát még előre megfontolt szándékkal, bünszövetkezetben, nyereségvágyból/áljas indokkal, különös kegyetlenséggel, gondozásra

bízott kiskorú sérelmére! A fölvilágosult európai büntetőjogok mindahányan ismerik ezeket a súlyosbító körülményeket, ismerik az orvostudomány álláspontját is, és — megengedik az abortuszt. Megengedik az úgynevezett anya úgynevezett szabadságjogaira hivatkozással.

Ezen a ponton derül ki, hogy mennyit számít az ész, a jog, a szabadság és a többi modern érték az önmegvalósító egyén önzésével szemben. Ez a mélypont azonban nem a katarzisé, hanem egy szolid tartózkodási hely — ahol mintha élni is lehetne. Ha valaki tapintatlanul firtatja az ellentmondásokat, a racionalista vállat von: miért kötelező, hogy az emberre a nézetei egzisztenciális következményekkel járjanak? A harciasabbja viszontvázat emel a zsurnalisztika varázsige-készletéből: nacionalista/kozmpolita, balos/reakciós, klerikális/cinikus, zsidó/antiszemita stb.

12.

Nincs a világon annyi villanyosság, amely ennyi belső sötétséget átvilágíthatna. Ezért manapság bármilyen hitszegés előfordulhat — különösebb megbotránkozás nélkül. Tessék-lássék hallatszik olykor valami fölhördülés, de hamar elcsitul, és sosem általános. Rendre leintik közbecsült személyiségek, akik előbb belátják, majd megmagyarázzák népek, osztályok kiirtását, parlamenterek letartóztatását és kivégzését, menekültek kiszolgáltatását. Bármit. Máris akadtak derék és jelentékeny prókátorai a mostani román falurombolásnak Moszkvától New Yorkig; érveik tiszteletre méltóak: semlegesség, régi barátság, be nem avatkozás és hasonlók.

A sár. Aki nem emelkedik, az elsüllyed. Ha az ember konokul lefelé él, előbb-utóbb sikerül elmerülnie. És ha lelkén gyermekei vére szárad, akkor elveszíti az erkölcsi ítéletalkotás jogát. Ordítani kezd és a bűnök bűnének nyilvánítja a moralizmust és egyáltalán az erkölcs bárminemű szöbáhozatalát. Akasztott ember házában illetlenség kötelet emlegetni.

Ráaadásul nincsen gazdasági megoldás.

Sosincs. Pedig milyen egyszerű és nagyszerű lenne az egész életet átfordítani a pénz nyelvére, akkor aztán ugathatnának a kutyák! Nyugodtan lehetne ilyeneket mondani: az élet pénz, lakás, költség, kereset, csak azt lehet elosztani, ami van, és hasonlókat. Nem megy. Túl sokszor derült már ki, hogy az efféle szemlélettel végzett osztás eddig mindahányszor csalássá fajult, suskussá, botránnyá, amikor kiderült, hogy az osztásra szánt *van* nincsen sehol. Az állam elherdálta, az egyén fölélte és a publicisták meg az ellenpublicisták hiába számították ki, hogy ekkora családnak annyi gyerekkel mennyi férőhely, mennyi takarmány kell.

Ami igazán van: AKI VAN. Ő nem osztható. Vagy ha úgy tetszik, igen, és mégis mindegyre Egész marad; egy csorbítatlan teljes Van jut belőle a legkisebbek is. Ezért a legkisebbnek még éppen olyanok, mint Ő, tehát a nélküle számított háztartás-statisztikai egyenletek kivétel nélkül hibásak. Tőle ugyanis, az Ő mosolyának elfogadásától és viszonzásától a mindenség gyökerestül megváltozik. Elsősorban mi: új képességeink támadnak, a régiek váratlan irányba fejlődnek, kudarcaink értelmet nyernek, gerincünk kiegyenesedik és tekintetünk ismeretlen tájakat pillant meg. Átrendeződik a fontos, az áhított, a haszontalan: ami eddig célként pöffszkedett, jó, ha eszköznek maradhat. És illően szégyelljük magunkat, amiért az örökké számoló eszünkkel annyit se tudtunk, hogy ha az egyenletek megváltoznak új ismeretlenek belépésével, az Ő ajándékának elfogadása átalakítja a mi életgyenletünket is.

A késve kimondott igen szomorúsága zeng a szívünkben: ó Uram, miért nem mertem már korábban élni?

TILLMANN J. A.

A nomádok ivadékai*

(Egy feltáratlan szakadék rétegei)

„Az újszülött a világ uralójaként lép a térbe, és csak az érlelődő lélek enged át egyre több teret testvérének, szerető békességet akarván. A halálra szánt bölcsessége, hogy a térből szenttelen távozva mégis az idő teljességébe térjen meg.”

Eugen Rosenstock-Huussy

„Az oltásra ezt az értesítést, a gyermek oltási lapját és egy kiskanalat kell hozni.”

*Intézményes ivadékezelési utasítás.
Hungarisztán, 20. század.*

„Itt az idő (...), hogy többé ne puha kásával étessél, hanem itassál meg olykor fanyar borral...”

Szent István Intelmei

(A genetikus réteg töredékei)

Az ivadékok azok a lények, akikkel a nomádok még — így vagy úgy — emberi kötelékben élnek. Hisz egyébként nomádok: szüntelenül úton vannak; egyik lábukkal folyvást a reálisan létező ólmos iszapjában gázolnak az újra meg újra beígért kibontakozás hűlt helyei felé, míg másik lábukkal a fel(ső)legekben járnak: keresik útjukat az alsó és felső szinten folyó útvesztők között, vándorolnak egyik napról a másikra, a keletkezéstől az elmúlásig vezető keskeny ösvényeken.

Az ivadékok egyszer csak létrejönnek. Ebben mindig van némi részük távolabbi, de még inkább közvetlen felmenőiknek is. Más távlatból Létrehozójuk írja tovább az Élet Könyvének egyik családtörténeti fejezetét. És ez így jó.

Nincs ebben semminemű tervszerűség, ne adj' Isten tervgazdálkodás; egyszerűen csak hagyták lenni, azaz létrejönni őket. Ők pedig lettek. Nem lettnek születtek, hanem közel-kelet-európai városi nomád ivadéknak.

Az ivadékok — mint az többek közt Szent Ágoston nyomán ismeretes — megtörten, vér, sár és mindenféle csurgalék közt, vénséges vén vonásokkal az arcukon érkeznek. Az (ez) életben előrehaladva rendre felöltik, majd pedig levetik elődeik arcát, miközben egyre inkább sajátos vonásokra tesznek szert.

Régi korok nomádjai nem álltak oly közel ivadékaikhoz, mint mi, későújkori nomádok.** Az ivadékok számosabbak voltak, és mivel gyakrabban hullottak el a csapások alatt, kevesebb figyelemre méltatták őket. A nomádok és ivadékaik közt dajkák, szolgák, nevelők

* Részletek egy nagyobb későújkori leletegyüttesből.

** Philippe Ariès: A gyermek és a családi élet az ancien régime korában. In: Gyermek, család, halál. Budapest, 1987.

és még gyakrabban a halál állt. Azóta, hogy — fajra, nemre és minden egyébre való tekintet nélkül — kitört az egyenlőség, és a rokkák közelsége helyett traktorok nyergében és más őrlelőintézmények szervezésében rokkannak meg az anyák, a nomád apák is ivadékaik közvetlen közelségébe kerültek.

A legújabb kori általános termegyonás korszakában — ami a lakótelepnek névadózott koncentrált táborokban érte el legfejlettebb fokát — az ivadékok és felmenőik között oly fokú distanciálatlan pátozstalanság alakult ki, amire az idők kezdete óta nem volt példa. Ebből a közelségből minden korok közt kivételes élességű megfigyelésekre tehettek szert, hisz tapasztalataik úgyszólván életbe vágóak voltak.

(A horizontális réteg töredékei)

Közletről nem láthatjuk őket elég jól; gondjaink — általuk különösen kuszává sűrűsödő — vadona rontja a meglátásuk esélyét. Ahhoz, hogy akár csak egyetlenegy ivadékot is szemügyre tudjunk venni, kissé hátrébb kell lépünk: csak ekkor látszanak teljes és arányos voltukban, a nemlét horizontjával a hátuk mögött.

Midőn kissé hátrébb húzódunk, nem szükséges feltétlenül azon gondolkodnunk, hogy mi elöl térünk ki, miközben hátrálunk. És mi az, ami — miközben feladuk éppen utolsónak vélt állásunkat — mégis gyémántnál keményebbé sűrűsödik bennünk. Nyűgeink ezreit emlékezetünk úgyis a feledés kezére adja.

Az ivadékok világszomjával csak szeretetük vetekszik. Kárpótlásul a hátrahagyott édeni lebegésért a feltáruló világ belakhatóságának reményét kapják. Szüntelen és lenyűgöző intenzitással veszik birtokba a teret. Az élet kapujában még nem homályosította el tekintetüket a köznapi kavargó káprázata.

Még nem tudjuk, hová is születtek. E nemtudás előtt és alatt eredendőbb tudásuk van: *van-nak*. Létük boldogító átérzésében csak mi korlátozzuk őket; mi, akik tudunk már egy s mást.

Minden ivadék szép; mérhetetlenül és hasonlíthatatlanul szép. Az eredet közelségében még nem érintették őket az idő szakadécai, még nem mélyültek el a vonások az arcukon, még csak készülődnek ellenük a mindenirányú tapasztalat támadásai.

Az ivadékok szépsége nem e világból és nem e világra való. El is múlik, ahogy az idő előrehalad.

Az ivadékok arcát nézzük és úgy *látjuk* ezeket az arcokat, mint senki másét. A felnőtt nomádok arcából már más is visszanéz: a közeli és távoli múltak komor tekintete; személyes és személytelen okokból ellaposodott pillantása; a megfélemlítés és az elrettentés arca. Az ivadékok szemében még a határtalan bizalom ősmélyébe látunk.

Az ivadékok a lét teljességében vannak. Teljességük a kiteljesedés rügyfakadás előtti pillanata; a lélek nyilatkozása, kezdeti átsugárzása a testen, az átmenet gyönyörűen fájdalmas folyamának hordozóján.

Az ivadékok szépsége vágyainkon túl ragyog: a vágyaink egéből nyíló új egeken. Ezért tudjuk elnézni hosszasan arcukat anélkül, hogy közelebb akarnánk — s tudnánk — jutni szépségükhöz.

Az ivadékok teljes mélységében átélik a nyelvet, újrajárják múltját, szellemének utelágazásait. Így is az időre eszméltetnek, mely zajtalanul múlik, kikezdve a nyelv ékes fordulatait, szíven szólító szavát, szelleme sugallatát.

Minden ivadék dialogikusan kezdi életét; meg- és felszólítja őseit: legyenek vele, azaz általa és érte. Első szavuk, ami megtöri szótlanságuk csendjét, így hangzik: TE. Ezt mondja minden (általunk ismert, s nyilván minden ismeretlen nyelven is) megszólaló ivadék — saját, személyes nyelvtörténete kezdetén.

(Az ivadék-tükör cserepeinek rétege)

Akik nem engedik magukhoz az ivadékokat és nem nézik meg magukat az ivadékok szemének tükrében, azok nem nyernek beavatást az élet aránytanának ismeretébe és nem látták még saját esendőségüket az Ő szemének fényében.

Van az ivadékokban valami elviselhetetlen: folyvást részt kérnek belőlünk. Pedig nincs is bennünk semmi érdekes: kételtű városi nomádok vagyunk, ráadásul nem mindig tudnak meggyőzni érdeklődésük komolyságáról — amit persze komolyan nem is kérhetünk számon rajtuk.

Elszenvedett vereségeiket, kudarcaikat és unalmukat úgy hozzák eléink, mint macska az elfogott egeret; hogy együtt játsszunk velük, míg ki nem múlnak.

Az ivadékok a legtökéletesebb vérttel vannak felvértezve: kifogyhatatlan sírásból bármikor áthatolhatatlan falat képesek maguk köré emelni. Ezt a sírásból emelt erődöt aztán csak szeretettel lehet bevenni.

Az ivadékok érkezéssel összeszorul a tér és átrendeződik az idő. A nomádok ezért addig nyújtózkodhatnak, ameddig az ivadékok érnek — és engedik őket.

Láthatatlan — ám annál erősebb — pályvák százai közt, ivadékaik *liliputjában* nomád óriások nyüglődnek. Olykor ezért ilyes fohászok szállnak föl ajkaikról: Szabadíts ki a Hanna fogságából!

Ivadékához hajolva a nomád ember újra közel kerül a természethez, maga is újra elkezd természethű lenni. Li Taj-po és a Bizottság szavai jutnak az eszébe, ahogy évtizedek múltával újra szemrevételezi a hangyák hosszú menetelését a járóka rácsai között.

Két ivadékkal* lehorgonyozódva mélyebb a merülése az élet mélyvizébe. Igaz, sajkája így rendületlenebbül vészeli át a történelem permanens viharát: a két ivadékhangony oldalirányú feszítőereje ugyanis növeli stabilitását. Meglehet, hogy nélkülük már elvesztette volna egyensúlyát — a hajótörések és a szirének eshetőségéről nem is beszélve.

(A háttértani réteg töredékei)

Az ivadékok a töredezett tekintet iskoláját járják. A töredezett tekintet az idők során ezer és ezer darabra széthullott *látás* kései maradványa. Az így iskolázódó tekintetek előtt az *ég tükrében* már nehezen áll össze egygyé a felduzzasztott világ; minden részletekre hasad, az égálati, égi és égfölötti rendje az analitikus törésvonalak takarásába kerül.

Az ivadékok keleti fényben fürdenek. A fény, mely napkeletről kél, tájainkon gyakran változó arculatot ad a dolgoknak. Spektrumának hullámlángja folytán a korábban rőt posztók idővel fárdatemperkrém-színűvé válnak — a rongyokat rázó viadorok legnagyobb

* Lili Eszter (3 éves), Adél Hanna (8 hónapos).

ámulatára. A keleti fény hideg-meleg fürdőiben ezért aztán úgy megedződik az ivadékok tekintete, mint a tűzön izzított, majd jeges vízbe vetett acél. (Mert az *acélt megedzik!*)

A nomádok ivadécai már a Nagy Kuszaság Korában értek földet. Atyáik látókörét még a Szabad Föld horizontja szélesítette. Akkortájt a gümnaszionokban — már és még — *Világnézetünk alapjait* sajátították el. (Voltak az idő tájt más el- és kisajátítások is: kis szekér, kis ló, kis föld, kis élet került az *elsajátosítók* fogaskerekei közé, hogy ott mindez nagy, szilárd, örök és megbonthatatlan egységgé forrjon össze.)

A Nagy Kuszaság Korában Népek Nagy Tanítói hirdették tanaikat. Aztán, egyszer csak sor került a dolgok hatszázXX. átértékelésére: a Népeket Megboldogító Tanítóról ismeretessé vált, hogy „sátáni alakjában egy középszerű vidéki bürokrata, egy bűnöző és egy testvérgyilkos egyesült”.

A nomádok honában a hagyomány, a személyesen közvetített közös tapasztalat tudása elemeire szakadt. Előd és utód más és más téridőben él, mert az idő *balad*; a mai tudás az, ami holnapra érvénytelenné válik, az igazságot pedig maholnap tarthatatlannak ítéli a történelmi szükségszerűségnek nevezett lokális démon.

A közösség *közös* kötelékének térhálója izekre szakadt. A teremtmények teremtésből fakadó egységének belátása helyett virulnak az intézményesen szított egységmitológiák, a gyökerességbálványozás és vérséghit, a száz alakban tetszelgő újnózis, új tudás, újpogányság, újbutaság, és még a gyengeelméjűek szájából is dőlő mindentudó tudomány. Ezért aztán minden nomád ki van vetve, és — általában mindenben — magára van hagyatva; mintegy száműzöttként él saját vadonában.

Az ivadékok nevelésében, miként eredetükben, a szerelemben is, éppúgy lehet valami érvényes, mint az ellenkezője. Személy áll személlyel szemben, és az általános érvénye minden ivadéknál más fénytörést mutat.

„A képzés kora véget ért.” Csak nevelődés van e romló díszletek között. A példaképek sarkcsillagai csillagködök takarásába kerültek. A felhomályosítás korában az ellenpéldák tisztító és tisztító vadonát járják a nomádok ivadécai.

A nomád élet vadonában minden élesebben bontakozik ki. A dialektikus és történelmi nyomorúság sem képes elfedni — és feledtetni — az újkori vágyálmok, azaz minden evilági remények legkiterjedtebbjének tőlünk nyugatabbra viruló csödtömegeit. A színes és szélesvásznu homlokzatokon mindenütt átütnek az újsivárság félreismerhetetlen jelei, jól látszanak gondnokai, hívei, haszonélvezői, előfutárai, élharcosai — és áldozatai. A nomádok ivadékaira az a megpróbáltatás vár, hogy eligazodjanak ebben a leplezetten pusztító burjánzásban.

A fontolva hanyatlás és rombolva haladás honában az ivadékok napnyugati LEGOtalmi és vadkeleti játékgyverekkel játszhatnak. A LEGOtalmi játékok jól fejlesztik kezük ügyességét és gondoskodnak agyuk beszűkítéséről. A LEGOtalmi világban minden simán illeszkedik, minden mindennel csereszabatos, azaz már megvalósult a fejlett és teljes (mű)anyagelvű egyenlőség. A terepszínűre álcázott játékgyvereken ezzel ellentétben *piros* színű csillag(fénydiszkosz)ok segítik elő a *belyes* tájékozódást a békeharcos tudathasítás hasítékaiban.

A közel-keleti/kelet-középi rommezők tájain általában másodlagos frissességű a paradicsom. (Matérialistán nevelődtünk, a földre gondolunk.) Mindez nem változtat azon a

súlyos tényen, hogy az ivadékok is e tájakon élnek. Bár a hely elég nehezen téveszthető össze *ama* Paradicsommal, egy újszülött számára mégis minden paradicsom. Még a reálisan létező földi paradicsom is paradicsom! Ebből aztán pedagógiai problémák számos forrásai fakadnak. Az ivadékoknak bevezetést kell nyerniük a kettős(?) igazság/könyvelés földjeinken meghonosodott rendszerébe. Ez, noha nem nélkülöz bizonyos hősiességet, távol áll a *Pedagógiai Hősközltemény* világától. Inkább amolyan szellemi-testi-lelki csuklógyakorlat a realitásról elnevezett gyakorlótéren.

Az állami általános bölcsődeóvodaiskola szorítóiban az ivadékok alapos bevezetést nyernek a szükségszerűség démonológiájának mítoszaiba és helyi folklórába. Ez fokozatosan történik: előbb leválasztódnak a szülői testekről, aztán pedig a szülői életekről. Életkorcsoportjaik gettóiba zárva az ifjú ivadékok a jövő romlatag útjainak úttörőivé válnak. Megismerkednek világnézetük alapjaival, a *televízióval*, mely tudományos, tünevényes és mindig a jövőbe néz. A tudás fegyverével felszerelve immár kételytelenül ostromolhatják a bennük kelesztett vágyak légvárjait.

Az állami általánosban az ivadékok állami általános tudásra tesznek szert. E hiteles helyek természetesen az életre nevelnek. Megismertetnek például különböző — Kr. előtti és Kr. utáni — műmiakkal, akiket híveik étellel-itallal, különféle tagkönyvekkel és igazolványokkal látnak el.* A túlvilági kapcsolatok ápolásán túl útmutatást adnak a számmisztika homályos világában való eligazodáshoz. Itt dialektikus haladványok szerint alakul az irracionális számok sora: 19 után fordulatosan 48 következik, ötvenhat mellett XX és 23 áll, az egyenlegre pedig *Ezerkilencszáznyolcvannégy* veti az árnyékát.

(A veszélyek rétegének töredékei)

Az ivadékok — anélkül, hogy Nietzsche-re hallgattak volna — veszélyesen élnek; Nietzsche-nél is veszélyesebben. Hisz azóta nagyot haladt előre a világ. Előre: a végső dolgok irányába. Mindenünnen balos és baljós esetek merednek rájuk: az utak csataterain, az óvodák óvatlan pillanataiban, az elgázosított házakban, a villamos vezetékkel behálózott életterekben.

A szeretet ugyan szeretne végeérhetetlen lenni, de az idő, mint ismeretes, ki van mérve. Digitálisan. (Lenni, majd nem lenni. Ez itt a kérdés.) Ebből aztán villongások és vívódások sokasága szökik szárba.

Noha az idő nem pénz, hanem élet, a nomádok általában nem érnek rá. RÁ, az ivadékra, aki pedig életük gyümölcse.

Az idő présének szorításában sokan *korszerű* megoldást választanak — ami némileg hasonlít harmadik világi anyák eljárására, akik ivadékaikat egyszerűen derékig a homokba ássák, ha dolguk úgy kívánja: az ivadékokat a televizionáriusok totemtévéoszlopának büvkörébe helyezik, hadd bájolja őket a mindennapi mozgóképes mágia.

Az ivadékokat létrehívó kötelek eredendően megbonthatatlanok. Megbontásukkal őseik a legnagyobb szakadás vétkébe esnek. Ami ugyanis szétválaszthatatlan — mert az ivadékokban *egyé lett* — az nem választható szét — soha és semmiféle bíróság révén.

A legszomorúbb ivadékok azok, akiket elhagynak. Az elhagyott ivadék támaszát és egyensúlyát veszti. A felbomlott rokon kötelek nem védik és enyhítik már az ősök

* Peternák Miklós: A Lenin-mauzóleum. In: Mauzóleum, Bp. 1988. Szilágyi Ákos: Peresztrojka és népi sztálinizmus. Tiszavirág 7. 1988.; május.

esetleges, olykor elkerülhetetlen önkényét. Csonkacsaládok csonkaországában csonka-életek élődnek.

A legszomorúbbak mégis azok az ivadékok, akiket mindenki elhagyott, akiket a nevelőtthonok otthontalanságába vetettek. Ők azok, akik a legnagyobb ínségben élnek, mert a szeretetnek vannak híján, ami pedig nélkülözhetetlen és intézményesíthetetlen.

(Egy ivadéknyladozás töredékei)

„Nem szeretem, hogy megfordul a világ!”

„Soha többé nem leszek álmos!”

„Én világítok. Hogy mindig meleg legyen. Mert angyal vagyok.”

„Zaboskaidő van. Hannát akarok ebédelni!”

„Megyünk a végtelenbe!” „Elénekeljük a nyest dallamát.”*

(Intelmek egy elsőszülött ivadékhoz)

... Egyik nagyanyád német, a másik meg orosz, de te magyar vagy! Nincs is más választásod. Ez egy olyan vonás a sorsod könyvében, amit más feljegyzések esetleg csapásként említenek. De ennek nincs különösebb jelentősége. Ő ugyanis, amikor a kérdéseit intézi hozzád, ért minden szót és beszél minden nyelvet.

(...)

Ne vegyél mindent a szádba!

(...)

Ne higgy a szemednek! Csak figyelj! A figyelem hozzáállás a dolgok eredetéhez. Az eredet belátása nélkül érthetetlen minden múlt és leendő pillanat.

A hely, melyben úton jársz, lehet ilyen vagy olyan. A tájék káprázatos vagy kopár. A te utad azonban csak *átvezet* rajta. Ezért vesd el mértékét! A világot az egy főre eső *csend* mértékével mérd! A tekintet lassításának iskoláját kövesd! Ha követed, nagyon kevésre kell figyelned. Arra a kevésre azonban igyekezz folyvást ráfüggeszteni amúgy szertefürkésző szemed!

(...)

Nem kell annyit beszélni! A hiába kiejtett szavak felgyűlnek és számot kell adni róluk.

(...)

Ha már a saját bőrödön tapasztaltad meg a dolgok dialektikáját, amihez pedig hosszas élettani tanulmányokat kell végezned, látni fogod, hogy nem feltétlenül az az okosabb, aki korosabb, miként nem is feltétlenül az ifjabb az igazabb — és viszont. Lehet, hogy aki ma nagy (azt hiszi magáról, vagy mások így nevezik), azt holnap csupa kisbetűvel *sem* fogják bejegyezni az Élet Könyvébe, amikor az elsőkből az utolsók lesznek, és viszont...

(Egy kétéltű beszéde másodszülöttjéhez [magánbeszéd])

... Mélyen a jelenbe merülve zajlik egyik életünk; a jelenidejűség szüntelenül tovazúduló mélyében sodródik a keleti szűkösség 1900. és az északi komorság 88. fokán.

* A „Rövid séta a végtelenbe” (Trabant együttes) dallamára.

Folyvást azsúrban vagyunk: a múltó idő uralma alatt nyughatatlanul üzetünk a rémjelen szakadékony jegén, a végső elszakadás felé, amikor majd lágy gépezetünk időzítése lejár, a léleknek nevezett szférikus úrhajó leválik a test második fokozatáról, a hordozó hátramarad és visszaoszlik a Föld földjébe, melyből vétetett.

Ismétlődő alakulásformák mentén zajlik a kétéltűek útja a világidőben; sírásod szünetében rendre beáll a csend, a kétéltűek másik életének hírnöke. Ez a csendesség a tekintet megemelése az ideje, a kivonulás kezdete a jelenidő szennyes folyamagyából, a lassú elszakadás útja a hínáros nehézkedés kötelékeitől; a rányakított páncélzat megnyitásának kezdete ez, a szemek szoktatása a távlatok bársonyló kékjéhez.

A horizontra emeli ekkor tekintetét a kétéltűek népe; a határtalanság szemhatára, ami minden határon túl nyílik a száműzetésben... Egyszer majd mindez elmúlik; helyreáll a tér megbontott rendje, újra eljön a fűvek és a fák kora, a létesítmények sivatagait elborítja a lombok zöldárja; e korszakos tél után a hanyatlás harcoss birodalmainak nyomát kérlelhetetlenül eltörli az eget és földet átható megújulás.

Elmúlik a torkodat szorongató sírás, miként elhal majd egyszer az a hangtalan üvöltés is, amivel a fájdalom láncolatában a kétéltűek egymást és Őt szólítják. Elmúlik ez a reálsan létező nyomorúság, hogy átadja helyét a sokkalta reálisabban létezőnek; annak, AKI VAN, mindenben túl és mindenben innen...

PETZ GYÖRGY

Megszülném fiamat

„Megváltó voltam egy éjszakán,
mindenből kimostak,
anyámra raktak”

A férfi statiszta. Nehezen viseli. Szeretne fontosabb lenni. Behódolni a Holdnak, nem csupán keringési idejét, nagyobb krátereit tudni, de belülről is megélni.

A férfi statiszta. Megfigyelő és rendszeralkotó külsődlegesség, akit alkotásvágy bököd és kényszerít hódítani, idegesen rohángálni az egyre bonyolultabbá zsugorodó világban.

Asszonya megfogja két kezét, domborodó hasára teszi. Termő, nyugodt. Egy lépést sem tesz, egy könyvet, adatot le nem emel és mosolyog, akár a legnagyobb bölcsök.

Mit tudhat, amit én nem?

Elmondom neki, mit érezhet. Fölmondom leckeként, mi vár rá, hogyan kell lélegeznie, melyik izmával, idegével mit kell tennie — s ő csak mosolyog, izgul és nyugodt. Föllépés lesz, ahová holmi statiszta elkísérheti, de előadás lesz, ahová az be nem léphet. Az egyetlen műtét, aminek értelme van, ahol nem toldoznak-foltoznak valamit, hanem ahol fölűvölt az eredmény, a ki megszüli újra meg újra az értelmes időt, pedig még alig több, mint egy sírástól vöröslő céklarépa.

A férfi bajban van az idővel, téblábol az előadásban, statiszta. A nőben ott holdfénylik az idő a maga bölcsességével, s midőn ezt feledni kezdené — megerősítetik a gyermekkel, a fölriadásokkal, szoptatásokkal, simogatásokkal és a Nap járásával.

Megszülném fiamat.

ESTERHÁZY PÉTER

Jó

Te vagy az én apám?
Mgen.
Az édes apám?
Mgen.
És jó ez neked?

Kicsit úgy vagyok a szülőséggel, mint a magyarsággal: nem létezik *külön*. S gyanakodva is nézem a főállású szülőket. Az áldozatos szülőket. Én nem áldozom föl magamat a gyerekeimért, hiszen úgyis odaadok nekik mindent, amit tudok. (De ragaszkodom a banán-részemhez...) Az áldozatos szülő enyhén és folyamatosan sértett — s várja *vissza*, amit befektetett. Ő az ideologikus szülő: aki áthárítja az életét a gyerekeire, így személyteleníti el, teszi puszta alibivé.

(Zárójelben: amiképpen a főállású szülőket, azonképpen a főállású katolikusokat se szeretem. A program-katolikusokat. Akik megbotránkoznak, mondjuk, egy ordenáré szón — de fölháborító módon nem háborodnak föl, mondjuk, a hazugságon; akik azt zsolozsmázzák, hogy szeretet, szeretet, miközben nem érdeklí őket az igazság, azt remélik, kikerülhetik, nem akarván tudni, hogy a szeretethez csak az igazságon át lehet jutni. Még szerencse, hogy ez a proletárdiktatúra van vagy micsoda. Mi lenne itt egy keresztény-kurzus idején, rossz rá gondolni...)

*

„Vatertum ist Parodie.” Én, mint apa, az édesapámnak vagyok paródiája. A fiam (fiaim) meg az enyém — lesz, ha, szegény. A korombéliek apa-anyasága elvileg nem tekintélyre alapozódó. Ebben van jó és van nem jó.

Mint szülői-nevelői elvet jónak tartom, hogy „nőjenek, mint a dudva”, azt értve ezen, hogy a példa a nevelés, az életünk, az, amit látnak. Ami nem jó ebben az emancipáltságban, az az, ami nem igaz benne. Mert ha baj van, csak azt rángatjuk elő, ami van: hatalmat, tekintélyt, erőt. (Legföljebb „utána” bocsánatot kérünk, ellentétben mondjuk a Thomas Mann gyerekek atyjával.)

Aztán meg bizonyos dolgokat talán nem is lehet másként, nekem kell döntenem, mert a gyerek nem tud — a klasszikus példa erre a barátkozó, a gyereket tüzzel-vassal egyenrangúnak tekintő álnevelésre: döntsön az a gyerek szabadon, s mondja meg, akar-e megtanulni beszélni vagy sem, én nem fogom kényszeríteni...

Persze ennek a másik fele: hogy egy gyerek teljes jogú ember — ezt minden következményével együtt látni s elfogadni: nehéz.

*

Egyre több család nélkül felnőtt (megnőtt) emberrel találkozom. Már — elvileg, szociológiailag — „mi” is effélék volnánk, hallgatólag, megalázott apák, nyúzott anyák maradékai... Ingatag, lebegő embereknek látom sokszor ezeket, akik nem tudnak és nem is mernek semmire se támaszkodni. Bizonytalanok mindenben, érzelmeikben is, intellektuálisan is. A családtalan embernek, mintha minden még nehezebb volna. Mintha a gyökereitől fosztatna meg, mintha kultúrája se volna, hazája se — pedig csak apja nincs meg anyja. Hajlamos vagyok olykor ezt is a rendszer számlájára írni. Megterhelt kontó.

Én könnyen és szívesen tudok csak jót látni a gyerekekben, egyfelől, hogy épeszűvé kényszerít (egy afféle mai, búval bélelt értelmiséginek például könnyen eszébe juthat, hogy mért is kelne föl reggel — s ezt, ha már kérdés, nehéz jól megválaszolni; szülőnek ez nem nagyon tud az eszébe jutni: reggelit kell adni), szóval a földre húzza az embert. Másfelől rögtön az ellenkezője is! Ők azok, akik nem hagyják, hogy túlságosan normális legyek, földhözragadt; radikalitásukból, anarchiájukból, tényleges tisztaságukból és hitükből bőkezűen adományoznak a satnya felnőtteknek.

Tényleg áldás a gyermek, a földről beszél, mely nehéz s ahonnét vétettünk, és az égről beszél, amely az ígéret földje.

*

Volna még itt egy alig hihető utóírat. Képtelenség a szövegen belül valószerűsíteni, ami hiba, tudom, de annyira a hatása alatt vagyok, hogy nem tekinthetek el tőle.

Ma, most, ahogy gépeltem ezt a pár sort, valami apróságon nagyon és nagyon csúnyán összeveszttem a négy gyerekem egyikével. Nem állunk szóba most egymással. Ez nyilván eltart estig. Mindenféle büntetéseket is kiszabtam persze és üvöltöztem is. (Stb.) Miközben itt ülök, és írom ezt a himnuszt a gyermekről. Ez annyira groteszk, hogy alig elviselhető. Mindjárt ki fogok menni a szobámból, s megkérdem a mondott gyermeket, írjam-e bele az afférunkat, s ő vállat fog vonni, és nem néz majd rám. — — — — Most megyek, s felolvasom neki az egészset. Jó.

TAKÁCS ZSUZSA

Hónapok, várakozás

Mért akartalak?

*Micsoda állatöztön
sütkérezni vembesen,
figyelni a lassú készülődést,
várni a képzelt napsütésben,
befelé nézni, melegedni?*

*Egy neszezésre, egy lobbanásra
alaktalan, betelve, hangtalan
nőni, fonódni, akaszkodni
szűkülő térben?*

*E lángjárta testet ide-odavinni,
etetni, altatni, rubát adni rá,
lábát emelni, homlokát törölni,
tükkörben nézni laza vonásait,
idegen bőrét hűvös vízbe mosni?*

*Hogy nedvei egy fűrtöt simítsanak,
dajkáljon egy síkos, lágy gubancot,
hogy hallja szólni szederajkát,
s a megvalósulásnak részese legyen,
földje, edénye, eszköze?*

*Kő üti át az éjszaka hártáit,
kapuit döngeti, megsebzí,
bevérzi az álmos, derengő hajnalt,
csillagokat vet, níkkelfogókat,
kést villogtat.*

Fájdalom, köszöntlek.

A gyermekről

A gyermekről általában nem sokat gondolkodtam. Talán mert jó ideig a gyermek én voltam. Voltak persze más gyerekek is körülöttem, de főleg korombeliek, bennük magamat láthattam. Gyerekkorom arra az időszakra esett, amikor a családi élet folyamatossága széthullott; a család izolált szegmentumokra darabolódott. Körülöttem nem születtek gyermekek, nem köttettek házasságok, nem haltak meg öregek. Mindig mindenki a pillanatnyi (mindenkori) jelenben élt, mindig minden *éppen* történt. Pedig ha nagyanyámékra gondolok, akik kilencen voltak testvérek (a kilencből senkinek nem volt kettőnél több gyereke), bővelkedhettem volna dédnagybátyákban és másod-unokahúgokban; a nagy körfolyamatnak úgy lehettem volna részese, hogy a teljes fordulatot belátom. De megszakadt a kapcsolat a vidéki rokonokkal, a — hírből sem ismert — erdélyi rokonokkal, sőt, lényegében a pesti rokonokkal is. Így aztán hiába láttam csak önmagam: a gyermekkor nem az a kor, amikor az ember kívülről szemléli önmagát. Emlékszem, néhány kamaszkori versben elbúcsúztam a gyerekkortól, csakhogy akkor már (vagy akkor éppen) nem az volt fontos, hogy ki voltam, hanem hogy ki leszek.

Így történt, hogy nem is készültem annak, ami lettem — és ami mégsem vagyok, ha csak átmenetileg szünetelve is. Közben, tanárszakos egyetemistaként föltűnhetett volna, ha nemcsak utólag gondolok rá, hogy tanítások, táborozások során érkeztek jelzések: van közöm a gyermekhez.

Később gimnáziumi tanárként azzal a korosztállyal volt dolgom, aki éppúgy kifelé vonult a gyermekségből, mint alig valamivel korábban én. Ismerős terepen mozogtam, én még majdnem ők voltam. Így kezdtem el visszafelé bejárni, visszajáról figyelni azt, amit odafelé elmulasztottam. Ahogy nőtt velem egy osztály, és lett hozzám egyre közelebb (hiszen én mégiscsak más életszakaszban voltam, az én változásaim lassúak voltak az ő viharos növekvésükhöz képest), egyre jobban éreztem a hiányt, hogy nem ismerem őket még korábról. Egy rövid időre ahhoz is elég önbizalmat éreztem volna, hogy általános iskolában tanítsak; pontosabban: nyolcosztályos gimnáziumban. Így *értem* vissza időben, és abban az évben született meg első gyermekem, amikor az első osztály végzett. Attól kezdve ismét öregszem.

Már öregedhetek, mert ahogy így pótlólag, fordítva haladtam végig az egykor figyelmetlenül magam mögött hagyott korokon, megértettem valamit. Először csak azt vettem észre, hogy „beleragadtam” az iskolába. Diákként örültem, hogy véget értek a tanulóévek, nemigen sikerült fölfognom, mire való az iskola. Most azonban nem kívántam kikerülni belőle. Sajnos, az előzmények ismeretében nem is véletlenül, mire ebben úgy-ahogy megbizonyosodtam, már máshol voltam, félig; és azóta is félig vagyok. Ez sem haszontalan állapot, ha csak időleges. Segített egyértelművé tenni olyan dolgokat, amelyeket pusztán elméletileg, úgy látszik, képtelen voltam levezetni. Például hogy tetszőleges feladathalmazból számomra mindig az iskolai a halaszthatatlan. Gondoltam eleinte: mert az órán nem kéziratokzlak elé kell állni, mert ott nem lehet összevissza beszélni, várják a kijavított dolgozatokat. Ez volt a felszínes magyarázat — hogy az nem várhat. De azt nem indokolja, miért nem tudom végleg elhagyni a tanítást; miért nem vágytam soha magántanítványra, magániskolába. Hiszen várnak annyi mindent. És várnak a határidők.

Az iskola azonban, a lepusztult, lehetetlenné tett, feladatát ellátni képtelen iskola sajátos minőség: a létezés sajátos sűrűségű szférája. Igen egyszerű ennek a filozófiája, ha ugyan van. A gyermekkor a tanulás ideje, a gyermek helye ezért az iskolában van. A felnőtt dolga pedig a tanítás, az átadás: hogy átadja magát. Hogy átadja magát, a tanításon keresztül, a gyermeknek, az utódnak; hogy átadhassa a helyét is, amint ezt oly sokan megírták.

A létezésnek ez a csupasz értelme, fordított utam következtében, előbb az iskolában és csak utána a családban érintett meg. Mert természetesen az átadás őseredeti tere a család lenne. Hiszen ahogyan a dolgozatjavítás, órára készülés nem várhat (ami nem jelenti azt, hogy mindig el is készül velük az ember: csak nem várhatnak!), hasonlóképpen van a gyerekekkel is. Nem várhat a mese, a játék, egyáltalán, semmiféle kérdésre semmiféle válasz nem várhat; és ez ismét nem azt jelenti, hogy a mese mindig el is hangzik, leülünk játszani, és megválaszolódik a kérdés. Ez csak (!) annyit jelent, hogy ezek a dolgok lényegüktől fogva *vannak*: ha akarnánk, se halaszthatnánk el őket. Természetesen csak akkor, ha magunk is *vagyunk*. Ha mégiscsak megpróbálnánk kikerülni, elhalasztani őket, csak azon az áron tudnánk, ha önmagunkat kerüljük ki, halasztjuk el; ami a mi időtényezőinket figyelembe véve nem tanácsos.

Az efféle létezőknek viszont az a természetük, hogy akkor is vannak, ha épp nincsenek, akkor is teljeseek, ha épp hiányosak. Mintha minden más csak kiegészítésképp lenne. Az ember annyifélet csinál, annyiféle utazik; de ha visszatekintek, mi történt velem, amióta számítom magam: hát az történt, hogy tanítottam és gyermekeim vannak — és az egyéb kiegészítést, ami nélkül ez nem lehetne, most hagynám. Az sem lenne illő élc, hogy a gyermekeim nem hagynak órára készülni és a tanítás nem hagy időt a gyermekeimre; fele minőségemben pillanatnyilag amúgy is szünetelek. Épp elég valóságos következménnyel jár, ha életemben ezeknek az eseményeknek van emlékezetes sűrűsége. Hiszen mindkettő megragadhatatlan önmagában. A gyermek maga a változás folyamata, önmaga szüntelen elhagyása-túlhaladása: a gyermek nincs is. A tanítás meg, kell-e mondanom, a váltás folyamata, önmagam szüntelen elhagyása-átadása: a tanításban nem is vagyok. E két állapotnak nem nevezhető átmenetben *vagyok* mégis, esetleg, otthon. E két rögzíthetetlen létfolyamat sűrűsödik azzá, amit valóságos élménynek szokás nevezni: erre emlékezem. Pillanatról pillanatra tudtomra adva ezáltal paradoxikus átmenetiségem, mert ahogy itt vagyok, mint tanár vagy apa, *mennek tőlem a gyermekek*, akik annyira jelen vannak a maguk paradoxikus átmeneti létükkel, hogy nem marad kérdés: kinek adom át magam, ha nekik.

Számunk szerzői

Varga Domokos író

Tillmann J. A. a Vigilia belső munkatársa

Petz György író, szerkesztő

Ferencz Győző költő, műfordító

Márton László író, műfordító

Csoma Gyula az Országos Pedagógiai Intézet igazgatóhelyettese

Halász Piusz cisztercita, nyugalmazott főiskolai tanár

Alexander Lernet-Holenia osztrák író

Akik hétköznapijainkat igazolják

Nem önösség, inkább természetes reflex, ha a legtöbb gyerekről és általában a gyerekekről a sajátjaim jutnak eszembe. Nem vagyok kimondottan gyerekszerető ember: inkább hajlok szemlélődésre, mint aktivitásra, és ez iránt kevés gyerek mutat megértést, azonkívül többnyire olyan gondolatok foglalkoztatnak, amelyek a legtöbb gyereket hidegen hagyják. Vajmi kevésre becslöm azoknak gyermekszeretetét, akik a gyereket babusgatható tárgynak tekintik, és kiszakítva magukból egy előre gyártott, mézesmázos attitűdöt, gügyögnek, selypítenek, miközben ellágyult arcukat a mit sem sejtő fiatalságban fürdetik. Nem hiszek azoknak sem, akik a gyermeket bölcsőbbnek, igazabbnak és romlatlanabbnak tekintik, mint mi vagyunk, ezért mindjárt az élet végső titkaival kívánják őket szembesíteni. S húzódoztam attól a mindannyiunkban lappangó (de sokunkból nyíltan feltörő) infantilizmustól is, amely gyermeknevelés örvén találja meg legitim kedvteléseit.

Ez utóbbi húzódozást ma már bánom egy kicsit. Az elmúlt néhány évben rájöttem, hogy a komolyság akkor nyer súlyt, hitelt és tartalmat, ha néha *rákényszerülünk*, hogy fölfüggesztjük. Valószínűleg e húzódozásom miatt nem lettem tanár, holott egyébként minden képességem meglett volna rá, és gyakorlótanításom igen jól sikerült, elejétől a végéig. Túlságosan is jól sikerült. Az osztálynak volt egy nagyon tehetséges kisebbsége, őket úgy tanítottam, mintha koraérett egyetemi hallgatók lettek volna (ami az ő hiúságuknak is hízelgett), a többiekkel megpróbáltam türelmesnek lenni. Pedig már akkor is tudtam, hogy minden jó tanárban van egy adag infantilizmus, és a nagy tanáregyeniségek (akiket évtizedek múltán is emlegetnek és utánoznak) valamiképpen vállalják is ezt az infantilizmust: tudásuk másképp nem volna vonzó, erkölcsi tartásuk nem volna példaszzerű. Én pedig csakis íróniába fordítani vagy tovább rejtegetni tudtam volna rejtett infantilizmusomat; vállalni nem lettem volna hajlandó. Vezető tanárom írt rólam egy nagyon, de nagyon dicsérető jellemzést, amelyben kiemelte pedagógiai képességeimet, aztán csöndesen bólogatott, amikor négy szemközt megvallottam, hogy érzéseim szerint mégsem nekem való a tanítás.

Akkor még nem voltak gyerekeim. Azóta vannak, és megtanítottak rá, hogy a komolytalanságnak ereje és méltósága van, a komolytalanságban óriási energiák feszülnek. S megtanítottak, vagy inkább ráneveltek még valamire, arra, hogy merőben más egy-egy rövid kirándulást tenni olyan helyzetekbe, amelyekben szembesülünk a gyerek mieinknél még jóval nagyobb lehetőségeivel, nyitottságával, sejtelmeivel, bontakozó képességeivel és fokozatosan fölremlő korlátaival — s merőben más ilyen helyzetekkel együtt élni, kivált, ha a gyerek tőlünk öröklí mindazt, amit adottságaiból örökölhet, ha utódunk, nemcsak a szó legszűkebb értelmében. Talán ezért is van, hogy egyéb gyerek-tapasztalataimat (belevéve saját gyerekkori emlékeimet is) rávetítem az én gyerekeimre, s amit róluk tudok, azt hajlamos vagyok általánosítani. Ez nem azonosítás, ez állandó összehasonlítás, és ami vele jár: sűrű, bár gyakran kimondatlan értékelés.

A gyerekek lehetőségeinek, fejlődő személyiségük útelágázásainak száma óriási, és ez mindig sokkal, de sokkal több a felnőttek csekély számú megvalósult lehetőségeinél — ez alól a legsikeresebb, legkiegyensúlyozottabb felnőtt ember sem kivétel. Minden megvalósult lehetőség mögött elvetélt lehetőségek százai vannak, minden kifejlő tulajdonság mögött csírájukban elfojtott tulajdonságok ezrei vannak. Kézenfekvő kérdés azonban:

vajon van-e a mostani gyerekeknek annyi lehetőségük, annyi útelágazásuk, mint akár az egy-két nemzedékkel korábbiaknak; s amikor választanak ezek közül, vajon alkatuk alig észrevehető, gyakran véletlennek látszó sugallatát követik-e, vagy inkább süket és merev kényszerűségek nehezedenek rájuk, mindinkább nehezítve az önismeretet, sőt a minden-kori helyzet ösztönös felismerését is?

Gyerekeink olyan világban születnek, ahol a hamis az igazi. A fáról szakítható gyümölcs férges, poros és vegyileg szennyezett; megbízhatóbb a nagyüzemi termék, de még jobb a mirelit vagy a konzerv. Az igazi víz partján táblák hirdetik, hogy tilos fürödni, a folyadék fertőző és undorító, azonkívül igazi, vagyis belefülhat, aki nem vigyáz; jobb az úszómedencék művize. Az igazi beszéd nem szabatos és nem szakszerű, azonkívül képes tömören kifejezni a lényeget; jobb az értelmetlen mondatokat építő nómenklatúra, főleg, ha megafonokból harsog, arra még válaszolni sem lehet. Gyerekeink a beszédnél is hamarabb megtanulják, hogy nem lehet járn-kelni, sétálni, vándorolni, bandukolni, cammogni vagy iramodni, mindez legalábbis anakronizmus, mivel csupán közlekedni lehet. Megtanulják, hogy nem lehet csak úgy toronyíránt nekivágni a világnak, mivel az útvonalak meg vannak szabva; megtanulják, hogy nem szabad nézelődni, mivel a közlekedésre kell figyelniük; megtanulják, hogy nem szabad elgondolkodni, mert aki elgondolkodik, az lemarad; megtanulják a türelem helyett, hogy türelmesen ki kell várni a zöld jelzést a zebránál, már ha van zebra (nem az Equus quagga, hanem a gyalogátkelőhely), különben el kell menni az aluljáróig; s megtanulják a tízparancsolat helyett a kreszt. Barátság, szerelem, tanulás, munka, pihenés, öröme és bánatok, az egész élet: azelőtt legrosszabb esetben is utazáshoz hasonlított. Ma már inkább közlekedéshez hasonlít. Nagy különbség. Gyerekeink ezt is megtanulják. Megtanulják, hogy az idő tartalmatlanul és hosszadalmasan múlik, múltatni nemigen lehet, mivelhogy *mindig nincs* idő. Esetleg azt is megtanulják, hogy szép a szabadság, és rossz az elnyomás, de azt már nem veszik, nem vehetik észre, hogy rég nem erről van szó. Egyetlen autópálya jobban kordában tartja a népet, mint egy tucat fegyház; egyetlen metróvonal hatékonyabb fegyelmezési tényező, mint ezer meg ezer lovas rendőr.

Ezt a világot kapják tőlünk a gyerekek. Nagy-nagy születésnap ajándék, füstölgő meglepetés.

Két gyerekünk van, Lili augusztusban lett négyéves, Lőrinc e sorok megjelenésekor lesz három. Rövid idő, alig másfél évtized múltán velünk egyenrangú embertársaink lesznek, a miénkhez hasonló vágyakkal, szenvedélyekkel és ítélkező hajlandóságokkal, ám eltérő tapasztalatokkal. Eljönnek majd azok az évek, amikor együtt fogjuk intézni a világ dolgainak ránk eső részét: ők *már*; mi *még* erőink legjavának birtokában. Nem árt olykor erre gondolni akkor is, amikor négykézláb mászkálnak a szőnyegen, mint a kiskutyák, s esetleg magunk is négykézlábra ereszkedünk.

Két egészen különböző ember. Mindaz, ami összeköti őket, nem annyira személyes hasonlóságuk, inkább származásuk és neveltetésük hasonlósága. Ám éppen erről van szó: ha nem egyformák, neveltetésük sem lehet egyforma.

Az érzelmeikkel, az érzelmi beállítódás formáival kezdődik minden. A legtöbb szülő, ha el akarja kerülni az igazságtalanságokat, azt állítja és annak szellemében is cselekszik, hogy egyformán szereti minden gyerekét. Én nem ezt állítom, és nem is próbálok így cselekedni. Mindkettejüket szeretem, de nem egyformán. Ez már most nyilvánvaló, sőt nyilvánvaló volt harmadfél esztendővel ezelőtt is.

Azt hiszem, némi magyarázattal tartozom. Bizonyára egyformán szeretném őket az élet határhelyeteiben. Aligha tudnám eldönteni, ha muszáj volna, melyiktől tudnék könnyebb szívvel megválni, s bizonyára egyszerre kapnám föl mind a kettőt, ha égő házból kellene kirohanni. A mindennapi élet azonban attól mindennapi, hogy nincsenek benne

határhelyzetek — vagy ha vannak, annyira hozzászoktunk, hogy észre sem vesszük. Elképzelhető, hogy idő múltával egy apától kevésbé távolodik el egyik gyereke, mint a másik; úgy vélem, arra kell törekednünk, hogy ez az állítás megfordítva minél kevésbé legyen érvényes. De ha érvényes, akkor is a felnőtt vagy felnövő gyerekekre vonatkozik. A mi gyerekeink még kicsik: szeretetemnek nem a mértéke különböző, hanem a módja. A mérték egyébként sem látható, csak a megnyilvánulás formáin keresztül. Azok pedig nagyon is különböznek, és éppen ezáltal mérhetőek össze.

Nehéz helyzetben volnék, ha most a két gyerekről akarnék beszélni, nehéz volna röviden, de hitelesen adni képet róluk. Felsorolhatnék egy csomó tulajdonságot, ezek azonban elvont fogalmak maradnának, vagy elmondhatnék eseteket, amelyekből anekdotázással hullana szét ez az írás. Ezért inkább egyiket sem teszem. Inkább magamról beszélek, akkor is, ha róluk van szó, és ez sem önösség, ez is természetes reflex, vagy legrosszabb esetben: szakmai ártalom.

Mindkét gyerek hasonlít a szüleire, mind a kettőre, persze nem egyforma módon és nem is ugyanabban a mértékben. Mindketten hasonlítanak rám, ha különböznek is egymástól. Kislányom inkább az arcvonásaimat, fiam inkább a jellemvonásaimat örökölte. De még ez is csak igen durva közelítés. Mert amit magamban a legfontosabbnak érzek, az elgondolkodó kedvet mégiscsak a kislányban lehet avatatlan szemnek is első pillantásra észrevennie, fiamban viszont a makacskodás és a dac, ami az én természetem, anyja nyíltságával és derűs kedvével párosul.

Miért beszélnek hát róluk, miért is próbálnám leírni, miként nevelem őket? Inkább arról ejtenék szót, miként nevelnek ők engem. Befolyásukat már most is nagyon erősen érzem, pedig ez még alighanem csak a kezdet.

Kislányom arra szoktatott rá, hogy bátran szembenézzek a világ törvényszerűségeivel és az emberi lélek árnyékos mélységeivel. Arra is megtanított, hogy az igazsághoz a kíméletlenségen keresztül vezet az út, a kíméletlenség önmagunkon keresztül vezet, a kíméletlenség semmiképpen sem azonos a csüggedéssel. Féltreértések elkerülése végett: a kíméletlen kérdéseket ő teszi fel. Amikor anyjának virágot vettem, elsírta magát: az ő anyja nem örülhet annak, hogy *levágják* a virágokat. Amikor szardíniát bontottam vacsorához, megkérdezte: miért esszük meg azokat a szegény kis halakat, akik soha nem bántottak minket? Miért nem esszünk cápát, krokodilust vagy farkast?, ők úgyis gonoszak, ők megérdemelnék! Amikor a rukmadárról meséltem, és elmondtam, hogy fel tud emelni egy egész elefántot, és azzal eteti fiókáit, ő felkiáltott: de hiszen akkor sír az elefánt! Én pedig nem tehettem mást, elismertem: bizony, kislányom, olyankor sír az elefánt. (Gondolatban pedig hozzáteszem: és minden oka megvan rá.) Azóta is van az asztalunkon vágott virág, ha van; és persze szardínia, sőt kolbász és csirkepörkölt is. Kislányom nemigen kér belőlük, én pedig nem erőltetem. Meg-megismétlődő kérdéseire azt feleljük: ilyen a világ sora. De ha játék vagy tréfálkozás vagy régi történetek mesélgetése közben belenézek szemébe, amely az enyémmre hasonlít, súlyos kétségeim támadnak a világ sorát illetően, és elszomorodom. Mégsem tehetem vele, hogy elhazudjam a világból a gonosztságot, amelyet mindenki láthat, akinek szeme van, s amely ott lappang mindenkinek a lelkében, az enyémben is, az övében is. Egyvalamit tehetek: azt, hogy elpalástolom szomorúságomat, és ha lehetséges, arról beszélek, ami szép és jó.

Fiam a vérmérsékletemet változtatta meg. Érzelmeim lassúak és tartósak mind a szeretet, mind a harag tekintetében. Nem vagyok hirtelen haragú, neheztelém azonban sokáig tart. Fiamnak azonban gyakran elborul egyébként vidám és jóindulatú természete, ilyenkor makacs, erőszakos, követelődző, szeszélyes; toporzékol, dühöng és vádaskodik, körömszakadtáig ragaszkodik apró (többnyire kínos pedantérián alapuló) hóbortjaihoz; egyszóval, némelykor nehéz bírni vele, főleg annak, aki nem ismeri. De még annak sem könnyű, aki közelről ismeri.

Bárhogy van is, kettőnk alkata nem fért volna össze, valószínűleg csecsemőkorától kezdve igen rossz viszonyba kerültünk volna, ha nem történik valami. Ámde valami történt. Rájöttem, hogy fiammal olyan ember boldogulna, aki tiszteletben tartva mindazt, ami tiszteletben tartható (hajaj, ha most elkezdeném ezeket sorolni!), ha kell, hamar felfortyan, kellő pillanatban tud erélyes lenni, majd éppoly hamar meg is bocsát. Én pedig ilyen lettem, legalábbis a fiammal szemben.

Külső szemlélő nem találja mindig örvendetesnek a változást. Némelykor bizony ordítok, mint egy zupás őrmester, sőt a gallérját is elkapom és megrázom, ami persze nem szép tőlem. De azt hiszem, mindketten jobban járunk így. Hosszú-hosszú mérgeződésektől menekülünk meg ilyenkor, fiam is, én is.

Időnként elgondolkodom: gyerekeim nevelése némely vonatkozásban kezd mindinkább tekintélyelvű lenni. Ez eleinte megriasztott, hiszen eszmélkedésem (nem is oly rég) éppen a tekintélyekkel, a tekintéllyel való szembefordulás volt. Ma már tudom, hogy a tekintély és az elnyomás korántsem azonos, noha nem is zárják ki egymást, egyszerűen olyan kategóriák, amelyek lényegük szerint nem tartoznak össze, csak éppen *olyan a világ sora*, hogy sokszor együtt járnak: az utóbbi eszközül használja az előbbit, az előbbi gyakran kísértést jelent az utóbbira. Ám az igazi tekintély valóságos, nem pedig látszólagos értékeken alapul, ezen értékek között pedig nagyon is helye van egymás megbecsülésének és tiszteletben tartásának. Az igazi tekintély nem pöffeszkedés vagy erőfitogtatás; igaznak és igazságosnak kell lennie, s nem igazolásra van szüksége. Az igazi tekintély nem fojthatja el az önállóságot, ellenkezőleg, éppen a hiánya jelenthet súlyos függőséget és még súlyosabb szorongást.

De hát nem a tekintélyt akarom én dicsérni, sem pedig letagadni önmagunk igazolását. Ha minden ember külön világ, úgy saját gyerekeink is megannyi külön világ, életük már most is külön élet, már most sem része a mi életünknek. A gyerek egyszerűen csak van, és ezt ő is nagyon jól tudja; úgy él, hogy egyre távolabb kerül élete kezdetétől, mégis egyre kisebb messzeségből mosolyog rá élete kezdeire. Egyre többet emészt fel a külvilágból, mindinkább felépíti belőle végleges önmagát, vagyis egyre pontosabban meg tudja mondani, mi *nem* lett belőle. Ezért a gyerek *jelent* is valamit. Megjeleníti, nem egészen és nem közvetlenül azt, hogy jól vagy rosszul végezzük-e dolgainkat, inkább azt: vajon időnk, életünk és fiatalságunk veszten vész-e; ha jól vagy rosszul cselekszünk, vajon csak azután kapkodunk-e, ami nem tartóztatható; vajon ami múlik, csak előzménye annak, ami késik — vagy esetleg átadja helyét valami másnak, aminek ugyancsak tartalma van, méghozzá mindhalálíg, valaminek, ami nemcsak veszteség, nemcsak elmúlás, nemcsak elhasználódás.

Következő számunkból

Sík Sándor emlékezete (Doromby Károly, Jelenits István, Kalász Márton, Lukács László, Medvigy Mihály, Nemeskürty István, Tolnai Gábor írása)

Balázs Pál: Alternatív katonai szolgálat

Balassa Péter: Szergij atya

Krzysztof Penderecki: A kereszténység kultúráteremtő ereje

Balázs Béla: Egy plébániaépítő naplója

A Vigilia beszélgetése Csaba Lászlóval

Hullámvölgy

Az emberi lét legmagasabb rendű törvénye: az élet továbbvitelének parancsa, szüksége, kötelessége. Olyan alaptörvény ez, amely az emberi-társadalmi lét semmilyen más törvényének nem rendelhető alá, amelynek viszont minden más törvényt alá lehet, sőt végső esetben alá is kell rendelni.

Athatja ez az alaptörvény az emberi világot minden részletében. Elsődlegesen határozza meg, alakítja ki, minősíti az ilyen-olyan rendező elvet, értékrendet is.

Több kötetnyi írásom született ebben a témakörben. Elnézést, ha egyben-másban ismételtem magam.

Úgy tetszik, a civilizatorikus fejlődés egyre inkább gátolja az alaptörvény érvényesülését.

Valamikor a termelésnek, az egész gazdasági életnek is alapsejtje volt a család, ám az a hajdani, több nemzedéket összefogó termelői egység, amely nők, férfiak, öregek, fiatalok hagyományos munkamegosztásával *működött*, s amely teljes érvénnyel *szocializálta* utódait — amelyben tehát az utód a felmenőtől örökölte át az életmóddal, az erkölcsi felfogással, az ízléssel, a magatartásformákkal együtt a szakértelmet, a munkafogásokat, a munkakultúrát is — ez a nagycsalád a civilizált országokban már a múlté. Külön költöztek, eltávolodtak egymástól a felnőtt nemzedékek, szinte általánosan bérből-fizetésből élnek az alapsejtnyire zsugorodott családok.

A termelői egység-család jórészt eltűnt, s nemcsak megmaradt, de fölerősödött a család fogyasztói egység jellege.

Meredeken visszajukra fordultak ezzel az érdekviszonyok. A termelői egység — termelés-központú — családban *még létérdek volt a kellő számú utódot világra hozni*, tisztességesen fölnevelni. „Isten áldása”, a gyarapodás ígérete volt az újszülött, a jövőendő munkás kéz s — nyugdíj híján — a családbeli öregek, betegek jövőendő gondozója, eltartója is.

Ezzel szemben a bérből-fizetésből élők fogyasztásközpontú családjában, amely már öregkori ellátását sem a saját utódaira, hanem a nyugdíj intézményére bízta, éppen fordított az érdekeltség: annál nagyobb jólétben élnek, minél kevesebben ülik körül az asztalt. Ők a valamikori istenáldást hovatovább istencsapásának tekintik. Így azután eljutottunk — még a szóhasználatban is — az „áldott”-tól a „terhes”-ig.

A gyermeket *nem* nevelő házaspárokhoz képest — a statisztika bizonyossága szerint — a háromgyerekes család *fele*, a négy és több gyerekes jó *barmada* színvonalon él.

Évtizedek óta nem javul ez a helyzet — akár így is fogalmazhatnám: a legmagasabb prémiumokat immár hagyományosan azok kapják nálunk, akik óvakodnak a gyermektől —, mégis tévedés volna feltételezni, hogy csupán ennyivel megokolhatnánk a szülési kedvezés csökkenését. Több mint száz okát — széles körben, társadalmi érvénnyel ható okát — írtam össze idáig, s még korántsem teljes a tábló.

Elszomorító, amikor azt fejtegetik máskülönb tudós emberek: a szülési kedvezés befolyásolhatatlan. Hiszen keresve sem találhatnánk népesedésünk tragikus alakulásánál meggyőzőbb bizonyítékot arra, milyen hatékonyan befolyásolható — negatív irányban. Ha sorra vesszük az okokat, már azon is csudálkoznunk kell, hogy egyáltalán születik ennyi gyerek Magyarországon.

Népesedési helyzetünk az utóbbi harminc év adatait összegezve a világon a legrosszabb, s hazai történelmünkben sincs példa — békeidőben! — az utánpótlás ilyen katasztrofális méretű sorvadására. Harminc év alatt 35 demográfiai Mohácsot hoztunk össze, „Csináld

magad — törökök nélkül!” alapon. A mai Magyarország területén 1958 óta jó egymillió-kétszáz ezerrel született kevesebb gyerek az országban, mint az azt megelőző harminc évben, ugyanarra a területre számítva. Pedig akkor kisebb volt az ország népessége, s volt közben egy világháború s egy ötvenhat.

Harminc év óta egyetlen olyan esztendőnk volt — 1975 —, amikor több gyerek született, mint amennyi a népesség szintentartásához feltétlenül szükséges, és három olyan esztendőnk — 1974, 1976, 1977 —, amikor zéró-szaporodással jellemezhetjük a születésszámot. Ezt a négy esztendőt nevezték ki nálunk demográfiai „hullámnak”, „csúcsnak”, sőt „robbanásnak”. Kevés olyan nap volt tíz esztendő óta, amikor nem olvashattuk, hallhattuk ezt a hazug minősítést. Az állampolgár gondolkozásába végtére beépült: az a négy abnormális esztendő a tömérdek születés miatt máris sok bajunk okozója. (Nézem a környező tíz esztendőt a lengyel statisztikában: a születési arány mindegyikben *jóval magasabb* a mi 1975-ös „rekordunknál”.)

Így vált abnormissá sajtónkban a normálisnak tekinthető születésszám miatt az a négy esztendő, s a kívánatos norma így lett az 1958 óta eltelt többi huszonhat, amikor békés időkben — Mohács-valutában számolva — csináltunk öt Don-kanyart.

Az utánpótlás fogyása tehát már 1958-ban elkezdődött, de a teljes népesség fogyása ezt a kóros — sokak számára észrevehetetlen — sorvadást csak 1981. óta követi. 1988 októberében mintegy 120 ezerrel vagyunk kevesebben, mint 1981. január 1-én.

Egyelőre évente egy-egy Mezőtúr nagyságú várost törölhetünk le a magyarság térképéről, ám ha a körülmények nem változnak meg *lényegesen*, az évi fogyás az ezredforduló után kétszeresére-háromszorosára nő.

Demográfiai előrejelzés szerint az ezredfordulóig 500—600 ezres, 2020-ig mintegy kétmilliós, 2040-ig három és fél milliós fogással számolhatunk.

Pillanatnyilag van olyan ország, amelyben a születésszám a miénkénél is alacsonyabb, népesedési helyzetünk mégis — harmincéves hullámvölgyünkkel — a legrosszabb a világon.

Ezek után joggal várná az ember, hogy a családalapító fiatalok, a gyermeket nevelő — legkivált a több gyermeket nevelő — családok terhein könnyítsünk.

Nem ez történt. Az ellenkezője.

Amikor e sorokat írom, már bizonyos: újra a Parlament elé kerül az adótörvény, azzal a kinyilvánított céllal, hogy a Tisztelt Ház járuljon hozzá a szükséges változtatásokhoz, javításokhoz. Csak helyeselni lehet, hogy újra a Parlament elé kerül, hiszen már bevezetésekor szó volt róla, hogy — hasznosítva a kezdeti tapasztalatokat — mód nyílik majd változtatásokra.

Másrészt a képviselők közül többen is kifogásolták, hogy nem kaptak megfelelő tájékoztatást a parlamenti vita előtt, sem szakmai szempontból megfelelőt, sem elég sokoldalút, kiterítve a különböző javaslatokat, az ütköző véleményeket.

Ez ugyan semennyiben sem mentesíti a képviselőt a felelősségtől, igazat kell adnom annak az újságírónak, aki az ilyen háborgáson ironizál, de az is nyilvánvaló, hogy ha — a demokrácia fejlődési vonalában — növelni akarjuk a Parlament szerepét, felelősségét, hatáskörét, akkor ezzel együtt a képviselők sokoldalú szakmai tájékoztatásáról is gondoskodni kell. És tájékozódásuk teljes szabadságáról is, nyilván.

Azon tűnődöm, elég volt-e képviselőinknek egy esztendő a hiányok pótlására, a tájékozódás hézagainak kitöltésére. Némi aggodalommal tűnődöm ezen, hiszen szűkebb körökben már a tavalyi parlamenti vita előtt is másfél-két éven át élénken tárgyalták, vitatták az adóreform-javaslatot, és való igaz, hogy némelyek „társadalmi vitának” keresztelték el ezeket a *bebatárolt* tanácskozásokat, ámde ez inkább beceneve volt. minthogy az eszmecsere csak kevésbé táguló köröcskében rekedt meg.

No de a honatyáknak — s hononyáknak — kétségkívül volt bejárásuk ezekbe a szűk körökbe is, aki tájékozódni akart, az igazán sokoldalúan tájékozódhatott.

Érdekelt engem az adóterv, négy ilyen vitán vettem részt, s akár jegyzőkönyvileg tanúsíthatom: *minden olyan aggály szóba került* — nem is egyszerűen szóba került, mert *igen nagy hangsúllyal szerepelt* —, *amelynek a jogosságát azóta vastagon igazolta az idő.*

(Más kérdés, miért olyan kevésbé hatékonyak — talán még ez is túlzás, hogy kevésbé *hatékonyak* — az utólag igazolódó aggodalmak, a jogosnak bizonyuló, figyelmeztető jelzések. Nálunk? A „létező szocializmusban”? — Miért? — Úgy gondolom, ha ezen a nyomvonalon elindulnánk, nem ilyen-olyan szakmához, tudományághoz jutnánk el, hanem demokráciánk, sajtónyilvánosságunk gyengéihez, az érdekérvényesítés, a jogi garanciák hiányosságaihoz.)

Nincs itt helyem arra, hogy részletezzem azokat az aggályokat, javaslatokat, ellenvetéseket, amelyek csupán az általam ismert négy vitán elhangzottak, mindössze annak jellemzésére idézek — címszavakban — néhányat, hogy lett volna mire odafigyelnie a törvényjavaslat betervezőinek is s az oly tekintélyes többséggel megszavazóinak is.

Tiszta vizet a pohárba: ebben a kérdésben én nem vagyok elfogulatlan tolmács. A négy említett vitán más-más megfogalmazásban és érveléssel, de lényegében azt fejtettem ki: az adóreform javaslata szakmai szempontból tarthatatlan, politikai szempontból dilettáns, mert a kitűzött céloknak épp az ellenkezőjét fogja elérni. Nem csökkenteni, hanem növelni fogja az igazságtalan jövedelmi különbségeket; nem ösztönzi-serkenti majd a munkakedvet, a vállalkozói kedvet, hanem fékezi, visszafogja, lebénítja, mégpedig olyan mértékben, hogy én csak *a reform megtorpedőzésának tudom tekinteni.*

No igen, ez erősen rövidített jegyzőkönyvi kivonat.

Ami a tervezet család- és gyerekelles vonásait illeti, arról 1987 májusában feljegyzést írtam a legfelső fórumokhoz:

„A személyi jövedelemadó tervezete oly mértékben család- és gyerekelles, hogy ennyire nyíltan antiszociális adóztatásra nincs példa a világon. Vezérszólamként használták a tervezet készítői: -Ne keverjük össze az adóztatást a szociálpolitikával!- De egyetlen olyan példát sem mondhatnak a civilizált világból, ahol ne -kevernék-, sőt ne építenék össze; ahol az eltartottak számára ennyire nem volnának tekintettel. Hiszen másként el sem képzelhető az igazságos, *a teherbíráshoz* alkalmazkodó adózás!... Erősen be van viszont építve a másfél év óta készülő adótervbe a leplezetlenül durva anti-szociálpolitika.”

Részletes számítás következik: ha egy gyermek létminimuma havi 3000 Ft (ma hozzá kell tennem: ennél jóval több!), akkor eltartási költsége után évi 8760,— Ft adót — *gyermekadót!* — rónak ki az *egygyermekes* szülőre. (Ez megfelel tizenegy luxuskutya adójának.)

A másik számítás a való életből veszi a példát: H. F. mérnök igen sok különmunkával éppen csak megkeresi nyolctagú családjá társadalmi minimumát. Az anya és a hat kiskorú gyermek minimális eltartási költségét a tervezet szerint 93 700,— Ft adó fogja terhelni, s ez „28 900,— Ft-tal több, mint az eddigi családi pótlék évi összege”.

Következtetések:

„Ez lenne a világtörténelem legmagasabb gyermekadója. Az adóterv a még nem kereső kiskorút nem tekinti állampolgárnak, nem tekinti olyan embernek, akinek *joga van a létezéshez*, a létminimumhoz. Ez a hátrányos megkülönböztetés ütközik az Alkotmány 61. § (1) és (2) bekezdésével, a 62. § (2) bekezdésével és -szigorúan büntetendő-. Hangsúlyosan motiválja ezt a diszkriminációt, hogy az idáig is igazságtalanul megterhelt, az életszínvonal romlásában leginkább s legérzékenyebben érintett többgyermekes családokat sújtja, s épp amikor a világ a leghosszabb — harmincéves — demográfiai

hullámvölgy mélyén tartunk. Ezt mélyítené tovább egy ilyen *példátlanul gyermekellenes* adórendszer bevezetése. Utánpótlásunk három évtizede sorvad, helyzetünk e tekintetben legrosszabb a világon... Gyermekadó bevezetése a mi helyzetünkben — nemzeti öngyilkosság.”

Szakmai rész következik ezután, a várható súlyos gazdasági, pénzügyi következmények főlvázolása — azóta egytől egyig beváltak a „jóslatok”. S igazolódott az is, hogy meghirdetett céljaival szöges ellentétben: „Ellenősztözi a többletmunkát, a teljesítményt, s az eddigi legigazságtalanabb jövedelmi aránytalanságot: a gyermeket nevelő család súlyos terhelését *képtelen és az egész világon példátlan arányban szándékolja megnövelni.*”

A dolgozó *köteles* eltartani gyermekeit, sőt rászoruló szüleit is, jövedelmének ezzel a részével tehát nem rendelkezik szabadon. Tudtommal rajtunk kívül sehol a civilizált világban nem is tekintik azt a részt, amely a családbeli eltartottakat illeti, szabad rendelkezésű, adóköteles jövedelemnek.

Talán fölösleges részleteznem, az említett aggályok, kifogások, figyelmeztetések mennyiben igazolódtak. Túl a napisajtó, a rádió, a tévé erőteljes jelzésein, ki-ki a bőrén érezheti.

Olvasom, hogy a létfenntartás elemi költségeinek — az úgynevezett *társadalmi minimumnak* (helytelenül a lakásszerzés-fenntartás költségei nélkül számolják) — országosan kerek egyharmadát vámolja meg az adó. Tehát ha gyerekei minimális nevelési költségeit megkereste a szülő, ám ennek az összegnek tekintélyes részét elmarja tőle az adóhivatal, forduljon a tanácshoz, kéregesse vissza a gyerekcipő, az iskolatáska, a mindennapi kenyér árát — szociális segélyként.

Annak idején feljegyzésemben kiszámítottam, hogy a gyermekek megadóztatása megszünteti a családi pótlékot. Most friss keletű közgazdasági tanulmányban olvasom: a kétgyerekes családban a két gyerek nevelési költségét átlagosan tíz-tízezer forint adó terheli, szükségleti cikkek forgalmi adójában kétszer 6600 forint a rájuk eső többlet, s ez együtt jóval több a megemelt családi pótléknál.

Mint tudjuk, a három és több gyermekes családok „kedvezményt” kaptak, ott a gyermekek létminimumát *csak kétharmad részben terheli* az adó, egyharmad rész mentesül. Nem kell indokolnom, hogy ezzel együtt is igen nehéz a helyzetük, s ugyanígy a gyermeket nevelő fiatal házasoké, kivált ha — vállalva a többletmunkát — lakásra gyűjtenek. (Igaz, nekik is van „kedvezményük”, méghozzá a világ legtartósabb kedvezménye: évente 1/4 m² lakás ára. Kétszáznegyven éven keresztül vehetik igénybe egy 60 m²-es lakáshoz.)

Az adórendszer bevezetésének tapasztalatait elemző, újszülött tudományos munka összegezésében olvasom: „A fiatal kereső gyermekes családok életszínvonala jobban csökkent, mint a többi rétegé... Úgy tűnik, hogy a múlt hibáiból fakadó gondokat aránytalanul a jövő generáció vállára terheli a társadalom.”

Tehát: *aránytalanul.*

Ez itt a kulcsszó, az aránytalanság. Mert adóra szükség van, és azt sem kerülhetjük el, hogy a hibák lehetséges helyrehozásáért áldozatot kell hoznunk. Nyilván csak azok vállalnak áldozatot, akik látják értelmét, s tapasztalják, hogy igazságos, *arányos* a terhelés.

A dolgok mai állása szerint népesedési bajainkból szinte elképzelhetetlen a teljes gyógyulás. Ha mától kezdve valami csoda folytán a minimálisan szükségesig — a szintentartásig — emelkedne a születésszám, mondjuk, évente 35 ezerrel több gyerek születne — mit is jelentene az? Szaporodnának a nyugdíjasok tovább, nőne a felső eltartási teher, de nőne most már évről évre az alsó eltartási teher is, tíz év múlva már 350 ezerrel több gyerek gondja, nevelési, iskoláztatási költsége nyomná a társadalmat, és bizvást számolhatom tovább a huszadik évi hétszáz ezerig. A ma születettek akkor kezdenének

munkába lépni — és 40—45 év múlva állna helyre a népesedés megbomlott egyensúlya — tehát csak a képzeletben lehetséges azonnali feljavulással és kedvező feltételekkel is 40—45 év szükséges a teljes gyógyuláshoz.

De hol az a politika, amely ilyen távlatban gondolkodik, s negyven év múlva elérhető eredményért ma hoz áldozatot?

Ahogy én látom, a jelenérdek és a jövő ütközése a civilizált világnak egyre inkább meghatározó ellentmondása. Ez az elhatalmasodó konfliktus a posztindusztriális civilizációt a csőd felé sodorja. Az élet továbbadása — „újratermelése” — beszűkülőben, s ennek a következményei kiszámíthatók, minthogy ezt a folyamatot minden téren a társadalmi lét, tevékenység beszűkülése követi.

Halálos kórja ez a társadalomnak, nem volna szabad a gyógyulását a „majd lesz valahogy” véletlenre bízni, sem afféle ciklusteóriákra, mint némely tudós ember javasolja. A fogyás mechanizmusa merőben más, mint a túlszaporodásé, igen erős jelenérdekek gátolják, hogy a fogyás irányzata megforduljon, és ha magára hagyjuk ezt a sorvadást, végképp elemészti a társadalmi jövőt.

A társadalmi lét két meghatározó ereje: a politika és a gazdaság *jelenérdekű*.

Érthető, miért kell (Nyugaton) a hatalomra került pártnak, kormánynak rögtön az első években, ahhoz, hogy 4—5 év múlva újra többséget szerezzen a választáson, tündökölnie olyan népszerű intézkedésekkel, melyekkel szükségképpen alárendeli a jövő érdekeit a jelen érdekeinek. Ebben van a népesedési probléma lényege is: távlati érdek. Húsz-harminc évvel előremutató távlat, és ezzel már a politika érdemben nem foglalkozik sem Nyugaton, sem Keleten, a követelő jelenérdekek igen erős ellensúlya miatt.

Maga a gazdaság is jelenérdekű, tíz éven túl nem is igen számol megtérüléssel. Ilyenformán a gazdaságcentrikus politika és a gazdaságcentrikus szemlélet egyaránt a „biológiai újratermelés” érdekei ellenében hat.

A jövő megalapozását szolgáló beruházásokat egyre-másra föléli, a mindennapok követelő szükségleteire használja el a társadalom — újfajta élősködési, kizsákmányolási forma ez, s elhatalmasodóban a civilizált világon: a jövő fölélése, a jövő kizsákmányolása. Mai gondokat a jövő terhére oldanak meg, a jövőt illető javakat, a jövő beruházásait élük fel a mában.

Nagy találmány ez! Mind kényelmetlenebbé, kellemetlenebbé, sőt veszélyessé vált az élősködés a kortársakon, a tömegek mind nehezebben tűrik, hogy elcsikarják tőlük azt, ami őket illeti. Ámde aki még nem született meg, annak a terhére-kárára bármit el lehet követni. Megjött az étvágya az élősdű civilizációnak, és már nem is csak az utódjait falja föl, a természeti környezettel is úgy bánik, a nyersanyagokkal, az energiákkal, a pénzkölcsönökkel is úgy gazdálkodik, hogy a pillanatnyi érdekeknek rendeli alá a távlatiakat.

Sokakat vonzó minta ez: élni a mának.

Az anyagi jólét, a szórakozások, az élvezkedések, az evés-ivás, az utazgatás, a kikapcsolódás műfajai, az „egyszer élünk!” kellemetességei minden érzékszervet, gondolatot, érzést a jelenre tájolnak be, a mai napra.

A család, a szerelem (ti. az életre szóló igényű; ehhez képest a „modern” fogalom csak epizodikus, folytatást nemcsak nem igényel, irtózik tőle), a gyerek, az anyaság, mind a jövő felé sugárzik. Az eszmei elkötelezettség egy közösség, a nemzet sorsa iránt — ugyanúgy. A hit — legkivált az Isten-hit — csakis a távlatokra tájol, meghosszabbítja a „személyes érdekeltiséget”, az „érdekviszonyokat” a halál utánra is, az ítélet napjáig.

A nagycsaládot tudatosan vállalók, tisztességgel gondozók ma úgyszólván csak a hívők közül kerülnek ki.

Valószínű, a vallástalanság, a hitetlenség nagyban hozzájárul a jelenérdek, a mának élis uralmához, sőt despotizmusához. Hívő nem tud csak a mának élni. Meggyőződésem, hogy vallásos, hívő tömegek nélkül nincs ma egészséges társadalom.

Az értékvesztés pedagógiája

Közhellyé nemesült — vagy közhellyé degradálódott? — az ítélet: társadalmunkat értékválság fenyegeti, amely nemzedékenként újratermelődik, s ifúságunkat bizonytalan emberi minőségek felé sodorja. S mert „előttünk egy nemzetnek sorsa áll”, kétségtelen, hogy az értékválság a felnövekvő nemzedékek fejében és szívében nemzeti-társadalmi jövőnk borongós és borzongató képét vetíti előre.

Élményeink s filozófiáink különbségei nyilván ide vagy oda helyezik a hangsúlyokat a diagnózisban, a várható következmények megítélésében, a terápiában is, és sok tekintetben eltérő okfejtést adnak. Így van rendjén. Az értékprobléma — s jelesen mint *pedagógiai probléma* — léte, aktualitása, súlya azonban alig hiszem, hogy vita tárgyát képezheti. Annál inkább az alkotó vitákba torkolló párbeszédnek tárgyát. Különösen azért, mert az értékek kérdése valóban nem önmagáért való; nem csupán az (ilyen vagy olyan) filozófiai tisztánlátásért, a tárgyilagos társadalomismeretért, hanem mindezekkel együtt a gyakorlati társadalmi — jelesen pedagógiai — cselekvésért. Így talán megfogalmazódhatnak az együttműködés gyakorlati lehetőségei és — ami még fontosabb — az alternatív, sőt akár ellentétes töltésű cselekvések azonos eredménnyel járhatnak.

Az én szememben az értékprobléma mindenekelőtt az emberi—társadalmi cselekvés problémája, ezek morális vonatkozásaival együtt. És minden pedagógiai gondolat (a legelvontabb is) a pedagógiai gyakorlatra mutat. Ha nem így tenne, elvesztené pedagógiai karakterét.

Jelen voltam azon a sajtótájékoztatón, amelyen illetékes kollégáim a természettudományi nevelés nemzetközi vizsgálatának néhány fontos eredményét tették közzé. A vizsgálatot egy nemzetközi társaság végezte 1983 és 1986 között. A hazai felmérésre 1983-ban került sor. A vizsgálat látványos eredménnyel járt. A természettudományi felkészültség tekintetében a vizsgált csoportokban tizenhét ország gyerekei közül általában az első helyekre kerültek a magyar gyerekek. Mindig megelőzték például az USA-t, Kanadát, Norvégiát, egy csoport kivételével Japánt, Finnországot stb. A legjellegzetesebb eredménynek azt tartom, hogy a két magyar első helyezést az általános iskola befejező évfolyama és a középiskolák általános tantervű (természettudományi többletképzésben részt nem vevő), befejező évfolyama szerezte meg (az első esetben közvetlenül Japán, a másodikban közvetlenül Anglia előtt), mivel a természettudományi műveltség itt „szürkén”, mint az általános műveltség része jelenik meg.

Miért fontos ezt éppen a pedagógiai értékvesztés kérdésének felvetésekor megemlíteni? Egyrészt a közfelfogás miatt. Soha annyi fanyalgó, hitetlenkedő újságírót nem láttam együtt, mint ezen a tájékoztatón. Akadtak, akik a nemzetközi mérés objektivitását és vizsgálati szakszerűségét is kétségbe vonták. Örömtől senki sem mutatott. Figyeltem a sajtóközleményeket. Kedvetlenek voltak, olykor pontatlanok, máskor kis hírben csak az alapadatokat közölték s kommentár nélkül — szóval nem verték nagydobra. Minden ezt sugallta: „Jó, jó, a természettudományi műveltséggel ez a helyzet, de azért a magyar közoktatás úgy rossz, ahogy van!”

Ehhez a tünetsoporthoz tartozik az is, hogy — amint ezt *Lukács Péter* kimutatta — az ifjú nemzedékek műveltségének ostorozása, és az iskolai fokozatok hierarchiáján lefelé gördülő elégedetlenség kifejezésének szokása hazánkban több mint évszázados hagyó-

mány. Ebben — műveltségüket illetően — mindig csak a bírálók nemzedéke számít kivételnek, bár korábban ők voltak, akiket elődeik megbíráltak, s ők voltak a felsőbb elégedetlenségre okot adó, alsóbb iskola tanulói is. (*Színvonal, szelekció, oktatáspolitikai*. Az Oktatókutató Intézet kiadása, Bp. 1982.) E vélekedések történetén végigtekintve úgy tűnik, hogy több mint száz éve folyamatosan butulunk, nemzetünk egyre kulturálatlanabbá válik.

Azt hiszem, hogy a *műveltség és az érték* közös dimenziójában ez a szimptóma a pedagógiai értékprobléma általános megítélésésként is értelmezhető. Márpedig szükséges és érdemes egy kiegyensúlyozottabb szemléletnek teret engedni.

Másrészt azért fontosak e helyütt a természettudományi nevelés megmért eredményei, mert híven mutatják az értékeknek azt az arányeltolódását — pontosabban: annak egy szegmentumát —, amely iskolai pedagógiánkban végbement, s amely végül értékvesztést eredményezett. Az egyik oldalon megvalósult értékelsőbbség értékvesztésre vezetett a másik oldalon. Ilyen egyszerű a képlet.

Az utóbbi nyolc-kilenc évtizedben fokozatosan, szinte megszakítás nélkül dolgozták át az iskolák számára a tananyag tartalmát és arányait, követve ezzel a műveltségbeli, tudományos, ideológiai, gazdasági és technikai, társadalmi stb. változásokat. Új műveltségi szerkezetek alakultak ki, melyben egyre inkább a nemzeti humánkultúra, a modern nyelvek, majd a természettudományok és a matematikai ismeretek váltak meghatározóvá. S ezen belül — főként századunk második felében — világszerte eltolódtak az arányok a természettudományi és a matematikai ismeretek felé. Ezek a műveltségi szerkezetek értékrendi és értékközvetítő formákat öltenek, mégpedig nemcsak a közvetített műveltség tartalmait, arányait tekintve, hanem a nevelés iskolai végeredményeként tételezett *tudás* arány- és értékrendjét, s így lehetséges értéktartalmait tekintve is. Ma pedig az iskolai pedagógiát már a matematika mindenhatóságának mítosza uralja, ami nyilván kézenfekvő szükségletekkel is magyarázható. Akad olyan európai pedagógiai gondolkodó, aki a matematika expanzióját a latin nyelv korábbi expanziójához hasonlítja, mind gondolkodásfejlesztő szerepének túlhangsúlyozása, mind pedagógiai (s áttételesen társadalmi) szelekciós szerepének előtérbe kerülése miatt.

Ez egyike az iskolai nevelés világléte problémáinak. Az IEA-vizsgálat arra utal, hogy Magyarországon — legalábbis a természettudományi ismeretek tekintetében — az értékműködés elég következetesen és elég eredményesen valósult meg. Közben azonban túlságosan lecsökkent a művészeti és bölcséleti műveltség aránya és gyöngült értékrendi, értékközvetítői helyzete. A művészetek esetében nemcsak a művészetekkel foglalkozó tudományok logikáján átszűrte intellektuális tudástartalmakról van szó, hanem a befogadás és alkotás közvetlen formáiról: a művek révén megszerezhető tudástartalmakról, a szépség élményéről és az érzelmekről is. Túlságosan mélyre kerültek továbbá a társadalmi gyakorlat kiépíthető pedagógiai mintáinak műveltségközvetítő-értékközvetítő és értékrendi pozíciói. Nem első-sorban a pedagógiai és oktatáspolitikai deklarációkban vagy a pedagógiai teóriákban, hanem az élő iskolai gyakorlatban. (A deklarációk egyébként soha nem kívántak annyifélet, s együtt aligha teljesíthetőt, mint mostanában.) Márpedig ezek az alászálló tárgyak olyan értékeket képviselnek és közvetítenek, amit kívülük egyetlen más tantárgy sem: erkölcsformáló magatartás — alkotó szellem és érzelmi, valamint érintkezési képességet fejlesztő hatáslehetőségeket és konkrét cselekvési mintákat nyújtanak. Ezek a tárgyak jelentik továbbá a műveltségnek közvetlenül az emberre vonatkozó tartalmait az iskolában. Így alakult ki az a körülhatárolt és *egyoldalú intellektualizmus*, amely a *tudományos racionalizmus* intellektualizmusa, s csak másod-harmadsorban engedélyez valamiféle — a tudományos racionalizmusnak nem szükségképpen ellentmondó — határozott és jól megformált, akarati, érzelmi és cselekvési, morális értékrendet. Ami persze a személyiségfejlesztés-szocializálás deformációjával jár.

Kornis Gyula tantervi gondolatai között találtam a következőket: „A főhiba a kor általános *intellektualizmusában* található meg, mely a műveltség fogalmát egyoldalúan az *értelmi ismeretekre* korlátozza, holott az igazi műveltség a lélek egészére, élő egységes totalitására vonatkozik: tehát az érzelmekre s az akaratra is.” (Kultúrpolitikánk irányelvei. In. A tantervelmélet forrásai, 3. Országos Pedagógiai Intézet, Bp. 1984. A kiemelések eredetiek.) Már 1921-ben ilyen ítélet született, pedig a folyamat akkor még csak elkezdődött.

Ugyanerről (csak éppen a nevelés szocializálási aspektusából) a *Diagnózisok* első kötetében Hankiss Elemér 1982-ben azt írja, hogy nevelési intézményeink „kioktató jellegűek” s ekként „kész megoldásokat, kész sablonokat kínálnak, nem segítik eléggé, inkább korlátozzák s helyel-közzel tiltják az emberek és közösségek spontán megnyilatkozását, útkeresését, önmegvalósítását. Másfelől... túlságosan ... kifelé fordulnak és kifelé fordítanak: a technika, a fizika, a biológia, a gazdasági élet, a világmindenség, a távoli korok felé, vagyis más szóval a *világ* megismerésére és megismertetésére összpontosítják erőiket, és nem segítik az embereket eléggé egy ugyanilyen fontos területen: *önmaguk és közvetlen emberi környezetük megismerésében.*” (A kiemelések eredetiek.)

Az, hogy „a kor általános intellektualizmusa” (tudományos racionalizmusa) miért s részleteiben hogyan eredményez aszimmetriát a pedagógiában (tulajdonképpen a régi aszimmetria helyett új, más természetű aszimmetriát), nagyon összetett kérdés. Itt elegendő annak hangsúlyozása, hogy szélsőséges értékeltolódáshoz vezet. Ráadásul az intellektualizmus (a tudományos racionalizmus) pedagógiai értékrendje is zavarba került: egyelőre nem tud dönteni a reprodukív tudás és mentalitás (a „visszacsatolt” kioktatás), valamint a problémacentrikus, kreatív tudás és autonóm gondolkodás mint érték között.

Pedagógiánkban azonban *kísérletileg* jelen van a műveltségi-tevékenységi struktúrákat és tartalmakat átalakítani kívánó tendencia. Mégpedig elég sokféle formában és sokféle módon. De mikor s hogyan lesz ebből általános gyakorlat, nehezen megmondható.

Az említettekre nem marad hatástalan az ismeretek korunkra jellemző, robbanásszerű mennyiségi növekedése. Ez egyrészt reménytelen versenyre ösztökéli a pedagógiát, s ezzel figyelmét egyoldalúan az ismeretek, az ismeretek mint *értékek* felé fordítja, s ezért veszélyesen intellektualizálja, másrészt az ismereti értékek *relativizálódásával* szembesít. Erre a kihívásra a pedagógia nálunk „*tananyagrobbanással*” és viszonylag sűrű tananyag-átrendezéssel, tananyag-módosítással válaszolt. És alig-alig tudott szembenezni az ismereti értékek relativizálódásával, minthogy legyöngített erkölcsi bázisán nem tudta létrehozni azokat a világnézeti rendezőelveket és általánossá tenni a hatékony intellektuális paramétereket, melyek lehetőséget adhatnának értékstabilizáló pedagógiai stratégiák bevezetésére. (A pedagógia e legégetőbb kérdését az egyházi iskolák pedagógiai munkájában sikerült a leginkább megoldani. Mégpedig a határozott erkölcsi bázisra és a következetesen egységes világnézeti rendezőelvek nevelőerejére támaszkodva.)

Idetartozik, hogy a „tananyagrobbanás” önmagában is beszűkíti a pedagógia működési terét, holott az iskoláztatás „eltömegesedésével” inkább ennek kitágítására és differenciálására lenne szükség. Az úgynevezett *tömegoktatás*, mely elkerülhetetlen kihívás a pedagógia számára és egyúttal gyökeresen új szelekciós feltételeket és igényeket teremt, nemcsak infrastrukturálisan érte felkészületlenül az iskolai nevelést — nemcsak nálunk, a világ más helyein is —, hanem általános pedagógiai zavart is támasztott.

Idetartozik továbbá az úgynevezett *esélyegyenlőség* iskolai biztosításának pedagógiai dilemmája is, amely szent és tagadhatatlanul demokratikus eszményből fakad, amelyről négy évtized alatt kiderült, hogy pedagógiai megformálása — a tömegoktatás körülményei között, melytől elválaszthatatlan — számtalan ellentmondással terhes, nehéz vállalkozás. Az esélyegyenlőség biztosításának hazai (és általában az úgynevezett államszocializmusban kialakult, sztálinista ideológiai-politikai reminiscenciákból táplálkozó) pedagógiai

megoldása alig artikulált, uniformizáltan egységes tananyagot és követelményrendszert írt elő, s ezzel — egyebek között — uniformizálja értékeit és értékközvetítő mechanizmusát. Ennek következtében szűkülő értékkompetenciája újabb szűkítő tényezővel gyarapszik: nem képes viszonylag egyenlő, s viszonylag egyenlően hatékony hajlandóságot mutatni a tanítványok különbözősége, eltérő értékbefogadási feltételei iránt. Azt az illúziót kelti, hogy hegemon értékeket közvetít, s egyetemesen biztosítja értékei hegemoniáját.

Ugyanakkor a hetvenes évektől kezdve a magyar pedagógiában a tananyag és a követelmények közvetítésének gyakorlata némi reményt keltő változást mutat. Emellett az iskolai nevelés, a korábbi kiterjedéséhez képest, általánosan összefoglaló vonja beavatkozásának határait az iskola falain belül és kívül is. A határon kívülvel szemben kifejezetten *magára hagyó* attitűdökkel viseltetik. Ha pedig a „kívül” történet hatása netán „begyűrűzik” hozzá, tehetetlenül szétjárja a karjait, legfeljebb büntet, eltávolít. (Úgy látom, hogy ismét kivételek az egyházi iskolák, ahol a leginkább képesek megőrizni a pedagógiai beavatkozás tágabb, tradicionálisabb határait.) Ebben a vonatkozásban a pedagógiai értékprobléma nemcsak a külső magatartásra adott válaszok beszüntetése, az iskolai és az iskolán kívüli élet szétválasztása miatt merül fel, hanem az élet által kikényszerített válaszok féloldalas, negatív jellege miatt is, ami aligha alkalmas értékkeremtésre, vagy csupán a „kívül” történetek némi ellensúlyozására alkalmas.

S itt kell szót ejteni a pedagógia általános értékszavaráról, ami — *Kurt Lewin* eléggé elterjedt kategóriáihoz viszonyulva — az *autoriter* és a *laissez-faire* pedagógiai magatartás, no meg a *liberalizált autoriter* gesztusok (s ez utóbbi már nem lewini kategória) pedagógiai értékének bizonytalan megítélésében, keveredésében jelentkeznek. Erre az intézményi nevelés hazai történetének hagyományosan autokratikus jellege (például hagyományosan kioktató pedagógiája), amely hagyományos módon liberalizálódott (fellazult, szabadabbá, kevésbé korlátozóvá és kevésbé következtetéssé vált), ad magyarázatot, amely megrekedt a *liberális autokratizmus* önellentmondásaiban és eklektikájában.

Mindez a pedagógia élő *struktúráira* és *működési karakterére* vonatkozik, minthogy ezek léteznek, s nemcsak mint értékközvetítő mechanizmusok, hanem mint érték kifejező és értékkepző pedagógiai tények. Jelen állapotukban az értékvesztés pedagógiai tendenciáját hordozzák. Persze nem önmagukban. De figyelembevételük nélkül megalapozatlanná válik a bírálat, és elemző feltárás helyett üres bölcsekedésekre tévedhetünk. Az eszmei kérdések tisztázása után ugyanis mindenképpen a struktúrákat és a működésük jellegét kell megvizsgáljunk, ha változtatni akarunk. Márpedig az ifjúságot átható értékválság *egyik* oka bizonyosan az intézményi pedagógiában keresendő, ezen belül pedig főként az intézményi pedagógia struktúráiban és működési karakterében.

Az előbbieik mögött — s ez az okok következő sora — természetesen a korszak általános értékválsága húzódik meg, a régi értékek tagadása, s a feltűnő (és gyakran eltűnő) újak túlságosan gyors változása. Legalábbis ezt állítja a szakirodalom, miközben sokféle magyarázatot fűz a mindnyájunk által megfigyelhető és átélt elbizonytalanodási folyamatához. Mintha minden mozogna és semmi sem akarna megnyugodni. Mintha eltűnt volna a szilárd pont, melyről nézni és érteni lehet a világot, s ahol megvethetnénk a lábunkat akkor is, ha körülöttünk minden fejteőre áll. A szilárdnak vélt pontok sorra megindulnak, a hitek felmorzsolódnak vagy ki sem bomlanak, a bizonyosság bizonytalansággá válik, a csodálat pedig csalódássá. Ami marad, az valamilyen „utilitarista értékrend és életvitel, amelynek a horizontjáról az emberi életnek a nagy távlatokban való tervezése és az értékek

jegyében való szervezése eltűnt, vagy legalábbis ez a horizont ködössé vált”. (Pozsler György vitaindító téziseiből idéztem. *Korunk kihívásai és a kultúra esélyei* címmel hangzott el az oktatási televíziók egri nemzetközi szemlélén 1988-ban.)

Ez az egyetemes értékválság még tetéződik a mi kis magyar értékkneurózisunkkal. Ennek okai közt ott van, benne van egész közelmúltunk, nemzeti történelmünk, 1867 előtt és után, 1945 előtt és után. Arról van szó, amit a *Diagnózisok* első kötetében *Hankiss* a honi *értéktudat kiforratlanságának* nevez. S ezzel együtt arról a nagy társadalmi, eszmei és erkölcsi fölindulásról, amelyet már sokan, sokféleképpen neveztek, s amely 1945-ben vette kezdetét, de erényeivel és bűneivel együtt, a honi idők „méhében”, erényekben és bűnökben fogant. Voltak s vannak itt: világmegváltás és hipokrizis, „kancsalul festett egek” és igaz felemelkedés, felmagasztalt és letaszított földi istenek, megmaradó és eltűnő tabuk, furcsa gazdasági hierarchiák a munka és a javak elosztása terén stb. Négy évtized alatt nemcsak egyfajta „szerves” értékváltás és értékelbizonytalanodás ment végbe, hanem mesterségesen ideologizált és átpolitizált, központilag irányított és erőltetett értékváltás, sőt értékváltások sora, mely együtt változott — együtt ingadozott — a politika irányváltásaival, valamint azokkal az ideológiai módosulásokkal, amelyek követni voltak hivatottak az ideológiának nem engedelmeskedő valóság mozgásait, s leszivároga a „mindennapi tudatba”, ott az értékek elbizonytalanodásához vezettek.

A pedagógiában viszont mindez nem leszivároga, hanem az éppen aktuális „irányvonalaként”, parancsoló szükségszerűségként jelent meg: a központositott irányító apparátus közvetítő hálózatán keresztül a tananyagot átszűrve. Pedagógiánk ugyanis mindig együtt élt s együtt él a mi kis magyar értékkneurózisunk éppen aktuális kórállapotával. Csakhogy voltak idők, amikor a pedagógia a viszonylagos változatlanosság értékörző konzervativizmusával tartósította nemzeti társadalmunk értéktudatának kiforratlan állapotát. Az 1945-ben kezdődött történelmi fordulatot követve nemcsak nagy és tartósnak bizonyuló értékváltásokat produkált, hanem olykor kénytelen volt kérdéssé tenni egyszer már megváltoztatott értékeit is, módosított és ismét módosított, s módosításait mindenkor illő következetességgel képviselve, minden generáció nevelésében következetlenné vált. Ily módon alig-alig volt képes állandóságot és biztonságot nyújtani az értékek képviselőit, vagy legalább viszonylag egyetemes útmutatót adni a körülötte zajló változások értékeléséhez. Társadalmunk értéktudatának kiforratlan állapotát azóta értékmódosító változatosságával konzerválja. Ráadásul a nevelésügy — ily módon — romló hatásokkal, önmagába gabalyodva s egyre látványosabban gyengülve valósítja meg minden pedagógia egyik örök funkcióját: saját társadalma, az őt tápláló ideológiai bázis és a működését intézményesítő politikai rendszer átörökítő védelmét.

Mindez még az értékvesztés pedagógiájához tartozik. Vagy a pedagógia értékvesztéséhez, ami felveti a pedagógia koherens és minél tartósabb értékrendbe történő megszervezésének igényét. Mindenekelőtt újra el kell fogadnunk a nevelés *egyik* megközelítéseként az *értékelméleti megközelítés* lehetőségét és szükségességét (ezt *értékpedagógiának* nevezném). A pedagógiai gondolkodásnak régóta van — ilyen vagy olyan névre hallgató — értékelméleti vonulata. Nálunk az elmúlt évtizedekben elméletben és gyakorlatban is mintha elfeledtek volna az értékelméleti megközelítés nélkülözhetetlenségéről. Értékvesztő pedagógiánk az értékszemponokat és egyben az értékek szervezői, szervezői kezelését elfelejtő, elvesztő pedagógiává sorvadt.

Harmonikus, szimmetrikusan szerveződő pedagógiai értékrendről álmodom, amely egyértelmű és biztos, de elég differenciált és tág határú, s mint maga a fogalom, elég elasztikus. Így segít eligazodni korunk értékzavarában, alkalmas szempontokat kínálva az elkerülhetetlennek látszó értékváltások átéléséhez. Ezután már csak az a kérdés marad hátra, hogy mindehhez milyen értékeket válasszunk?

Olajfaág illenék

*azon az estén aláaknázták a csöndet
a partvidék közel és távol mintha
latolgatta volna egy meteor zubanását
akkor először éreztem hogy hatalmam*

*nem terjed ki a magukra bagyott
méhesekre ázott füvekre és a ridegen
fuvolózó hágókra metaforavilágom
a szénapadláson nyílt ki reves fűzfák*

*odván rébuszokban beszélek hozzád is
kő-dáma hajad színe lagunás álló-
vizekből virágzott ki vagy az égből
szállott alá olajfaág illenék hozzá*

Szárnyas napkorong

*tervrájk szerint kereszt- és bosszmetszetben
itt egy szeglet amott egy forduló
villásan szétnyíló utak de menten
össze is zárulók ba konduló*

*barang idéz meg boltat fellegárnyat
túl a léten a Mindenség csúcsán
bol szárnyas napkorong s tízes madárbad
nyílall az azték istenek nyomán*

*vulkanikus kövek miről tudtok ti
az izzó vas mire emlékezik
az aszott múmia nem tud zokogni
álomvilágban él pibeg a gyík*

Pusztá vidéken háromkirályok

1647 novemberében a harmincéves háború idején a francia hadsereg főparancsnoka, Turenne marsall hosszabb lovasportyát tett, hogy maga szemlélje a Pfalzban fekvő csapatainak néhány előretolt őrségét, s közben kíséretének lovasai elfogtak két embert, rossz ruhában, gyalogszerrel vágtak épp keresztül a vidéken. Fialat férfi volt, ifjú, szőke feleségével, akik azonban elég nyomorúságosan festettek. Az asszony ezenfölül gyermekáldásnak nézett elébe; már a hetedik hónapban lehetett. Faggatva őket, miért kóborolnak itt, azt felelték: ők férj s feleség, s azon a helyen, ahol eddig éltek, s ahol a férfi valamilyen kézművességet űzött, nem tudtak tovább megmaradni, a katonák mindent földig perzseltek, s most úton vannak a férfi szülőföldjére, egy faluba a Majna alsó folyásánál, Totenleben a falu neve, hátha ott valamiféle földélhez s talán munkához is jutnak. Nekik maguknak semmijük, csak ami rajtuk, s a remény, hogy az asszony valahol világra hozhatja gyermekét.

Turenne vicomte-ja, aki épp valamilyen tervet hánytorgatott magában, ennek a német nyelvű kihallgatásnak csak töredékét értette meg. Mindazonáltal megütötte fülét a különös falunév, amely holtakat is emleget, élöket is, s ahova ezek ketten igyekeztek. Hagyta, menjenek, s magában különös dolgot határozott.

Ennek a télnek egyik szörnyűségeen hideg éjszakáján csapat lovassal bukkant föl a Majna alsó folyásánál.

Emberei állig fegyverben s bundába meg köpenyegbe burkolódzva. A hold fénye megmegcsillant sisakjukon. Körös-körül sívó pusztaság. Vagy száz lépésre a csapat előtt karabinert szorítva öklében két lovas kocogott, s hol itt, hol ott állapodtak meg egy-egy behavazott bokor vagy leégett tanya maradványa előtt, elkialtva magukat: — Qui vive? — Csakhogy senki se felelt. A vidék teljesen kihalt volt, csak néhány fölriadt, elvadult kutya menekült keresztül a mezőn, föl-fölvonítva még a távolban is. Elhaladtak valamelyik vesztőhely előtt, bitóján múmia maradéka himbált. A kavalkád iparkodva továbbkocogott. Ezüstös zúzmara sűrűsödött az eljegesedett aljakon.

Egy harasztos szögében megálltak a lovasok. Turenne ura leszállt a lováról, s két szolga, nyilvánvalóan már korábbi parancs szerint cselekedve, odalépett hozzá, levették válláról a bundát s fejről a kalpagot. A holdfény megvilágította vértjét s a nyakán viselt aranyláncot. Közben tisztjei közül többen is leszálltak a lóról, odaléptek hozzá, a két szolga meg furcsa ruházatot húzott vértje fölé, flitterrel s arancysillaggal televarrt hosszú inget, arcára fekete fátylat aggattak.

Olyan ruha volt, akár a háromkirályoké, amelyet a vízkereszti csillagvivők viselnek.

Most a szolgák mindkét pisztolyát is kivették a nyereg táskájából s kezébe adták.

— Nos, indulok — mondta Turenne a tisztjeinek. — Az urak itt várjanak meg. Ha hajnali háromig nem érnék vissza, kutassák végig a falut!

— Parancsára, monseigneur — válaszolták a tisztiek, s ő toronyiránt távolodott a hómezőn.

Haladhatott már néhány száz lépést, s egy falu körvonalai bukkantak föl előtte.

A falu északi szegén fényességet látott.

A fény felé tartott.

A fény egy olajospapírból vágott különös lámpából áradt, csillagformájú lámpa volt s vagy nyolc láb magas póznán függött.

Két férfi várakozott, egyikük a póznát tartotta. Rajtuk is ez a vízkereszti csillagvivő ruha volt, de fehér fátyol az arcukon.

Turenne ura, pisztolyait keze ügyében tartva, odalépett hozzájuk, s megmondta a nevét. A másik kettő válaszolt, Wrangel volt és Melander.

Wrangel a Torstenson távozása után újonnan kinevezett svéd főparancsnok volt, Melander von Holzapfel, birodalom grófja, a császári csapatok főparancsnoka.

Most mindhárman elemelték arcuk elől a fátylat, majd újra visszaengedték. Turenne a csillagvivős hosszú ing alatt viselt selyemövébe dugta pisztolyait, s így szólt:

— Azért kérttem ide ebben az öltözékben az urakat, hogy zavartalanul s anélkül, hogy a nép bármit is megesszeljen, megtanácskozhassuk a bennünket foglalkoztató dolgokat. Vízkereszt napja van, s bennünket háromkirályoknak fognak nézni. Legjobb, ha most bemegyünk a faluba s valami hajlékot keresünk, ahova betérhetünk, s megkezdhetjük tárgyalásunkat.

— A falu nincs többé — mondta Melander. — A katonaság fölégette. Alighanem az ön csapatai, gróf.

— Lehet azonban, hogy az ön emberei, gróf — válaszolta Turenne.

— Vagy a svédek — mondta Melander.

— Mindenképp meg kellene néznünk, akad-e itt valamilyen fődél — ajánlotta Wrangel.

— Idekint a hidegben nem ácsoroghatunk.

Útnak indultak tehát a csillaggal.

A falu utcája mentén, ahol régebben házak álltak, mindenütt romhalmaz volt. Az üszkös templomrom közelében azonban ráakadtak egy félig megmaradt házra, ablakszemei deszkával voltak beszögezve, s a résekből gyér fény szivárgott.

Az ajtóhoz léptek s kopogtak.

Többször is kopogtak az ajtón, mire odabentről egy hang megkérdezte, ki az.

Nyissák ki, szóltak; s nyílt is az ajtó s egy férfi dugta ki rajta a fejét.

— Mit kívántok? — kérdezte.

— Háromkirályok volnánk — mondta Melander. — Engedd meg, hogy belépünk.

— Háromkirályok? — kérdezte a férfi. — Már máma?

— Igen — mondta Melander. — Bocsáss be a házadba. — Ezzel át is lépte a küszöböt, a többiek meg, lámpás póznájukat az ajtó elé téve követték.

— De hát ma még csak szenteste van — szólalt meg a férfi, amíg becsukta hátuk mögött az ajtót.

— Dehogyan — mondta Wrangel —, ma vízkereszt napja van. Ti itt úgy hiszitek, hogy még a régi naptár van érvényben? Hisz már az új van érvényben.

— Miféle új? — kérdezte a férfi.

— Az új pápa megváltoztatta a naptárt — mondta Melander. — A régi már tizennégy nap késésben volt. Már nem egyezett a csillagok állásával. Ti itt erről mit sem tudtok, nem mondta meg nektek a papotok?

— A papunk régen halott — mondta a férfi. — Agyonverték a svédek. A falu kipusztult, sivár ez az egész vidék. Honnan tudhatnánk mi, hogy a pápa megváltoztatta a kalendáriumot? Mi ma a szentestét ünnepeljük, ha egyáltalán ünnepek nevezhetjük még ezt.

— Nos — mondta Wrangel —, akárhogy légyen is, mi le szeretnénk kicsit nyugodni itt. Adj valamit ennünk s hozzá néhány kupa bort, tisztességes pénzzel fizetünk.

— Valamikor kocsmárosa voltam ennek a falunak — szólt a férfi —, s egészen jól ment az üzlet. Most annyi kenyerem nincs, hogy magunknak jusson, s ha inni kívánunk, a havat kell fölolvasztanom, mivel kútjaink beomlasztva. Telepedjete le, ennyi, amivel szolgálhatok. Egyáltalán miféle népek vagytok, hogy kántálással akarnátok megkeresni a betevőt?

Honnan jöttök? Mi itt a faluban magunk vagyunk, az egész vidéken szem gabona s fia barom sincs. Minden odaveszett a háborúban. A szomszéd falubeliekről hírlík, már az elesettek holttetemeit is föllették volna. Meddig tart még ez a háború?

Ők hárman vállukat vonták s körültekingettek a szobában. Nem volt benne semmi, csak egy tűzhely, fénye bevilágította a helyiséget, s asztal, körülötte egy-egy pad. A szoba tele volt füsttel. A kocsmáros felesége, surján fia, csontsovány mindkettő, riadtan nézte az idegeneket. S volt még két ember a házban, egy fiatal férfi s egy ifjú, szőke hajú nő, Turenne tüstént fölismerte őket. Velük találkozott a lovaspartyan.

— Ők kicsodák? — kérdezte akadozó németiséggel.

— Szegény ördögök — szólta a kocsmáros —, ide vetődtek és sehol hajlékuk. A férfi a faluba való lenne, de elment, másutt házasodott, s most muszáj volt megint visszajönnie, én meg szállást adtam nekik az istállómban. Az asszony áldásnak néz elébe.

— Ugyan ne mond — szólta Turenne, s mindhárman asztalhoz települtek.

Közben a többiek azzal kezdtek foglalatoskodni, hogy a tűz közepében mohából s fafigurából betlehemi jászolt rakjanak. A figurák még megmaradtak a kocsmárosnak, a fosztogató katonák egyikének sem kellett, színesre voltak festve, s a szentcsaládot, angyalokat, királyokat, pásztorokat, ökröt, szamarat ábrázolták.

A három hadfő nézte őket egy darabig, azután tárgyalásba fogtak. Francia nyelven beszéltek.

— A béketárgyalások — kezdte Turenne —, amelyek már tavaly Münsterben megkezdődtek, nem a hadsereg érdeke szerint folynak. Ha valóban meg lenne a béke, a hadsereg fölöslegessé válnék. Csakhogy a katona megszokta, hogy abból él, hogy katona, s mi, a vezérei, felelősek vagyunk a katonáért. Meg aztán, valljuk meg, a háborúskodás mesterség lett, olyan, mint akármelyik más mesterség. Nem tudom, az urak hogyan gondolkodnak minderről, de én magam mindent el fogok követni, ez a háború ne olyanformán érjen véget, hogy mi és embereink elveszítsük predomináns pozícióinkat, s máról holnapra búcsút mondjunk mindennek. Azért kérttem ide az urakat, hogy olyan határozatok meghozataláról tárgyaljunk, amelyek meggátolhatnák az elszietett békét. Mert bár ellenségek vagyunk, egyazon istrágon húzunk, ugyanabban a katlanban fővünk, ahogy jobban tetszik.

Amint a jászlat rakó emberek megsejditették az idegen beszédet, mind ámulva néztek hármójukra. A kocsmáros egy darabig nyugtalanzkodva hallgatta, majd az asztal elé lépett.

— Kifélék vagytok ti? — kérdezte. — Nem vagytok közönséges kántálók. Külországiak vagytok és bizonyosan katonák. Mit akartok itt? Nem mutatkozott már eléggé, a vidék, a falu, ez a ház mennyire pusztá csak, s hogy innen aztán nincs mit vinni? Mit akartok tőlünk? Nincsen mit adnunk. Maródiak volnátok? Spionok? Azok közül jöttök, akik még a pusztá életünket is elvonnék tőlünk? Egyebet ugyan már el nem vehetnek.

— Hallgass — szólta rá Melander —, mi háromkirályok vagyunk s ezzel elég! Ne háborgass! Nekünk itt tárgyalnivalónk van. — S egy aranyat dobott oda neki.

A kocsmáros bámulta a csillogó aranyat, esztendők óta nem került szeme elé ilyen. Aztán mohón fölvette s ujjai közt vizsgálta. Szemébe kívánt volna nézni hármójuknak, de a fátyol elfödte arcukat. Csak most vette észre csizmájukon a sarkantyút, kikandikált a csillagvivős hosszú ing alól, s törük bőrhüvelyének aranydíszzeit.

— Bocsássák meg nekem az urak! — mondta s hajlongott. — Világért se akartam volna... Hiszen nem tudhattam...

— Jól van, jól — mondta Melander. — Csak állj odébb!

— Nem énekelhetnénk el az uraknak legalább a karácsonyi énekünket — kérdezte a kocsmáros. — Nem zavarnánk vele az urakat?

— Felőlünk énekeljete — szólta Melander —, de csak halkán. Ne ordibálva!

A kocsmáros hátrált s egyre csak hajlongva elhúzódott. Pusmogott övéivel s megmutatta nekik az aranyat. A többiek odanéztek, aztán a kocsmáros felesége előjött s hálálkodva megcsókolta Melander kezét.

— Jó, jó — mondta Melander, s oda se ügyelt rá. A francia beszéd közben folytatódott tovább. Egy idő után a betlehemi jászol körül ténfergők belefogtak a karácsonyi énekbe. Halkan énekeltek s meghatott hangon.

Az ének vége felé a fiatalasszony elhallgatott, megingott s belekapaszkodott az ura vállába. Kezdődtek a fájásai.

A kocsmáros, ha az idegenek nincsenek jelen, nyilván bent tartja a fiatalasszonyt a szobában. Így azonban az urak előtt nem merete. Kivitték a fiatalasszonyt az istállóba, ahol sáson, szalmán s hervadt falombon volt fekhelye.

A hadfők mit sem vettek észre abból, hogy az ének félbeszakadt s a fiatalasszonyt kivitték. Megszókták, hogy meg se lássák az embereket, annyi legyen nekik, mint láb alatt a pelyva. Tovább beszéltek, s a francia szóból olyan nevek hangzottak ki, mint Torstenson, Jan von Werth, Max Emanuel. A hadfők valami okán, úgy tetszett, megegyeztek egymással s elég izgatottan beszéltek. A háború folytatása ellen főképp Melander ugyan szólt. Azt mondta, ez az ország már eléggé sanyargatott, rá kell csak nézni, milyen koldusok az emberek itt; s van abban igazság, amit a kocsmáros imént a hullaevésről beszélt: rég szóbeszéd, hogy egy-egy csata utáni éjszaka emberek bukkannak föl a harcmezőn s földarabolják a holttetemeteket, megsütik s megeszik őket. Így vitatkoztak tovább, amíg az istálló felől nem hangzott sikoltás, aztán újabb, s erre már fölnéztek.

— Mi ez? — kérdezte Wrangel. De már csönd volt. — Hova lettek ezek a gazfickók? — kérdezte. Fölállt, az istállóra nyíló ajtóhoz lépett s megverte pisztolya agyával.

Eltartott egy ideig, mire a kocsmáros megjelent.

— Ki sikoltott itt? — kérdezte Wrangel. — Egyáltalán mi folyik odakint?

— Jaj, uram — mondta a kocsmáros. — Jaj, uram! — S egészen különös lett az arca.

— Nos? — kiáltott Wrangel. — Mi történik odakint?

— Gondolja csak, uram — mondta a kocsmáros —, amíg kegyelmetek itt időztek, történt valami. Már olyan rég volt, hogy ilyesmi megesett nálunk. Mindig csak az idegen katonák, jöttek, öldököltek, szúrtak-vágtak, gyűjtogattak, s mi, emberek, egyre kevesebben lettünk. Most megint eggyel többben vagyunk. A fiatalasszony gyermeknek adott életet, fiú lett. Talán mégiscsak meglesz hamarosan a béke. Nem akarják kegyelmetek megnézni a porontyot, uram?

Az urak hárman egymásra néztek. Egy pillanatra talán még szándékuk volt ráripakodni a kocsmárosra, elment-e az esze, hogy effélére vetemedik, s kotródják dolgára! De egyiknek-másiknak fölsejlett az az idő, amikor a családban gyermek született, s micsoda öröm volt akkor. Vagy arra az időre emlékeztek, amikor maguk is gyerekek voltak. S Turenne egy pillanatra talán az asszony szőke hajára gondolt.

A kocsmáros hangja is olyan volt, ahogyan rég hallottak embert beszélni. A gyermek neki idegen gyermek volt, semmi köze hozzá, s mégis olyan meghatottnak látszott, mintha a sajátja volna. Ezen a kifosztott vidéken, amely úgy terült el, akár a sívó jégmező, s holtak feküdtek rajta, elkezdett egy gyermek élni, olyan volt, mintha valamiféle tavasz küldené fuvalmát errefelé; a halál diadalának közepette, aminek ez a három hadfő is napra nap részese volt, megszületett egy gyermek, akárha nekik is világra jött volna.

Az első, aki átlépte az istálló küszöbét, Melander volt, őt Wrangel követte, végül Turenne lépett be. Az anya ott feküdt a szalmán, s arca hófehér volt, a forgács lángjának fényében haja akár az aranyfonadék, a többiek meg térdelve körülvették, ami rongyuk még volt, pólyálták vele a gyermeket, s anyja karjába tették.

A hadfők némán álltak s nézték soká az anyát s a gyermeket. Majd Turenne leoldotta nyakáról az aranyláncot, amit a királyi ing alatt viselt, s odatette a gyermek elé. Melander

levette kesztyűjét s lehúzta ujjáról a rubinköves gyűrűt, Wrangel meg arannyal teli erszényét tette le a szalmára.

A megajándékozottak nem tudták, csoda esik-e rajtuk, a fiatal férfi hálaszókat rebegett, hang alig jött belőle elő. A hadfők a hálát hirtelen elhárították. Egyszeriben kissé megzavarodtak attól, amit cselekedtek, mentegőztek önmaguk előtt, hogy csak úri szeszélyük diktálta. S nagyon hamar el is köszöntek, az ajtó előtt hagyva furcsa lámpásukat. A kocsmárosra, aki kísérte volna őket, s csak locsogott, nevetgélt, könnyét törölte, ráparancsoltak, maradjon. A falun túl, anélkül, hogy megkezdett beszélgetésüket befejezték volna, sebtén elbúcsúztak, s ment ki-ki útjára.

Vitték azonban a békét szívükben.

Kalász Márton fordítása

Szent Efrém karácsonyi homíliáiból

Szent Efrém (akit XV. Benedek pápa 1920-ban egyháztanítóvá avatott), 306-ban keresztény szülők gyermekeként látta meg a napvilágot a szíriai Niszibiszben. Amikor Julianosz halála után 363-ban Jovianosz császár a perzsákkal békét kötött és Niszibisz perzsává lett, Efrém a keresztény lakosság legnagyobb részével kivándorolt onnan római területre és Edesszában telepedett le. Remeteként élte életét az egyik város környéki heggyen. Amikor diakónus lett, a városban élt és prédikált. 373-ban halt meg.

Szent Efrém csak szírián írt s a legnagyobb szír költőként tartják számon. Számos egyéb írása is van a költeményeken kívül, mindenekelőtt bibliamagyarázatok és homíliák. Ezek legtöbbször Krisztus két természetének titkát fejtegeti és az Istenszülő Szűz Máriát dicséri. Most két karácsonyi homíliájából olvashatunk részleteket.

Kegyelem érintette meg a gyalázkodó ajkakat és dicséretet zengő citerákká tette őket. Dicsőítse tehát minden szájjal azt, aki a káromló szavakat megszüntette.

Téged illet a dicsőség, aki lakásodból egy másikba költöztél át, aki eljöttél, hogy a téged küldőnek lakhelyévé tégy minket. Az Egyszülött kiköltözött abból, ami lényegének megfelelő, és a Szűzben vett lakást, hogy a közös születés által igazi testvérévé váljon sokaknak. Majd felemelkedett az Alvilágból és a Mennyek Országába lett az otthona, megnyitva ezáltal az Alvilágból kivezető utat, ahol mindennek rabság az osztályrésze, egészen a Mennyek Országába, ahol viszont mindenki bőséges jutalomban részesül. A mi Urunk az ő feltámadását adta a halandóknak annak zálogául, hogy a megholtakat különbségtétel nélkül elnyelő Alvilágból átviszi őket az Örök Birodalomba, amely a meghívottakat megméretés után bocsátja be, hogy ily módon — maguk mögött hagyva azt a helyet, ahol minden test egyenlőnek számít — átmenjenek azon helyre, ahol minden egyes ember tettei külön-külön részesülnek elbírálásban. (...)

Az Elsősülött, aki természete szerint az Atyától született, elvállalta azt a második születést, amely természetéből adódóan mulandó, hogy nyilvánvaló legyen számunkra: természetes születésünk után vár ránk egy másik is, amely természetfeletti. De miként az Isten Fia a maga szellemi valójában nem volt testi, s ez csak azután lett osztályrésze, mikor

a testi születést magára vállalta, ugyanúgy mi, testi emberek sem vagyunk képesek szellemiekké válni, hacsak nem születünk újjá második születéssel.

A Fiú, akinek születése felfoghatatlan, elfogadta azt a másik születést, amelynek utána lehet járni. Az első születésben azt kell meglátnunk, mily végtelen az ő nagysága, a másodikból pedig megtudhatjuk, mennyire megmérhetetlen az ő jóságos kegyelme. Oly nagy az ő hatalma, hogy első, az Atyától való születése elménk együttes erőfeszítésével sem kifejezhető, de ugyanolyan nagy az ő végtelen kegyelme, minek következtében egyetlen száj sem képes (méltóan) elbeszélni az ő második születését. (...)

Vessétek tekinteteket Máriára! Amikor Gábrriel belépett hozzá s ő az angyallal beszélgetni kezdett, így szólt: „Hogyan fog ez történni?” A Szentlélek szolgája erre így válaszolt neki mondván: „Istennek ez könnyű s Neki minden lehetséges.” Ekkor ő szilárdan hitte azt, amit hallott és így szólt: „Az Úr szolgálóleánya vagyok”. Ekkor aztán alászállt az Ige és leereszkedett, amint neki tetszett, belépett és lakást vett benne, anélkül, hogy ő ezt észrevette volna. Befogadta őt, anélkül, hogy bármit is szenvedett volna. Ő pedig az ő méhében gyermekké lett, miközben a földkerekség tele volt az ő dicsőségével. Levetette (isteni) alakját, hogy Ádám megfakult képét megújítsa. Ha tehát olyan beszédet hallasz, mely az Isten születésén elméledik, maradj csöndben! Amit Gábrriel mondott, a lelket itassa át! Mert semmi sincs, ami túl nehéz lenne annak az áldásra méltó fenségnek, aki miérettünk leszállt és közöttünk közülünk valóként megszületett.

Mária ma mennyé lett számunkra, mert Ő Istent hordozza. Ő ugyanis az, akibe leszállt a legfőbbes Isten és benne lakást vett. Őbenne az Isten kicsivé lett, hogy minket naggyá tegyen, mert hiszen nem kicsi Ő természetére nézve. Máriában Ő érettünk gyermekként helyezkedett el, hogy nekünk ezáltal megváltásunk legyen. Benne a próféták és az igazak szavai teljesebbé mentek. Belőle ragyogott fel nekünk a fény, mely a pogányság sötéttségét eloszlatja. Sok névvel illethető, s nekem javamra válik, ha ezekkel szólítom meg. Ő a vár, amelyben a királyok hatalmas királya lakott. A király azonban nem úgy lépett ki belőle, ahogyan belépett hozzá; beöltözött ugyanis a tőle kapott húsbá és így lépett elő. Mária tehát egyben új ég is, mert a királyok királya őbenne lakott.

A Fiú tehát belépett (ti. Mária testébe), majd előlépett onnan, felöltözve és átalakulva, hasonlóan az Őt körülvevő világhoz. Ezért (Mária) olyan szőlőtő, mely nem természetes módon hozta létre gyümölcsét, a szőlőfürtöt. A szőlőfürt ugyanis, más természetű lévén, mint a szőlőtő, felvette a szőlőtő színét és úgy sarjadt ki belőle. Mária az a forrás, melyből élő vizek fakadnak a szomjazók számára: mindaz, aki megízleli ezt az italt, százsoros termést hoz.

Ez a nap azonban nem teljesen azonos a teremtés első napjával. Azon a napon a teremtmények létbe szólítottak, ezen a main pedig a föld megújított és megáldott Ádám miatt, aki miatt egykor átkozottá lett (vö. Ter 3, 17). Éva és Ádám a bűn által a halált hozták a világba, a világ Úra azonban Mária által új életet adott nekünk. A Gonoszság a kígyó által mérget Éva fülébe ürítette, a Jóság azonban könyörtületből lehajolt és a fülön (halláson) keresztül belépett Máriába. Ugyanazon a kapun át lépett be az élet is, amelyen a halál belépett, hogy a halált megölje. Ugyanazt, akit a kerubok hordoznak, hordozták Mária karjai is. Az Istent, akit a mindenség nem képes közrefogni, közrefogta és hordozta Mária. (...)

Boldog Ádám, aki Krisztus születése által a dicsőséget, melyet egykor elvesztettél, újra megtalálád! Ki látott olyat, hogy az agyag az ő szobrásának öltözékül szolgált volna? Egészen idáig alázkodott meg Isten az ő szolgájáért, aki magát gögösen felemelte és a gyilkos Gonosz tanácsára áthágta a parancsot. Ő, aki a parancsot adta, megalázkodott, hogy minket felmagasztaljon. A jóságos isteni Irgalom azért szállt le a föld lakóihoz, hogy a beteg világ gyógyulást nyerjen az orvos által, aki Máriában jelent meg. Neki legyen dicsőség és az Atyának, aki őt küldte, és dicséret legyen a Szentléleknek, most és mindenkor és mindörökké vég nélkül, Amen.

Pastor angelicus: XII. Piusz pápa

A harminc éve, 1958. október 9-én elhunyt XII. Piusz pápa egyik közeli munkatársa, Domenico Tardini könyvében, melyet a pápa emlékének szentelt, megragadó fénykép található. Az áldást osztó Szentatyát, XII. Piuszt látjuk profilból, éles metszésű arcának szigorát természetfölöttinek tűnő békesség enyhíti, s alatta talányos fölirat: A béke embere — a háború pápája. A mondás állítólag pápává választásának napjára megy vissza. Ekkor mondotta az egyik bíboros, hogy Eugenio Pacelli a béke embere, a világnak azonban egy háborús időkhöz illő pápára van szüksége. Milyen értelemben lehet róla azt mondani, hogy a háború pápája volt? A némi kétértelműséget magában rejtő fölirat mintha megerősitené azokat a vádaskodásokat, amelyekkel a hatvanas évek óta személyét, életművét, pápaságát illették. Talánynak, vádaskodásnak vele kapcsolatban csak akkor van helye, ha a történelmi tényeket figyelmen kívül hagyjuk. Így viszont közelebb lehet-e jutni az igazság megismeréséhez? Aligha. Ennek ellenére újra meg újra azt állítják, hogy az emberiség történelmének talán legnehezebb szakaszában, a II. világháború alatt — gyávaságból vagy diplomáciai ravaszkodásból — hallgatott.

A Malachiás-féle jóslatok szerint — amelyek csupán az egyházi folklórhoz tartoznak — az ő személyének megjelölése: „Pastor angelicus”, vagyis angyali pásztor. Betlehem mezején az angyalok a pásztoroknak Isten dicsősége mellett az emberiség békéjét hirdették. Ezért érdemes Karácsony táján elgondolkozni néhány szavahihető forrás és kétségbevonhatatlan történelmi tény segítségével, hogy az angyali pásztornak nevezett XII. Piusz, Isten szolgálójának szolgálója miként szolgálta a rábízott Egyházat és az egész emberiséget. Pápasága első idejéből már bőségesen áll rendelkezésünkre annyi jellemző megnyilatkozás, hogy a történelmi valóságot s ennek középpontjában XII. Piusz pápát hitelesen ismerjük meg.

Pápává választásakor a Francia Szocialista Párt lapja így fogalmazta meg elvárását: „Arra nincs semmi szükségünk, hogy diktátorok ellen mennydörögjön azon a napon, amikor majd háborúba sodorják a világot. Azt kérjük, abban segítsen, hogy a diktátorokat a háború elszabadításában megakadályozzuk.” (Le Populaire, 1939. március 3.)

Az előző nap megválasztott pápa első megnyilatkozása ugyanezen a napon történt, és teljes mértékben megfelelt e várakozásnak.

„A békét hirdetjük, amelyért boldog emlékü elődünk oly heves imádsággal könyörgött, amelyért életét Istennek fölajánlotta, hogy az emberek közötti egyetértés helyreálljon... Ezekben a nyugtalan időkben úgy tűnik, számtalan súlyos nehézség akadályozza azt az igazi békét, amelyre mindannyian vágyakozunk égő türelmetlenséggel. Most Istenhez emeljük imádságunkat azokért, akiket a népek vezetésének súlyos és magasztos feladata terhel.” Ennek háttérében ott vannak XI. Piusz utolsó szavai: „Jézus, békét!”, de az I. világháború előestéjén meghalt Szent X. Piusz, valamint XV. Benedek is, aki 1917-ben békekötést javasolt. Eugenio Pacelli az ő követségében járt a német császárnál, valamint az Osztrák–Magyar Monarchia fejénél az igazságosság alapelvein nyugvó, részleteiben is kidolgozott béketervvel. XV. Benedek javaslata visszautasításra talált mindkét táborban. Ez a személyesen is megélt kudarc, valamint a párizsi békekötés a győztesek triumfálásával és a megoldatlan nemzetiségi kérdések hatalmas tömegével semmi kétséget nem hagyott afelől, mennyire nehéz a béke szolgálata. A pápai trónra lépő XII. Piusz eléggé ismerte Európa valós helyzetét s vezető köreinek politikáját ahhoz, hogy ne váljon illúziók áldozatává.

A tragikus események gyorsan pergő sorozatát és a pápai diplomácia lázas tevékenységét egyre többen és egyre mélyrehatóbban elemzik. Két hét sem telt el az új pápaságból, amikor Németország lerohanta Csehszlovákiát (március 15). Ezt a példát követték az olaszok Albániában (április 7. — Nagypéntek). Ekkor minden tekintet a pápa felé fordult, aki az utólagos és alaptalan állításokkal ellentétben nem maradt néma. Húsvét vasárnapján a Szent Péter bazilikában mondott beszéde történelmi tény. A pápa a békéről és annak megőrzéséről, meg az azt fenyegető veszélyekről szólt a jelenlévőkhöz s rajtuk keresztül a világ lelkiismeretéhez. „A jelen helyzet olyan, amilyenről a próféta azt mondta: az emberek így kiáltoznak — béke! béke—, és sehol sincs béke. A jelen viharai egy még szörnyűbb jövő előszelei.” A bajok forrásait is hallgatói elé tárta. A természeti kincsek egyenlőten elosztása a nemzetek közötti bizalmatlanságon, irigységen és gyűlölködésen át az adott szó és a szerződések megszegéséhez vezetett. Ilyen körülmények között napról napra nehezebb a fegyverkezési hajszát megállítani és a szenvedélyeket lecsillapítani. A pápa egyetemes érvényű tanítása világos, mindenki számára érthető megnyilatkozás volt az adott események közepette. Beszédének indítéka senki előtt nem maradhatott rejtve. Utólag meg lehet kérdezni, eredményesebb lett volna még konkrétan beszélni? Az Egyesült Államok akkori elnöke, Roosevelt ez utóbbi megoldást választotta. Hitlertől és Mussolinitól azt követelte, hogy tízéves távlatban kötelezzék el magukat, a jegyzékben általa felsorolt harmincegy ország közül egyet sem fognak megtámadni; „élettér”-követeléseikre pedig tárgyalások révén, békés úton keresnek megoldást. Akkoriban, 1939-ben még nem tették föl a később híressé vált kérdést: hány hadosztálya van a Vatikánnak? Az Egyesült Államoknak viszont volt hadosztálya, nem is egy. Roosevelt javaslata, ami követelésnek is beillett, eredménytelennek bizonyult. Ezek után nem nehéz kiszámítani, milyen sikerrel járt volna, ha a pápa áll elő hasonló követeléssel.

A pápai diplomácia ezalatt inkább egy nemzetközi konferencia összehívásán fáradozott, amelyen az érintett, a propaganda eszközeit maximálisan kihasználó, egymásra acsarkodó felek tárgyalás során rendezhették volna a vitás kérdéseket. Eleinte úgy tűnt, az olasz fél segítőkészen áll a pápa terve mellé. A pápát számtalan levél és kérés a világ minden tájáról azzal a reménnyel biztatta, hogy a nemzetközi közvélemény nyomására sikerül a német, lengyel, olasz, francia és angol vezetőket rávenni a békés rendezésre. A nyugati felek az előző évi müncheni egyezmény sikertelenségéből kiindulva a várhatónál sokkal hűvösebben fogadták a tervet, az olasz—német szövetség még szorosabbá válása megkönnyítette a nemleges választ az olaszok számára. A lengyel vezetés pedig képtelen volt reálisan felmérni a helyzet súlyosságát. Arra hivatkozott, hogy a pápa kezdeményezése sikertelenség esetén csak súlyosbítaná a már amúgy is feszült helyzetet, és siettetné a háború kitörését. Ezzel a tárgyalásra legjobban rászoruló fél is elutasította a pápa segítségét.

1939 augusztusában minden józanul gondolkodó politikus, vezető előtt már csak hetek, napok kérdésének tűnt a háború kirobbanása. A pápa augusztus 19-én zárandokok előtt ismét a békéről beszélt. „Még most sincs szívünk lemondani arról a reményről, hogy az önmérséklet és a tárgyilagosság szelleme képes lesz megakadályozni a konfliktust, amely józan megítélés szerint is minden előzetes pusztítást anyagiakban, erkölcsiékben egyaránt messze túl fog szárnyalni.” Ennek egyenes folytatása az augusztus 24-én este 7 órakor elmondott rádióbeszéde, amelyre az szolgáltatott alkalmat, hogy Németország váratlanul új szövetségesre talált az előző napon. Ekkor még senki sem tudta, hogy a Szovjetunióval kötött szerződést kísérő, nyilvánosságra nem hozott záradéknak a köztes területről milyen drámai következményei lesznek. „Íme, az emberiség nagy családjára ismét súlyos óra köszöntött, rettenetes elhatározások órája, amely bennünket sem hagyhat érzéketlenül, annál is inkább, mert lelki hatalmunkat Istentől arra kaptuk, hogy a lelkeket az igazság és a béke útján vezessük.” A pápa az egész emberiséghez fordult, de elsősorban annak felelős vezetőihez. Nincs más fegyvere, csak az Igazság szava, viszont Isten nevében

beszél. Az Atya minden embernek atyja, a Fiú mindenki testvére és a Szentlélek szeretete mindenkit egybefűz. A kormányokat könyörögve kérte, tárgyalások útján rendezzék a nézeteltéréseiket. „A veszély közvetlen, de még van idő. A békével még semmi sem veszett el. A háborúval minden elveszhet. Az igazság az ész és nem a fegyverek erejével készíti magának utat. Ha a birodalmak nem az igazságosságra alapoznak, nincs rajtuk Isten áldása.” Mit lehetett ettől a szenvedélyes hangú békeszótától várni? A pápa erkölcsi tekintélye, a német katolikusok sokmilliós tömege mit számított a hatalom birtokosai és a háborús zsákmányra leselkedők szemében? Tény az, hogy Lengyelország lerohanását augusztus 25-ről 26-ra virradó éjjelre tervezték. Hitler habozott és a támadás csak szeptember 1-én hajnali 4 órakor következett be.

Am előtte a pápa még egy, kétségbeesett erőfeszítést tett. Augusztus 31-én a következő táviratot intézte az érintett felekhez: „A Szentatya nem akar lemondani arról a reményről, hogy a folyamatban lévő tárgyalások olyan igazságos és békés megoldáshoz vezetnek, amelyet a világ szűnet nélkül esdekel. Őszentsége következképpen Isten nevében kéri Németország és Lengyelország kormányait, hogy minden lehetségest tegyenek meg az összetűzések, incidensek elkerülésére és tartózkodjanak minden olyan tettetől, amely a jelenlegi feszültséget fokozná. Őszentsége kéri Anglia, Franciaország és Olaszország kormányait, hogy kérését támogassák.”

A pápa első enciklikája már a világháború tombolása közepette íródott s egyik legfontosabb része a békéről szólt. De ő nem volt hajlandó a békét csak egyik vagy másik fél szemszögéből nézni. Tudta, hogy az első világháború utáni békekötés már magában hordozta a következő konfliktusok csíráit. A különböző ideológiák terjedése, a hatalmas profittal kecsegtető hadiipar fejlődése, az erős nemzetek mérhetetlen önzése, a szolidaritás hiánya mind egy-egy mérföldkő a háborús pusztításhoz vezető úton. A békét az egyedül szilárd alapokon, az isteni és emberi törvények egybehangzása mellett lehet csak megvalósítani. „Ez az óra... nem egy tekintetben valóban a sötétség órája (Lk 22, 53), amelyben az erőszak és békétlenség szellemei mérhetetlen fájdalmat zúdítottak a világra. ... Számtalan embernek kiontott vére és nemcsak fegyveres harcosoknak kiontott vére megrázó panasszá emelkedik, különösen azé a szeretett népé, amely Lengyelországé...” (Summi Pontificatus).

Ezt követően hamarosan megkezdődött karácsonyi békeüzeneteinek sorozata, amely egyetlen igaz hangként szólt az egész emberiséghez a háborús propaganda hazugság-özönében. Hangoztatta a népek függetlenséghez való jogát, a kölcsönös leszerelést, a nemzeti kisebbségek alapvető jogainak tiszteletben tartását, a vezetők súlyos felelősségét, a nemzetekfölötti intézmények újraszervezését.

Ezek ismeretében lehet még azt mondani, hogy néma volt? Hallgatott? Egyetemes érvényű megnyilatkozásaival az egész emberiséget szolgálta, s ha a háborút nem is tudta megakadályozni, mert az emberi elvakultság és gyűlölet annyira eluralkodott, hát igyekezett a szenvedőkön segíteni és tanításával egy igazságosabb béke alapjait lerakni. Az őt ábrázoló kép alatt a talányos felirat megoldódik a tények fényében: XII. Piusz pápa a béke embere volt s a béke pápája — a legrettenetesebb háborús időkben, igazi Pastor angelicus.

Ajánlott irodalom: Actes et documentes du Saint Siège relatifs à la Seconde Guerre Mondiale, I—XI. Róma, 1970—1982.

A régi felvidéki karácsonyi ünnepekör

Az ország északi sarkában, a Bódva völgyében, a hegyeken települt apró falvacskák még a század második felének elején is sajátos életet éltek. Sajátosságuk abból eredt, hogy a világtól elzárva éltek küzdelmes, önfenntartó életüket. A vidék másik sajátossága, hogy a görög katolikus falvak, Viszló, Rakaca, s részben Rakacaszend, Debréte, Tornabarakony, a keleti szertartásra épülő, népi elemekkel gazdagított hagyományokat őriztek. Hagyományokban gazdag ez a vidék: a múlt század utolsó harmadában élt szokások az utóbbi időkhöz fennmaradtak, s jelentős részük ma is él.

Az itt élők részben a Kárpátokból lefelé húzódnó ukrán, részben a később betelepült tót lakosság leszármazottjai. A század elején még ószlávul imádkoztak, az iskolában a gyerekek tótul tanultak. Ezeknek a télen szunnyadó falvaknak a hangulata egészen különleges, és mély érzelmű karácsonyvárást hozott.

Az ünnep vallási, lelki előkészülete a „Szállást keres a Szent Család” imakilenced. A vigíliát megelőző kilenc estén át szinte betlehemi játékot végeztek az ájtatos asszonyok: az esti harangszó után elhozták a Szent Család képét a templomból. A bibliai történettel ellentétben ezek a családok várták és szeretettel befogadták Józsefet és Máriát. Az asztalon kis házioltárt emeltek: díszes terítővel letakarták, szentképekkel, szobrocskákkal, gyertyákkal, zöld növényekkel ékesítették. A Szent Család képét középre helyezték. Körbetérdepelték, elimádkozták az imakilenced megfelelő napjára előírt imádságot. A főimát a háziasszony végezte. Utána a rózsafüzért mondták el, végül Mária-énekeket énekeltek. Mielőtt hazamentek, megbeszélték, másnap hová, melyik családhoz viszik a Szent Családot.

Következő este a Szent Család képe előtt a lányok és az asszonyok gyülekeztek. Elimádkozták az elköszönő imát, aztán a Szent Család ismét útra kelt. A képet az az asszony vette magához, ahová vitték. Előreindult. Követte a csoport. Kettesével, hármasával, gyertyával a kezükben, énekelve haladtak. Az új család is hasonlóképpen fogadta a Szent Családot. A vigília előtti estén a képet visszavitték a templomba.

Az utóbbi években annyit módosult az imakilenced, hogy nem járnak házról házra a szentképpel, hanem minden este, harangszó után a templomba mennek a lányok, asszonyok, ott végzik el az imakilencedet és mondják el a rózsafüzért.

Hangulatában, lelkületében az év legnagyobb ünnepe a karácsony, ezért ehhez az ünnephez kötődik a legtöbb népi szokás.

A vigília hajnalán a gazdaasszonyok éjfél után két-három óra körül keltek, hogy bekovácsolják a böjtös doboskátészta. Mire felkelt a család, kisült a doboska. Az eladó lányok szokása volt, hogy a kemencéből kivett első tepsi doboskából még forrón kikaptak egy szálát, kiszaladtak vele az udvarra, s figyeltek. Úgy tartották, amilyen nevű legényt láttak elsőként elmenni az úton, olyan nevű lesz a lány ura.

A doboskátésztaból kohantot is sütöttek: a tésztát lángosnak nyújtották, s a kemence alján kisütötték. A teknő faláról lekapart tésztát a gazdaasszony a gyerekeknek adta. Azok kinyújtották, csombékot kötöttek rá, s megsütötték a pipist. A kohantot a család vacsoránál, a gombaleveshez ette, a pipist pedig tarisznyába rakta a gazdaasszony, az ajtó mögötti szögre akasztotta, s este nagyrészt a kántáló cigánygyerekeknek adta. A vízzel dagasztott doboskátészta kívül tejjel dagasztott kalácsot, lángost és mákos patkót is sütöttek. A negyvenes évekig sütemény helyett tették az asztalra.

Az ünnep előtti időszakban a gyerekek szalmaszálakból gyűjtötték a jócselekedeteket. A lányok selyempapír láncszemeket ragasztottak össze jócselekedeteikből, a hosszú láncsorokat a karácsonyfára akasztották. Egyéb díszeket is vágtak, sodortak. Az anygalkák a karácsonyfát az asztal mögötti, fal melletti karosláda sarkába állították, vagy — ha szűk volt a pitar — a mennyezetgerendába vert szögre akasztották.

Vigília napja szigorú böjt. A falu népe szárazböjtöt tartott, csak kenyeret ettek és vizet ittak. Voltak emberek, akik csak vacsoránál vettek táplálékot magukhoz. A vacsora is böjtös, de ünnepi. Jézuska megérkezése után ült asztalhoz a család. A gazdasszony feltálalta a vacsorát: mákos doboskát és gombalevest. A gazda elmondta a karácsonyesti, asztaliimát:

*Adjon az Úristen sok karácsonyestét,
Ne ilyen szomorút, de örvendetesebbet,
Adjon bort, búzát, békességet,
Holtunk után örök üdvösséget!*

Ámen! — mondta a család.

Az ima után koccintottak, majd vacsorához kezdtek. Tótosan ettek: előbb a doboskát, utána a gombalevest. Mára már megfordították a sorrendet. A doboskát most is úgy készítik el, mint száz évvel ezelőtt: a hosszú, vékonyra sodort, megsütött úgynevezett gúnárnyakat apróra vágják, kifőzik, leszűrik, mákkal, cukorral „leöntik”, elkeverik. A tállal asztalra tett ételből mindenki a villájával vesz. Az ünnepen át a gazdasszony minden étkezéshez kiteszi a tállal a doboskát.

Szenteste a gazda behozott egy marék „szemet”: búzát, árpát, zabot. Tányérra rakta, az asztalra tette a karácsonyfa alá. Úgy tartották, ha karácsony este termény van az asztalon, a karácsonyfa alatt, a következő évben bőséges lesz a termés.

Még az első világháború után is élt a szokás, hogy a gazda zsúpot (kivert gabonakévé) hozott be a pitar (pitvar, lakókonyha) földjére. Szétterítette. Ennek a szokásnak alapja vallási eredetű: a Kiszűs istállóban született, szalmán feküdt. A család erre a szétterített zsúpra feküdt le, ott töltötte az éjszakát. Korábban a szokások babonás elemekkel keveredtek. Ilyen volt, hogy a földre terített zsúpba fejszét tettek. Még vacsora előtt kis időre ide, a zsúpra ültek. Úgy telepedtek le, hogy a családfő, a gazda a fejsze fokára üljön. Az a babona fűződik hozzá, hogy ezzel elhárítják a jövő évi villámot a gazdaságról.

Még régebben, a múlt század derekán vagy második felében az is megesett, hogy a Kárpátokon túlról, Kamenkáról érkezett drótostótok, házalók itt rekedtek a mi falvainkban. Nem értek volna vissza otthonukba karácsonyra. Ezért kerestek és kaptak szállást nálunk az ünnepekre. Itt, a zsúpon mesélték a gyerekeknek azokat a csodálatos meséket, amelyekhez hasonlót senki nem tudott mesélni.

A fejszére ülésen kívül másik babonás karácsonyesti esemény, hogy a gazdasszony szokásával ellentétben nem elsőként, hanem utolsóként állt fel az asztaltól. Gondosan ügyelt arra, hogy amikor már mindenki felállt, még üldögéljen kicsit az asztalnál. Úgy tartották, hogy akkor a kotlós is jól fog „ülni” a következő évben, azaz jól költi a csirkéket. Míg a gazdasszony az asztalnál üldögélt, az eladó lánynak más forgott az eszében. Kiment a disznóólba, és háromszor megrugdalta az anyakocát. Ahányat rőffent a disznó, annyi év múlva fog férjhez menni a lány, úgy tartották.

A kántálást a cigánygyerekek már vacsora előtt megkezdték. A felnőtt cigányok kicsit lassabban szedték a lábukat, vacsora alatt érkeztek. Nem a mi karácsonyi énekeinket kántálták, hanem olyat, amelyik csak az ő ajkukról fakadt:

*Tél van, már nincs gyümölcsstermés,
Született az Istenfia, a gyönyörű Kisjézuska.
Gyerünk, gyerünk jászoláboz,
Boruljunk le szent lábáboz,
Égnek-földnek szép csillaga,
A gyönyörű Kisjézuska.*

A kántálás befejeztével köszöntek: Krisztus született! A házbeliek fogadták: Dicsősít-sétek! Majd kiszóltak: Hányan vagytok? Ők megmondták. A gazdasszony annyi pipist vett elő, ahányan az ablak alatt várakoztak. Kivitte, szétosztotta közöttük. A gyerekek a nyakukba akasztott tarisznyába gyűjtötték. A cigányasszonyok batyut kötöttek a hátukra, az emberek (férfiak) zsákok vettek a hátukra, így járták a falvakat.

A falubeli gyerekek vacsora után indultak kántálni, körbejárták a falut. A lányok meg a legények kicsit később indultak, végül az idősebbek is útra keltek. A gazdasszony maradt csak otthon, hogy fogadja a kántálókat. Szenteste senki sem fektült le. Amikor körbe-kántálta a falut az ifjúság, a parókiára mentek. Ott kántáltak leghosszabban. Utána a falun végighaladva, ha volt idejük, többször is végigkántáltak mindenkit. Megszólalt az éjféli istentiszteletre hívó harang, s a falu népe a templomba indult. Indulás előtt a gazdasszonyok a sütőbe tették a disznótorost, és úgy megrakták a tüzet, hogy reggelig ki ne aludjon. Karácsony éjszakáján nem aludt ki sehol a tűz; az öregek vigyázták.

Annak idején az éjféli harangszó nemcsak a falu apraját-nagyját hívta a templomba, a betlehemes játékosok beöltözve mentek az éjféli misére. Magukkal vitték kápolnájukat, a Kisdor jászola mellé állították, maguk pedig körbeállták. Elöl az angyalok, mögöttük a pásztorok. A játék tréfás figurái, az öregek a templomajtóban álltak, ott tréfalchoztak a bemenőkkel.

A falu népének ajkáról tiszta áhítattal szállt fel a karácsonyi ének: Velünk az Isten... A templomból hazatérve „törték meg a böjtöt”, s vettek magukhoz húsételt.

A karácsony háromnapos ünnep: az első napja a legnagyobb ünnep. Az ünneplő falvak lakói legszebb ruhájukba öltöztek: a lányok, gyermeklánykák fehér ruhában, fehér pántlikával a hajukban indultak a misére. A fiatal asszonyok fehér szövetkendőt kötöttek fejükre. Ezen a napon az emberek őrizkedtek minden „szolgai munkától”. Annyira nagy ünnepet tartottak, hogy nem is főztek. Sülteket, hideg ételeket tálaltak, előző nap megfőzött káposztát ebédelték. Olyan bőségesen, családiasan ünnepeltek, hogy még látogatóba sem mentek el ezen a napon. A délutáni vacsérnye után — nem korábban — indultak a betlehemesek. Házról házra jártak: Szabad a Betlehem? — kérdezték. Bementek, hogy bemutassák játéukat Isten dicsőségére. Még az ünnep másodnapján is folytatták a játékot. Amikor a falut körbejárták, elmentek a szomszéd falvak valamelyikébe, ahol helyben nem játszottak betlehemes játékot. Az ünnep másodnapja volt a vendégeskedések, látogatások, a vidámság napja.

Karácsony harmadnapján is az előző napi ünneplést, vidámságot folytatták. A karácsony harmadnapja utáni nap az egyházi naptár szerint az aprószentek napja. Nem ünnep. Egy szokás azonban füződik hozzá: az asszonyok nem fontak ezen a napon. E szokás eredete homályba veszett. Valahol ott kapcsolódik a bibliai eseményekhez, hogy a Heródes által meggyilkolt gyermekeket gyászolják az anyák, az asszonyok.

A karácsonytól vízkeresztig terjedő időszakot karácsonyi ünnepekörként ülték meg ezek a csendes életű téli falvak. Szilveszterhez, az újévhez nem kötődnek szokások. Annál inkább vízkereszthez. A felvidéki görög katolikus falvakban orosz karácsonynak, a nép nyelven: kiskarácsonynak is nevezik. Az öregek azt tartották, ha a két karácsony között zúzmarások a fák, bő gyümölcsstermés lesz a következő évben. Azt is mondták: ha karácsony és vízkereszt vigíliáján ködös az idő, jövőre nem lesz szerencse az aprólékra, a baromfira.

Vízkereszt vigíliáján is úgy készültek az ünnepre, mint karácsony előtt. Szintén szigorú böjtöt tartottak, doboskát meg gombalevest vacsoráztak. A kántálás eltért a karácsonytól. Az ötvenes évekig vesszővel mentek kántálni. Utána még rövid ideig jártak, de már vessző nélkül, úgy, mint karácsonykor. A vesszővel való kántálás sajátossága, hogy amikor a kántáló belépett a kapun, megállt az udvar közepén és a magával hozott vesszővel a négy égtáj felé suhintva mondókat mondott:

*Kiskarácsony, nagykarácsony,
Gazdag újesztendőt,
Bő búzát, bort, békességet,
Atyáfiás szeretetet.*

Vízkereszt napján is „nagy végzést”, ünnepélyes istentiszteletet és misét tartottak a templomban, akár karácsonykor. A parókia udvarán a kurátor a kúthoz rakott kádakat meghúzta vízzel. A falu népe, minden családban a gazda vagy a gazdasszony, misére menet korsót vagy vedret vitt magával. Mise végén a pap processzióval érkezett kúthoz. Köréje csoportosultak a szertartás résztvevői és a nép. Imájában a pap kérte Istent, áldja meg a kutak, folyók, patakok vizét; s aki ebből iszik, óvja meg minden bajtól, veszedelemtől. A könyörgés alatt a legények távolabbról nagyot lóttak puskából. E szokás a második világháború idején maradt el. Eredetét ma már senki sem ismeri, babona sem fűződik hozzá. A vízszentelés végén mindenki merített edényébe a kádak megszentelt vizéből, s hazavitte. Manapság a templomban tartják a vízszentelési szertartást.

Vízkereszt délutánján a házszentelést végezte el a gazda. Szenteltvízzel kereszt alakot formálva, „Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében!” imaszóval, meghintette a házat, udvart, a kertet, az istállót, a gazdasági épületeket. Ahogy haladt végig a portán, a körülötte lépegető gyerekek azt mondták rá: „Ámen!” Az 1950-es szentév alkalmából a paróchus szentelte a házakat, azóta ez a szokás maradt meg.

A karácsonyi ünnepkört, a karácsonytól vízkeresztig terjedő időszakot, e vidéken olyan mély áhítattal ünnepelték, hogy „földi hívságnak” nem adtak helyt. Nem volt lakodalom, nem rendeztek bált — csak vízkereszt után.

A hagyomány szerint a vízszentelés által minden víz megszentelődik: a folyók, a patakok, a kutak vize. Ezért vízkereszt után kilenc napig nem mostak, nem szapultak. Természetesen ez alól a szokás alól kivételt képeztek a kisgyermekes családok.

A hazavitt szenteltvizet üvegekbe töltötték, lezárták, leginkább a vakablakba tették. A legtöbb házban szenteltvíztartót akasztottak a falra. Reggel, amikor felkelt a család, mindenki először a szenteltvíztartóhoz lépett, belemártotta ujját, keresztet vetett s úgy kezdte a napot. A szenteltvizet rendszeresen használták, gyakran kóstoltak belőle, mert a lélek és a test egészségére válik, úgy tartották. Az újszülött bölcsőjét, mielőtt beletették a csecsemőt, meghintették szenteltvízzel. Tavasszal, ha a gazda a határba indult, szerszámait meghintette szenteltvízzel. Aratás kezdetén a kaszát meg a sarlót megszentelték. Csak ennek utána indult el a gazda aratni. Amikor aratás után hazahordták a termést, előbb megszentelték a kazal helyét, utána rakták le az első kévét. Ha beteg lett valaki a családban, szenteltvizet itattak vele, s megszentelték az ágyát. A beteg állatot is meghintették szenteltvízzel, hogy meggyógyuljon.

A hagyományokban, népi szokásokban gazdag vidék életét az értékeli igazán, aki részese volt ezeknek a karácsonyoknak. Viszlói szülői házunk ablaka alatt, az 1950-es években mi is gyermeki szívvel kántáltuk:

*Krisztus született, Isten ember lett,
Angyalok éneklék, királyok üdvözlik,
Pásztorok örülnek, térdeikre esnek,
Csodát, csodát bírjesztelnek.*

A Vigilia kerekasztal-beszélgetése

Az egyház szolgálata a mai társadalomban

- Résztevők: *Szennay András* pannonhalmi főpát
Ancsel Éva filozófus, egyetemi tanár
Blankenstein Miklós római katolikus lelkész
Kamarás István szociológus
Nemeskürty István író
Poszler György irodalomtörténész, egyetemi tanár
- Házigazda: *Lukács László*, a Vigilia főszerkesztője

Szennay András bevezetője

A közelmúltban részt vettem azon a találkozón, melyre Grósz Károly miniszterelnök hívta meg a hazai egyházi vezetőket. A megbeszélés során számos jövőbe mutató gondolat hangzott el mind a meghívó, mind a meghívottak részéről. Ezekre részletesen kitérni, úgy gondolom, nem e beszélgetés feladata. Az elhangzottak közül kettőre mégis utalnék. Mindkét kijelentés ígéretes távlatokat sejtet és komoly feladatokra szólít fel. Az egyiket Paskai bíboros fogalmazta meg: csak funkcióképes egyház képes arra, hogy segítse azt a társadalmat, amelyben működik. Szeretném megjegyezni, hogy a funkcióképesség biztosítása, garantálása külső tényezőktől is függ. E téren komoly feladatok és kötelezettségek hárulnak hazánk felelős vezetőire. De — s ez engem és talán minket is jobban érdekel — nemcsak funkcióképességre, hanem funkció*kész*ségre is szükségünk van. S itt a magyar egyházaknak kell komoly lelkiismeret-vizsgálatot végezniük. Éltek-e, élnek-e elégségesen a rájuk bízott talentumokkal, kamatoztatják-e azokat? Vagy egyfajta „alibi-magatartást” juttatnak inkább kifejezésre: „itt, nálunk úgysem lehet semmit sem tenni”. Pedig ezzel vétkezünk vagy éppen vétkezünk „per omissionem”, azaz mulasztással.

A másik kijelentésre Grósz Károly zárószavában került sor: kérte a jelenlevőket, hogy vigyék el szellemi értékeiket a fiatalokhoz és az idősekhez. Egész program olvasható-érezhető ki e kijelentésből. S most megint nem kritikusan „kifelé” mutatok: vajon adtak-e eddig *elég* lehetőséget az illetékesek, hogy az egyház felkeresse, segítse az utat kereső, a kellőképpen nem tájékozott, belső bizonytalanságban élő fiatalokat? Most inkább befelé utalnék: vajon — olykor a nagy nehézségek ellenére is — *megkereste-e* az egyház ezeket az elbizonytalanodó fiatalokat? Vagy megint az „alibi” volt erősebb: úgysem lehet. Vagy az őszinte, nyílt fellépés helyett nem tévedt-e olykor a „romantikusabb” útra: nem

szimpatizált-e inkább a katakomba-mentalitással? És amikor a fiatalok keresték meg az egyházat, ha máshol nem, hát a templomokban, sekrestyében, adott-e számukra elég szellemi-lelki táplálékot? Egy fiatal, huszonhárom éves egyetemista lány soraiból idézek: „A fiatalok között egyre több a magát Istenben hívőnek, vallásosnak tartó, templomba mégsem járó. A prédikációk színvonalából az ember akaratlanul is a pap szellemi-értelmi-lelki színvonalára következtet. Ez pedig sokszor nem hoz pozitív eredményt.” Innét már csak egy lépés a negatív következtetés a papságra, az egyházra. Úgy hiszem, nem indok az, hogy idős nénikék foglalják el a templomi padok többségét. Arról lehet vitatkozni, hogy mi miből következik, de tény, hogy a fiatalok lesznek az „utánpótlás” — ha lesznek. És ahhoz, hogy harminc év múlva legyen még templomba járó, nem elég gitározni a fiatalok miséjén. A „rock-mise” és a „fiataloskodás” csak egy kis réteget vonz. És talán (!?) azok igényeit is ki kellene elégíteni, akik az egyháztól szellemi és lelki felfrissülést várnak.

Bevezetőmben szeretnék még valamire utalni. Ez pedig az *egyházi sajtó prófétai funkciója*, e funkció vállalásának kötelezettsége. Itt és most, e társadalmi környezetben.

Itt röviden tisztázni kell a kifejezést. A próféta az ó- és újszövetségi terminológiában nem feltétlenül jelent jövendölőt, isteni megvilágítás alatt álló jövőbe látót. Általában inkább az a személy, aki más, mások nevében szól, üzenetet közvetít. Figyelmeztet és biztat, bírál és — ha szükséges — felemelően vigasztal is (Izaiás: Vigasztalódjál, népem...). Kötelessége továbbá, hogy népének gondját-baját, jogos kritikáját hangos szóval világáig kiáltsa. Feladata nem volt könnyű, nem volt „hálás”. Mert nem mindenki értett vele egyet, főleg azok nem, akikhez bírálata szólt. Hol a nép, hol a vezetők bűneit ostromozta.

Mindez a bibliai párhuzam talán megsejtet valamit abból, mit is jelent az egyházi sajtó prófétai munkája: a kimondott és leírt szónak mindig a közösség javát kell szolgálnia, építenie és nem bomlasztania kell. Az igazat, csakis az igazat kell az olvasók-hallgatók elé tárni.

Végezetül csak annyit: elhibázottan gondolkodnék a prófétai funkcióról, aki úgy vélné, hogy csakis a vezetőket, a „nagyokat” lehet és kell bírálni. Ha szükség van rá — a próféta nem riadhat vissza a vezetők bírálatától sem, de a széles rétegek, a társadalom, az egyházi közösség hibáit sem hallgathatja el, azokat is a kritika bonckése alá kell vennie.

A prófétai funkció vállalása — élőszóban vagy a sajtó igénybevételével — nem könnyű feladat. Isten és a közösség iránti felelősség erejét lehet csak vállalni és végezni. A prófétai szó a jobb, erkölcsösebb, igazabb holnap felé kell mutasson, vezessen. Úgy gondolom, hogy mindaz, ami ma itt köztünk elhangzik, a prófétai szolgálat vállalásából fakad, és az egyházunk, társadalmunk iránti felelősséget kívánja ébreszteni.

Kamarás: Tomka Miklóstól meghihetve négyféle időszakból származó, de ma egymás mellett élő négyféle magatartást tudok regisztrálni a magyarországi egyházakban. Az első: sokan — klerikusok és laikusok egyaránt — még úgy viselkednek, mintha itt még mindig állam- vagy *népegyház*, valamiféle uralkodó vagy diadalmas egyház lenne. A második: sokan mintha még mindig a *barcoló*, az *ütköző*, az erősen védekező egyház tagjai lennének. Úgy érzik, hogy a falak még mindig öt centire vannak. A harmadik abból a korszakból származik, amikor az egyház és a vallásos ember a *türr* kategóriába került, a hatvanas-hetvenes évekből. A félreszorult, bizonyos mértékig a tulajdonképpen kiszáradt, kicsit *gettóba* vonuló egyház, aki mondjuk így, az égire, a lelkiekre szorítkozott, mert erre volt kénytelen, belakta a gettót, s kényelmesen berendezkedett benne. A negyedik: a *dialogizáló* egyház. A zsinati értelemben és abban az értelemben is, ahogyan erre a hetvenes évek közepétől lehetőség, tér alakult.

Az első (a népegyház, államegyház) modellben a hatalommal erősen összefonódott és azáltal meg támogatott egyház ügyszólván a társadalom minden porusában jelen volt

kultúráközvetítőként, még inkább szervezetként, de jóval kevésbé közösségként. A közösségi és kulturális jelenlétre — mint ezt Tomka Miklós is bizonyítja — a második-harmadik korszakban szinte alig-alig volt lehetősége a „hivatalos-intézményes” egyháznak. A harmadik korszakban ugyanis létrejött egy *második egyház*, amely a negyedik, a mostani szakaszban kinő a föld alól, az illegitimitástól a legalitás felé mozdul el, elsősorban a mozgalmoszerű egyház, a kisközösségek, de nemcsak ezek.

Ma ez a négyféle magatartás olykor egy-egy embernél is tetten érhető, ami azt jelenti, hogy a vallásos emberek jelentős része skizoid módon éli meg vallásosságát és persze mindennapi életét is. Én ezzel a térképpel tudok elindulni, kutatni azt, hogy milyenfajta képességek és készségek vannak a mai magyar egyházakban a megújulásra. Fontosnak tartom hozzátenni, hogy már az ütközésbe kerülő egyháznak a *társadalomképe és társadalmi koncepciója* is hiányos volt. Arra talán elég volt, hogy eredményesen ütközzön és fönntartsa magát. Az elvállaltalanodás nálunk nem az ötvenes évek nagy nyomása alatt kezdődött el, hanem a hatvanas években, éppen amikor ilyen szempontból kis oldódás volt. Ez az egyház itt Magyarországon inkább föl volt készülve az ütközésre, mintsem a fogyasztói értékrend nagy nyomására. Továbbá az itteni fogyasztás olyan mértékű önkizsákmányolással társult, amely keresztény környezetben igen-igen sok áldozatot szedett. Erre a korszakra nem készült föl eléggé az egyház, illetve azok a modellek, amelyeket a II. Vatikáni zsinat kínált, nem tudtak igazából mihez kapcsolódni.

Még egy gondolat: nemcsak azért nehéz ma termékeny dialógust folytatni, mert ennek nincsenek Magyarországon hagyományai, hanem azért is, mert még mindig *nem egyenlő felek* tárgyalnak, még mindig nem a lényeges kérdésekről folyik a dialógus. Az is fontos kérdés, hogy ki képviselje a dialógusban az egyházat, valamint az is, hogy ki hajlandó beszállni a dialógusba? Végül: vissza a konkrét magatartásokra. Ez a félreszorítottság és féllegalitás sebeket is okozott, de egészséges kezdeményezéseket és reményeket is szült. Negatív következménye a fal mellett, oldalazva haladó, szárnyaszegett, önértetétől megfosztott keresztény, vagy a kettős életet élő, vasárnap templomba járó, hétköznap a többiekhez hasonló módon élő keresztény. De van egy másik, pozitív következmény: *találékony* is vált ez a második egyház, mert önellátónak kellett lennie, leleményesnek az összefogásban, az önművelésben, a tanúságtételben. Az egyháznak ez a része funkcióképes és funkcióképes.

Nemeskürty: Alapkérdés, hogy mit adhat a katolikus vallás, tágabb értelemben a kereszténység a mai magyar társadalomnak? Erkölcsi világnézetet, tétélesen is megfogalmazott gyakorlati erkölcsant, etikus életvitelt. Noha a mai magyar büntető törvénykönyv végeredményben a tízparancsolat, legalábbis annak egynémely pontja alapján áll — ne lopi, ne öl, ne csalj, ne rágalmassz stb. —, az iskolában még sincs idevágó erkölcsi oktatás. Ennek következtében egy vallást nem ismerő állampolgár csak akkor találkozik az erkölcs fogalmával, ha a büntető törvénykönyvre tartozó mulasztást követ el. Azért bűnhődik, amiről nem tanulta, hogy azt valamilyen oknál fogva tilos elkövetni. Egyszóval nincs tétélesen megfogalmazott erkölcsi kódexünk; ilyen nincs kihirdetve. Ily módon a kereszténység vállalta át az államtól az erkölcsi tanok hirdetését.

Ha most ezt az erkölcsi kérdést tovább tágítjuk egy általánosabb értelmű etika irányába, akkor ehhez a kérdéshez jutunk el: *„Mi végre vagyunk a világon?”* Most nem boncolgatom a katolikus katekizmusnak általam 1931-ben megtanult válaszát — („hogy Istent megismerjük, szeressük és neki szolgáljunk”) —, mert szerintem riasztóan elméleti. Inkább arra utalok, hogy a keresztény hit a halál utáni lét tudatában olyan erkölcsös életre ösztönzi földi zárandokútját járó híveit, hogy annak befejezése, a halál után Istennel a szeretetben egyesülhessenek. Az örök élet tudata erkölcsi világképünk meghatározója. „Ha csak ebben az életben reménykedünk Krisztusban, minden embernél szájalomra

méltóbbak vagyunk.” (1 Kor 15, 19) Ezzel szemben az öröklét hitét elutasító marxizmus válasza a kérdésre röviden az, hogy a szocializmus itt a földön igyekszik boldogságot és jólétet teremteni, főleg azoknak, akik addig elnyomottak voltak.

Számomra most az a lényeges kérdés, hogy e két, ellentétes bölcseleti nézet között van-e a gyakorlati életvitel szempontjából olyan ellentét, mely a katolikus vallás híveit a szocializmus eszméit megvalósítani igyekvő állampolgárokkal szembeállíthatja? Nincs. Ugyanis a szocializmus által kitűzött földi célok, tehát egy társadalmi haladás és jólét érdekében a keresztény ember közösen és vállalva dolgozhat a marxizmus eszméit vallókkal. Itt mutatkozik meg a keresztény tanítás társadalmi jelentősége. Mert noha a keresztény tanítás szerint életünk célja az Istennel való egyesülés a szeretetben, tehát a túlvilági boldogság — a katolikus hit mégsem állítja szembe híveit a mindenkori államhatalom követelményeivel, adott esetben a szocializmus célkitűzéseivel. Tehát az örök életbe vetett hit nem akadályozza annak, hogy minden erőnket és tudásunkat a haza, a nemzet közös sorsának jobbítására használjuk fel.

De ha ez így van, akkor nem elég, ha a katolikus hívő ennek az erkölcsi-etikai tanításnak a feladatát csupán a papságra, a „hivatalos” egyházi hitoktatásra bízta. Ennek a tanításnak a család hétköznapijaiban is élnie kell, s ebben van a Szent István-i örökségnek változatlan érvénye. Hogy tudniillik ne csak ünnepnapokon és ne csak szavakban legyünk keresztények, hanem hétköznapijainkban is. Az erkölcsi normák és értékek közvetítése tehát nem maradhat csupán a papság feladata.

Poszler: Két kérdésben folytatnám a mondottakat. Az értékek közvetítéséről és az erkölcs problémájáról.

Az első kérdésben minimális józan ésszel könnyű megteremteni a konszenzust. Közvetíteni kell a szellemi értékeket az elbizonytalanodott fiataloknak vagy kevésbé fiataloknak. Csupán az a gond: melyek a létező szellemi értékek? Itt van az össztársadalmi távlatvesztés. A szó legmélyebben válságos értelmében. Mely értékek érvényesek még? És melyek azok, amelyek elvileg érvényesek, de az elmúlt félszázad történelmében sanda mellékjelentések tapadtak hozzájuk? Ezeket le kell választanunk róluk, hogy elfogadják őket értékeknek.

A második kérdésben általánosítanám és továbbgondolnám a Nemeskürtytől hallottakat. Általában a vallás-erkölcs és konkrétan a katolicizmus alapján tisztán kell látnunk a következőket. Az erkölcs hármass viszonylat-rendszer. Viszony a transzcendenciához, a másik emberhez, önmagamhoz. Egy etikai összefoglalásban ezeket kell körvonalazni. Történet kísérlet — különböző világnézeti alapon és szellemi szinten —, hogy ezeket az erkölcsi tartalmakat vallási alapról profán alapra helyezték. Volt marxista és nem-marxista kísérlet is. Méghozzá nagyszabású. Például a freudizmusé. Arra irányult, hogy az ember a másik emberhez és önmagához való viszonyát ne szakrális alapon, hanem egy új antropológia alapján értelmezze.

E kísérletek nem tudtak átfogó magyarázatot adni, több ponton elakadtak, nem voltak végigvihetőek. Az ember és ember közötti viszony és az ember önmagához való viszonya a legizgalmasabb. De önmagából ez nem magyarázható. Felsőbb nézőpont kell hozzá. Ez vallásos értelemben a transzcendencia, Isten. Profán értelemben történetfilozófia vagy a kultúra bölcselete. Csak ilyen alapra épülhet az ember viszonya a másik emberhez és önmagához. Az, hogy az ember harmonizálni tudjon embertársával és önmagával. A történetfilozófiai magyarázattal pedig az volt a gond, hogy ez iszonyú közhelyeket és — hadd fogalmazzak keményen! — gyilkos leegyszerűsítéseket tartalmaz, amelyek a belőlük levezetett etikai tételeket pillanatok alatt farkas-erkölcsé változtatták.

Az erkölcs alapkérdései tehát nem vezethetők le önmagukból, csak egy önmagukon túlmutató „feléptmény” felől. Lehet ez történetfilozófia. De nem gyilkos leegyszerűsi-

tésekkel dolgozó, hanem nagyléptékű, ma még meg nem konstruált történetfilozófia. És lehet új antropológia, személyiségkép, azaz pszichológia, amely modellálhatja ember és ember, ember és önmaga viszonyát. Úgy, hogy valami konvergenciához, harmóniához közelítsen. Mindez még megoldatlan elméleti dilemma. Abban azonban nem hiszek, hogy az új erkölcs tételeit a társadalmi gyakorlat kiforrasztja. Sajnos, napjaink gyalogos, hétköznapra orientált, utilitáris-financiális beállítottságú társadalmi gyakorlata erre nem képes.

Szeretnék még egy „lila” gondolatot megfogalmazni. Hit nélkül, valamilyen értelmes hit nélkül nem lehet élni. Rövid távra gondolkodni persze lehet hit nélkül is. A lakás és a Trabant dolgait — ki nézné le ezt?! — végig lehet így is gondolni. De azt, hogy „mi végre vagyunk a földön”, már biztosan nem. Még valamit a közelre vagy távolra nézésről. Ismerjük a kultúrtörténeti anekdotát a görög bölcsről. Mindig a csillagokat nézte, így beleesett a lába előtt lévő gödörbe. Nos, aki nem látja a csillagoktól a lába előtt lévő gödröt, lehet neveltséges. De aki sohasem látja a csillagokat a lába előtt lévő gödör miatt, az biztosan szerencsétlen. Úgy vélem, az egyház és a katolicizmus modellálhatja azt az életformát, amely a mindennapokban is a hitre orientált. Persze sokféle hit lehetséges. Transzcendentális és evilági szemléletű hit is. Ám valamilyen hit vagy legalábbis annak maradványa vagy nosztalgiaja szükséges mindenféle, a homo sapienshez méltó magatartáshoz. Az egyház — a tradicionális hit alapján állva — következetesen képviselheti ezt a gondolatot.

Még valamit a hitről. Hit nélkül nem lehet élni, de csak toleráns hittel szabad élni. A század története tanított rá: az intoleráns, a más hitet kizáró, a székesziszta átokkal sújtó hit iszonyú. Amit a hitről mondtam, csak az intoleranciától megtisztított hitre érvényes. Hadd élezzem ki az ellentétet. Létkérdés a hit; de a hitelenség és az intoleráns hit közül a hitelenséget választom. A toleráns, a más hitet elismerő hit dolgában a II. Vatikáni zsinat *Nostra Aetate* című dokumentumát tekintem valóban iránymutatónak.

A tolerancia vagy intolerancia kérdése összefügg az előítéletekkel. Erre a századunk ugyancsak megtanított. A hazai zsidóüldözés, a holokausztum története a tragikus példa. Jogilag levontuk már a konzekvenciákat, erkölcsileg nem eléggé. A humanizmus, mindenfajta humanizmus elmulasztotta, hogy azonnal, születése pillanatában fellépjen az antiszemitizmus ellen. A megvalósult zsidóüldözés pillanatában pedig már késő volt. Az intoleráns, antihumánus előítéleteket gyökerüknél, születésükkor kell megragadni.

Most is nehéz helyzetben vagyunk. És ez még romlani fog, a nyomás alatt pedig megteremnek és magasra nőnek az előítéletek. Most pedig — hadd fogalmazzak keményen! — a magyar társadalom szinte rohan egy „össznépi” cigánykomplexus felé. Erre katolikus és nem-katolikus humanistáknak fel kell készülniük, és ellene a leghatározottabban együttesen fellépni. Annál is inkább, mert egyes könyvek, sajtótermékek és televíziós adástípusok e tekintetben megközelítik a faji uszítás jellemzőit.

Ancsel Éva: A bevezetőben olyan önkritikus szavak hangzottak el, hogy az zavarba hoz, mert úgy érzem, én például felelősebb vagyok abban, hogy későn kezdődtek a dialógusok, későn ismertük fel azt az evidenciát, hogy itt élünk Európában, nem lehet tehát más a szellemi és etikai tradíciónk, mint a kereszténység. Nélküle nem képzelhető el a marxizmus sem. Evidenciának kellett volna tekintenünk, hogy ez a tradíció a sajátunk, és meggyőződés, hogy ez lesz ötszáz év múlva is. Csakhogy mi a tradíció jelentőségét nem ismertük. Nem tudtuk, hogy az ember az időben is hontalanná válhat, ha elveszíti a múltját, a történetét. Nemcsak végtelen terek okoznak tériszonyt — ezért a ház nemcsak azt a célt szolgálja, hogy ne essen ránk az eső, hanem hogy ránk szabott terünk is legyen. Az idő is iszonyt okoz, ha nincs ránk szabva, ha nem kapcsolódik a tradíciókhoz. Ludwig Wittgenstein pesszimistán azt mondta: aki siratja a tradíciókat, az olyan, mint a reménytelen szerelmes. Én azt hiszem, talán újra lehet teremteni önmagunkban a

kötődést a valóban nagy értékű tradíciókhoz, mert az volt természetellenes, amikor megpróbáltuk magunkat elmentseni ezektől. Teljes mértékben igazuk van az előttem szólóknak: borzasztó dolog volt, ahogy mi megpróbáltunk profánba átfordítani minden transzcendenciát. De átfordítottuk egy történelmi megváltást ígérve is. Nem csupán a leegyszerűsítés volt ebben gyilkos. Hanem hogy azt mondtuk, az ügy, a történelmi megváltás ügye olyan közeli és olyan nagyszerű, hogy semmilyen áldozat nem drága érte.

Nemeskürty: És hogy egy emberéleten belül megvalósul!

Ancsel Éva: Igaza van. az emberi kapcsolatokat is föl akarták áldozni ennek a közeli történelmi megváltásnak az oltárán. Mert ha ilyen megváltás lehetséges, akkor semmi sem drága, akkor a barátomat elárulhatom, ha a nagy ügy, a nagybetűs ügy ezt kívánja. Ezt pedig soha többé! Ez olyan kegyetlen lecke volt, hogy nem lehet elégszer elismételni, ezt többé soha. Önmagamat is megcsorbítom, sőt, meggyalázom, ha a másik embert nem tisztetem. A szellemi értékek egy kontinuumot alkotnak, akárkik jönnek is pallossal, hogy megpróbálják ezt megszakítani. Ezzel rengeteget lehet ártani, de objektíven a szellemi értékek kontinuumát nem lehet megtörni.

Ezt a folyamatosságot biztosítani és közvetíteni egyáltalában nemcsak az egyház feladata, hanem mindannyiunké. Ha azt mondom, hogy érték, ezzel már igent mondtam rá, s az őrzés akkor már mindnyájunk feladata. Ezért hozott zavarba, hogy a bevezető ezt önkritikával vetette föl.

Úgy érzem: a mai társadalomban egyszerre hiányzik a türelem és a szigor. Együtt a kettő. Szerintem merő félreértés, hogy a szigor kegyetlen dolog. Nem. A figyelmeztetés elmulasztását, a szigor nem-vállalását tartom én kegyetlen dolognak. Hogy nagyon prózai módon fejezzem ki magam, annál kegyetlenebb dolgot nem lehet mondani egy gyereknek, mint azt, hogy „fiam, leveszem rólad a kezem. Csinálhatsz, amit akarsz, én többé rád se szólok.” A szigor, a figyelmeztetésnek ez a megtagadása kegyetlen. Ez azt jelenti, hogy lemondtam rólad. De miközben e szigorúság hiányzik nálunk, hiányzik a türelem is. Mert csak az a szigorú kritika és ítélet hat, amit megelőz a megértés. Előbb meg kell értenünk azt, amit megítélünk. Minden ítélet irgalomra kész ítélet legyen. Már csak annak tudatában is, hogy minden bűn, amit az ember elkövet, előbb-utóbb rászakadhat mint szerencsétlenség.

Nem vagyok pesszimista. Szerintem kiirthatatlan az emberekből az a szükség, hogy önmagukat tisztességesnek tudhassák. Az önigazolások, bűnök egész láncá szarmazhat ebből, tehát nem olyan egyszerű ez a belső vágy. De az a vágy, hogy büntelen legyek, megszabaduljak a gonosztól — és miért ne használnám ezt a kifejezést —, kiirthatatlanul bennünk él. Ezt a vágyat nem a gyakorlat hozza létre! Itt van a végtelenül egyszerű, milliók által milliószor elismételt Miatyánk. Mit kér az, aki a Miatyánkot mondja? Add meg a mi mindennapi kenyerünket és bocsásd meg a mi vétkeinket, szabadíts meg a gonosztól.

Nemeskürty: Te szabadíts meg, én nem tudom magamat megszabadítani.

Ancsel: Mindennapi kenyeret kér a Miatyánkot mondó, és azt, hogy szabadíttassék meg a gonosztól. Lehet azt mondani, hogy ezek aszimmetrikus, össze nem mérhető kívánságok. Annál csodálatosabb. Az ember teljes joggal kívánja mindennapi kenyerét, örömét is, szerelmét is, de azért a gonosztól is szabadíttassék meg. Ítélezünk, hogy szertelen, amiért ez mind kell neki, és még büntelen is akar lenni? Nem. Én azt mondom, hogy ezek mind jogos vágyai az embernek.

Blankenstein: A hagyomány közvetítése az egyházban valósul meg a legteljesebben. A szigor éppúgy társulhat hozzá, mint az irgalom, úgy vélem. A közeljövőben zárandoklatra megyünk; egy nagyon ősi tradíciót követve hét-nyolcszáz fiatallal gyalogolunk el három nap alatt Márianosztrára, két éjszakát sátorban töltve. Ez a zárandoklat a magyarság gondolatához, a Mária-tisztelethez is kötődik, és olyan útonjárás, melynek során az idegennek felsegítem a hátizsákját, vagy megosztom vele a kenyereket. Ez egy olyan barátság-tapasztalat, ami ugyan három napra korlátozódik, mégis életmodell. Elég sok kereső fiatal jelentkezik nálunk manapság és azt várják tőlünk: a plébániától, az egyháztól, hogy csináljunk igazi társadalmat, mert a másik nem jó. Erre nem vagyunk képesek. De alternatívát tudunk nyújtani – a személyes barátságra építve. Ezt nagyon megnehezíti a civil értelmiség, a tanító réteg hiánya. A papi tanítószerep is kérdéseket vet fel: tulajdonképpen mire kell tanítanunk? Az erkölcsök egyértelműek, de ennek az alkalmazása már kérdéses. Töle az azt kérdik, hogyan lehet ma megállni és megélni a mai magyar valóságban?

Nemeskürty: Újra csak arra utalok, hogy a hitoktatás ne legyen pusztán afféle tanóra, ahol valamit meg kell tanulni; az lenne üdvös, ha a lelkiatya együtt rúghatná a labdát a gyerekekkel, ha tehát napi örömeikben és bánataikban is részt vehetne. Ismertek ennek mai akadályai. Igen, valóban az is erkölcsi ténykedés, ha fölsegítem valakire a hátizsákot, vagy egy darabig akár cipelem is más helyett...

Kamarás: Sajnos a keresztények közül is csak kevesen érzik természetesnek az önzetlen segítség e mozdulatait. Ezt időnként drámai módon tapasztalja a szociográfus. Például akkor, amikor az éppen „lebérmálkozó” nyolcadikosok értékrendjét összehasonlítja az osztály nem vallásos részének értékrendjével, és semmi különbséget nem talál. Másutt viszont talál olyan csoportokat (nemcsak a kisközösségeket!), akik a szeretet-közösséget teszik első helyre. A belsőleges vallásosságot intenzíven megélt körökben ez az alapvető válasz: *szereket-közösséget* alkotnak, tehát adásra szövetkeznek övéikkel, és adnak másoknak, szolgálnak a többieknek.

Keresztény és nem-keresztény berkekben egyaránt aggasztóan sok a szegényes, egydimenziós *ember-kép*. Egy időben gyűjtöttem az ember-definíciókat. (A Vigilia is hírt adott erről a kis kutatásról.) Ezek hihetetlenül szegényesek: egy-, másfél, két-dimenziósak. Nemcsak a transzcendens dimenzió hiányzik belőle, hanem más fontosak is. Ez a redukált ember-kép redukált emberi kapcsolatot eredményez. A belsőleges vallásosság, az igazi kereszténység reményteljes választ adhat az *előítéletekre*, de csak akkor, ha a szeretet alapos *önismerettel* és *„terepismerettel”* párosul. A lényeg tehát: önismeret plusz kiengesztelődés. A tisztesség etikája, bár ez is valami, nem tud olyan eredményes lenni, mint a *szereket etikája*, mert önközpontú marad.

Nemeskürty: Nem érdektelen arra nyomatékosan utalni, hogy a keresztény hit kulcsszava: a *szereket*. „A törvény tökéletes teljesítése a szereket”, olvashatjuk Pál apostolnál (Róm 13, 10). És Szent János első levelében: „Ha szereketjük egymást, bennünk marad az Isten és a szereket tökéletes lesz bennünk.” Mindez azért tartozik mai beszélgetésünkhöz, mert ez a szereket-értelmezés nem pusztá érzelmi „frázis”, hanem *egymás társadalmilag hasznos segítségét is jelenti, egyszóval a közösségben a közösségért végzett munkát!*

Szennay: Ha az elején önkritikus voltam, akkor most hadd legyek kritikus is. Felnőtt itt három-négy évtized alatt egy olyan nemzedék, amely sem keresztény nem lett, sem marxista. Mert azt kezdte megtanulni már a kisgyerek, hogy azt szeresse, ami kézzel fogható, gyorsan elérhető. Az viszont kiesett az etikai gyakorlatából, hogy mit lehet, mit

kell és miért kell szeretni vagy miért kell áldozatot hozni. Nem fogalmazták meg számukra azt az erkölcsi kódexet, amelyet a hétköznapra is le tud bontani.

Azért idéztem bevezetőmben a fiatal egyetemista lány leveléből, mert nálunk a fiatalok szinte semmit nem kapnak, csak közhelyeket. Következésképp ki után, mi után menjenek? Úgy látszik, az egyetemen sem kapnak már eleget. Hogy visszautaljak a családapák felelősségére, már Szent Ágoston mondta egyik hippói beszédében a családapáknak: „Ti vagytok a család püspökei.” Ne utalják át a családapák arra a néhány papra -- lassan már csak néhány van — azt az óriási felelősséget, amellyel gyerekeikért és unokáikért tartoznak.

Poszler: Két dologról szólnék. A közösségekről és a nyíltság—őszinteség kérdéséről. A szervesen kialakuló és értelmes célokra, spontán módon szervezkedő közösségek felmorzsolódnak vagy veszélybe kerülnek. Ilyen közösségeket nem lehet felülről létrehozni, csak alulról teremteni. Értelmes célok kellene. De végig kell gondolni: az értékek megingásáról mondtak fényében hogyan fogalmazhatók ilyenek. Ugyanakkor a megélhetésért folytatott, egyre súlyosbodó osztársadalmi hajszában nem is tudnak összejönni az emberek. Érvényesnek tartom — szűkebb szakmám tekintetében — a megállapítást: irodalom még csak van, de irodalmi élet nincsen.

„Történelmileg szükségszerűen” — talán érződik a fogalmazás szándékolt iróniája! — létrejött egy „össznépi” őszinteség hiány. Egyes periódusokban a nyomásra ez jogos önvédelemként reagált. Kemény, etikátlan túlélési játékszabály volt ez. 1944-ben vagy 1951-ben életével játszott, aki nem alkalmazkodott a játékszabályokhoz. Hajdani egyetemi társaimmal — akikkel bizalmasok voltunk egymáshoz — mondogatjuk, hogy egymás kezében volt az életünk. Ez a zsigerekig, a reflexekig hatolt. Oldódik talán, de biztosan lassan. Most még jelen van. Az ember és ember közötti kapcsolatok mikrovilágában is. A legintimebb pillanatokban. A nevezetes Illyés-vers így fogalmazta meg hajdan: még a szerelem pillanataiban is. Jó történelmi hátszéllel persze könnyebben oldódhat a görcs. Nehéz történelmi idők e szempontból még jók is lehetnek. Ha válság van, de politikai nyomás nincs, közelebb kerülhetnek egymáshoz az emberek. E görcs kézmelegre, testmelegre oldódik. Hadd legyen valami „pozitív perspektívája” is a mondandómnak.

Még a családról valamit. A család fő — mint elhangzott — valóban üljön az asztalfőn, és képviseljen eszményeket. De mi van, ha nem is ül együtt a család, és nincsenek is eszmények. De ez ismét a kiindulópont, az értékek és eszmények dilemmája.

Egy bátortalan kérdés a fiatalok nevelése kapcsán. A nemzeti öngyilkosság egyik formája, hogy nem gazdálkodunk megfelelően a nemzeti szürkeállománnyal. Azaz nem gondoskodunk az iskolarendszerben a kiemelkedő tehetségek kiemelkedő képzéséről. Igen, az elitképzésről van szó. A különleges tehetségű gyerek bekényszerül egy oktatási rendszerbe, amely természeténél fogva lefelé nivellál. Nem képzelhető-e el — így hangzik a szerény kérdés —, hogy az egyházi iskolák, az állami szervekkel megvalósított konszenzus alapján, az elitképzés csíráivá váljanak?

Szenmay: Az egyházi iskolákba járó fiatalok maximális létszáma háromezeröttszáz körül mozog e hazában. A nyolc katolikus gimnázium nagyon kevés. Ebből a sajátos „minimalizmusból” bizony nem sok áldás származott hazánk, a szocializmust építeni kívánó társadalom számára.

Poszler: Véleményem szerint ennek csak nyolcosztályos gimnáziummal lehetne tényleges alapja.

Szennay: Egyetértek ezzel, mert amikor 14 éves korában abba a néhány katolikus iskolába kerül egy gyerek — mondjam azt a csúnya szót, hogy „át kell nevelni”, mert furcsa előítéletekkel vagy képzetekkel vagy „neveletlenséggel” érkezik, hiszen sem a szülő, sem az iskola nem nevelte.

Lukács: Érzésem szerint a katekizmus kérdése nem olyan elavult dolog: mi végre vagyunk a világon? Az alapját fogalmazza meg az embertársához és önmagunkhoz való viszonyunk. Modernebb megfogalmazásban talán úgy mondhatnám: csak valami abszolútumhoz igazíthatjuk az életünket. Elmondom egy gondomat: húsz éve halljuk azt a megfogalmazást, hogy az állam és az egyház, vagy a marxizmus és a kereszténység politikai téren szövetségesek ebben az országban, ideológiai téren ellenfelek. Az ember érdekében elveiket is össze kellene hangolniuk, de továbbra is folyik a dezavualása az értékhardozó intézményeknek. Ezen változtatni kell.

Ancsel: Már revideálva van, nem hivatalosan ugyan, de az utolsó dialóguson 1986 őszén — nemzetközi dialógus volt — többen azt az álláspontot képviseltük, hogy nincs ideológiai harc, ez egy elavult gondolat. Lukács József korábban sem használta ezt a fogalmat a dialógusban.

Poszler: Még egyszer visszatérek az erkölcs szakrális vagy nem szakrális alapjának kérdéséhez.

Az egykori tankönyvmarxizmus profán alapon visszacsempészett a történelembe valami szakralitást. Azt, hogy a történelem teleologikus, célratoró folyamat. Csupán az nem volt világos, hogy honnan a teleológia, ki is fogalmazta a célokat. Tehát a történelem elkezdődött valahol, és egy adott cél felé tart. Folytonosan közelíti az emberiség evilági üdvét. A kezdeti primitív formáció, az őskommunizmus magasabb szinten megismétlődik a végső, fejlett formációban, a valódi kommunizmusban. Az egyiktől a másikhoz vezet a történelem rejtett teleológiája. Megvolt ennek az erkölcsi, természetesen kezdetleges erkölcsi vetülete. Aki felismeri és szolgálja e teleológiát, jó és jót cselekszik. Aki nem ismeri fel vagy ellene szegül, az rossz és rosszat cselekszik. Még tovább egyszerűsítve: jó, ami megfelel, rossz, ami nem felel meg a munkásosztály érdekének. Csakhogy a saját logikáján belül is van néhány buktató. Mert e munkásosztály nem azonos az egyes munkással. Az egyes munkás tévedhet és rosszul ítélhet. A munkásosztály nem téved, és jól ítél. Van tehát egy absztrakció, amely az eleven emberrel nem azonos. És egy érdek, amelyet az definiál, aki az absztrakciót is létrehozta.

Az elméleti tisztázatlanságon túl, van ennek egy félelmetes gyakorlati következménye is. Intoleráns hithez vezet ez a teleologikus történelmi folyamat: elvont osztályérdek csak áldozatok árán valósul meg. Ma fel kell áldozni valakiket azért, hogy az emberiség holnap boldog legyen. Íme az intoleráns, gyilkos hit morális ábécéje. „Áldozatok nélkül nem megy” — gyerekként, a háború alatt ismertem meg először az ilyesfajta ideológiákat. Azóta — a lehető legenyhébben szólva! — nem kedvelem őket.

Nemeskürty: Kapcsolódom Szennay főpát úrhoz: szerintem az állam szempontjából is ésszerű lenne, hogy új egyházi iskolák létrejöhessenek. A végtelenségig úgysem szaporodnának. Hasznos versengés indulhatna meg: a bencés, a ciszter, a piarista, a zsidó, az evangélikus, a református gimnázium jobb-e? Fönnttarthatnák önmagukat, az államnak ezzel is segítenének. Létrejöhetnének egyházi kezelésű kórházak is, mint hajdanán. Minden orvos visszasírja az apáca ápolónőket...

Szenney: Ezek nagyon súlyos dolgok, és ameddig e téren nem lesz szemléletváltozás — visszautalok arra a keresztény—marxista dialógusra zárt ajtók mögött —, nem tudunk előrelépni. Deviánsokkal foglalkozó fiatal paptól hallottam, hogy figyelmeztették: ne foglalkozzék velük, mert még megtéríti őket. Ráadásul ezek a szerencsétlen deviánsok nem is az életerős, normális fiatalok közül kerülnek ki, hanem a társadalom pereméről érkeznek.

Nemeskürty: De ráadásul mire térítik meg őket? Az *állam iránti bűség*re. Ez a fantasztikus!

Ancsel: Hát nem is arra, hogy gyűjtsák fel a középületeket!

Kamarás: Poszler György említette, hogy fontosnak tartja az elitképzést, és felvetette az egyházi iskolák szerepét. Legalább annyira fontos feladat lenne hatékony ember-szelídítést elkezdni más mezőkön is, például a szakmunkástanulók körében. Sokat szolgálhatnának az egyházak a helyi társadalom építésével, hiszen rengeteg olyan település van, ahonnan már elmenekült vagy elvitték a tanácsot, a tsz-t, az értelmiséget, a tanárt, de még ott van a pap, a papi feladatot betöltő világi személy vagy a hívek. A politikai vezetés részéről csak engedni kellene, hogy ezeken a lepusztult helyeken valami emberarcú alternatíva jelenjen meg. Ma demokratizálás helyett valóban a demokrati-zálódás indul meg, a vallási intézmény és közösség életre keltheti a kiürlt agórákat, az elfáradt közadakozást. A demokratizálás jegyében vissza lehet adni két újabb iskolát, a demokratizálódás folyamatában viszont tiszteletben részesül (és persze fölülről is támogatásban) az alulról induló cselekvés. Ebben az *alulról induló országos reformban* sok minden működhet lendítő tényezőként: a közművelődési egyesületektől a népiskolá-
lágig, a szakkollégiumoktól a vallási kisközösségekig sok minden. Ezeket kellene támogatni.

Még valamit. Ma kedd van, és ez azt jelenti, hogy ma este nyolc órakor egymillió ember ágyban van (fél négykor keltek, még hét és nyolc között megetették az állatokat), és elkezdik nézni a folytatásos tévéfilmet. És hány családban folyik jóízű beszélgetés? Hol jön össze vendégség, társaság, kisközösség, tarokkparti, házimuzsika? Csak az ezrelék ezrelékében. De ezen a mai keddi napon legalább félezer keresztény kisközösség is összegyűlik. Egyes helyeken elimádkozzák a zsolozsmát, másutt csak egy-két énekre kerül sor. Aztán — tanulás, beszélgetés, hírek közlése, élményekről való beszámoló következik, több helyen elhangzik egy-egy vers vagy zenedarab. Itt valami újfajta minőség keletkezik. Ezek a kisközösségi tagok — több százan — gyónások keretében bevallják, ha nem tartották meg azt a vállalásukat, hogy naponta egy órát foglalkoznak a gyerekekkel és legalább fél órát a házastársukkal. Ez az idő hatszorosa, tízszerese az országos átlag-nak, mert csak perceket fordítunk egymásra. A vallási kisközösségeket érzem itt és most az egyik legpozitívabb alternatívának Magyarországon. Ezeknek a „kontraszt-társadal-maknak” (másképpen: értékes másságoknak) kellene védettséget, sőt propagandát adni.

Blankenstein: Azt hiszem, ez a felszólítás nem a jelenlevőknek szól, de ennek a propagálása nagyon fontos! Még hozzátenném, hogy a mai katolikus egyháznak nincsen szellemi elitje, olyan értelmiségi bázisa, amely ezeket a közösségeket vezethetné. Hiányzik például a Vigilia baráti kör, a Szent István Társulat is inkább csak kiadóként működik. Hogyan lehetne a szellemi vonzás lehetőségeit megteremteni, akár egy keresztény értelmiségi fórum létrehozásával, amely valóban dialógus-fórummá válhatna befelé, éppügy, mint kifelé. Milyen lehetőségeket látnak erre?

Lukács: Blankenstein Miklós rendezett az Örökimádás templomban egy kerekasztal-beszélgetést Magyarország—kereszténység címmel. A szentélyben ültünk kint, és a fiatalokkal zsúfolásig teli templomban folyt a nyilvános beszélgetés három órán keresztül. Sok hasonló beszélgetést kellene rendezni, nemcsak templomokban, hanem például művelődési otthonokban is.

Szennay: Visszaemlékszem, bár egész fiatal voltam — a Sík Sándor-féle beszélgetésekre. Azt hiszem, valóban ez lenne az egyik útja — nem mondom, az útja, de az egyik útja — annak, hogy valami élet csírázni kezdjen, mert a meglévőbe beleszorítani ezt majdnem lehetetlennek tartom. A meglévő folyóiratokkal kapcsolatban is: annyira konkrét profiljuk van, hogy újfajta, új profilú lapokkal kellene jelentkezni. A meglévő magyar katolikus sajtó mennyiségében is, minőségében is évtizedek óta bejárt úton van, frissíteni ezeket nehéz. Valami újat is kellene kezdeni.

Kamarás: A Vigilia olvasóinak körében végzett felmérés közben kiderült, hogy legalább négy-öt lapot kérnek számon a Vigilián az olvasók. Hiányzó lapokat. Valamiféle színvonala-sabb ifjúsági lapot, egy Új Tükör típusú képes hetilapot, egy irodalmi lapot és a Valóság keresztény variánsát. De nemcsak lapokra, intézményekre, hanem egy kiadós *önéretreformra* is szükség lenne keresztény berkeken belül. Kell ez ahhoz, hogy egy keresztény bátran szólhasson a maga nevében is.

Lukács: Szeretnék visszakanyarodni az eredeti témánkhoz. Ancsel Éva említette a szigor hiányát — és ezt gondolom, mindnyájan tapasztaljuk. Lehet, hogy túl öregesen hangzik, amikor a mai fiatalokat elkényeztetettnek mondom, de egy elkényeztetett nemzedék van felnövőben. Sőt már előzőleg is elkényeztetett nemzedékek nőttek fel. Emlékszem, az ötvenes, hatvanas években azt ígérték „megforgatjuk az egész világot” szólamokkal, hogy ennek a nemzedéknek minden jó lesz majd, és mindent szabad. Tehát szólamokkal kényeztetették a fiatalokat. A hetvenes évektől pedig a jólét kezdetével elindult egy másik materiális elkényeztetés. Most már a sokadik elkényeztetett nemzedék nő fel: az elsőket hazugságokkal, az utánuk jövőket anyagi javakkal kényeztetették el. Az első kérdésem: hogyan lehetne itt valamifajta szigorhoz eljutni? A második: már szóba került, hogy a szigor csak szeretettel köthető össze. Érzésem szerint csak a közösségek képesek az értékek átadására és az értékekre nevelésre. A harmadik: Ancsel Éva utalt arra, hogy az erkölcs szükséglete kiirthatatlan. Ezt elfogadom, de azt hozzátenném, hogy azért ezt nevelni kell, mert magától nem fejlődik ki.

Ancsel: Az első állításával vitatkozom. Az ifjúság egészéről sohasem — most sem — lehet azt mondani, hogy elkényeztetett. Az ifjúság jelentős százaléka primér létgondokkal küzdött az ötvenes, a hetvenes években és ma is. Én nem általánosítanám ezt az elkényeztetettséget. Ami az erkölcsi szükségletet illeti, fogalmam sincs, hogy honnan van bennünk. De bennünk él ez a sejtés, és ennek a sejtésnek köze van a kereszténységhez. Az, hogy mi emberek összetartozásra vagyunk itélve, de ez nem elítéltetés. Csakhogy nem tudunk jól összetartozni, nem tanultunk meg, ezért nincs a szeretet sem megtanulva, ahogy Rilke mondja — Nemeskürtynek igaza van —, az ember teljesen egyedül életképtelen. Biológiailag is életképtelen mások segítségével nélkül: ebben gyökerezik az egymásrautaltság, összekötöttség, összetartozás. Azt az összetartozást, amely engem az *idegennel is összeköt*, fölébe helyezem az együvé tartozásnak. Ha én valakivel együvé tartozom vérségi kötelék alapján, vagy érdekek fűznek másokhoz és ezért szolidarizálok velük, ez rendben van. De ennél sokkal magasabb rendű, amikor az idegennel tartozom össze. Amikor a foglár megkínálja cigarettával a rabot. Vagy amikor a rab — ezt most

Lengyel Józseftől idézem — szökhethetne meg másnap, kedden vagy szerdán. De azt mondja, holnap nem szökhettek, mert nem gonosz ember lesz az őr. S itt olyan viszonyok vannak, hogy az őr három-négy évet kaphat, ha valaki megszökik. Számomra itt kezdődik az éthosz, amikor nem szököm meg, mert az őr, akinek a nevét se tudom, kaphat három évet. És én tudom, hogy nem gonosz ember. Majd egy olyan napon szököm meg — még ha az a nap nem is jön el soha —, amikor egy nagyon gonosz ember az őr. Azért kaptam fel a fejem, amikor azt mondta, hogy „az idegennek fölsegítem a hátizsákot”. Ezek keresztény gondolatok: páli gondolat, hogy előttem nincs pogány, és nincs zsidó és nincs görög... az univerzalitásnak ezt a gondolatát találom meg Kantban, amikor azt mondja, hogy minden emberben ott lakozik az emberiség.

Lukács: Hasonló erkölcsi megújulást talál-e a marxisták között?

Ancsel: Olyan erkölcsi megújulást, ami szükséges és kívánatos lenne, nem tapasztalok.

Szenmay: Pontosan ez a nem kényszerű, mert tudatosan vállalt együttlét és együttélés ebben a hazában hogyan fogja közelebb hozni — nem azt mondom, hogy összehozni, hanem közelebb hozni — azt a saját életét marxista elvek szerint berendező embert vagy embercsoportot...

Ancsel: Egyéni életet nemigen lehet marxista elvek szerint berendezni.

Lukács: Én fontosnak tartom, hogy adjunk lehetőséget az embereknek a szeretetre. Ebből fakad, hogy fontosnak érzem a kórházakban való megjelenést, vagy a deviánsokkal való törődést, mindazokat a területeket, ahol óriási, az átlagosnál nagyobb az igény a szeretetre, a gondozásra. Ezekben a területeken helyet kell kapjanak azok, akikben az átlagosnál nagyobb az adás képessége.

Kamarás: Ezek a *biteles helyek* hiányoznak az országból.

Szenmay: Régen motoszkál bennem ez a kérdés: hogy ha egyszer annyi bajunk van — márpedig van — ebben az országban, mindenkinek, nemcsak a marxistáknak, hanem mindannyiunknak — amikor annyi megoldandó feladat előtt állunk, akkor miért késlekedünk a játékszabályokat vagy megállapodásokat újrafogalmazni, az embereknek ezzel is örömet, bizakodást adni. Valamit végre valóban nyújtani kell már az embereknek, s mindezen túl az igazságosságnak is eleget kellene végre tenni. Mert fölülvizsgálni szabályokat, szabályozásokat nemcsak lehet, de kötelessége is az illetékeseknek — még az alkotmányt is fölülvizsgálják, módosítják, alakítják. Sokak lelkében annyi fájdalmas emlék és élmény él még, nemcsak a felozlatott rendtagokra gondolok, hanem például a Pestről kitelepítettekre és leszármazottjaikra. Lelki harmonizálási törekvéseket kell végre érvényre juttatni, és nemcsak szép ígéretek, terveket megfogalmazni. Számos keserűséget kell föloldani, melyek igaz örömet szereznének, ünnepi hangulatot is ébresztenének sok tízezer emberben. Mindezen nagyon el kellene gondolkodni, és ez nemcsak politikai vagy épp egyházpolitikai, hanem az egész nemzetet, az állampolgárságot érintő kérdés. Veszedelemesnek, ijesztőnek és nagyon problematikusnak tartanám — hogy enyhén fogalmazzak —, hogy lemerevedjünk, hogy kikapukat nyissunk, de egyetlenegy nagyobb kaput már nem. Alapproblémáink erkölcsi-etikai és nem anyagi síkon oldhatók csak meg.

Kamarás: Meg kellene hirdetni egy nagy országos rehabilitációt: hogy mindenki otthon érezze magát. Vagy pedig — ez a jobb megoldás — az *otthont csinálók*at kellene

támogatni. Egy friss példa: idén is volt Budapesten párhuzamos március 15-ike, erről az idén az újságok is hírt adtak. Ezzel szemben Orosházán egyetlen, hiteles és felemelő ünneplés folyt. Az olvasótábor mozgalomban is bizonyító könyvtárigazgató, Varga Zoltán a szabadság ünnepére szabad kezet kapott a helyi szervektől immár a második alkalommal. Tavaly az egész várost betöltő hapening keretében a Táncsics Mihályt alakító szakállas mérnököt végighordozták egy kocsival a diákok, magukat befogva eléje, és Kossuth Lajos is megszólalt a Városháza erkélyéről. Idén pedig több tucatnyi diák kiabálta, hogy Pesten kitört a forradalom, és osztogatott egy 1848-as újságot, majd megtartottak egy olyan ünnepséget, ahol hiteles személyek hiteles szövegeket mondtak el. Nem volt ünnepi beszéd, nem szólalt föl hivatalos ember, és egy csángó népdallal fejezték be az ünnepséget. Többen (ötventől hetvenévesig) könnyeket hullattak, de a fiatalok is meg voltak illetődve. Azt hiszem, ez is paradigma értékű. Tulajdonképpen ezeket a meglévő mozgásokat, ezeket az otthont teremtő kezdeményezéseket kellene engedni, támogatni, dicsérni. Ebbe nagyon sok mindenki be tudna szállni. El tudom képzelni, jó néhány helyen, hogy egy ilyen ünnepet a plébánia is elvállalhatna, ha merné, ha hinne önmagában, az ünnepben, ha elvállalná az Örömhír szétvívését.

Szenmay: Beszélgetésünk befejező gondolataként: Antoine de Saint-Exupérynél olvastam valahol, hogy ha hajót akarsz építeni és újtárra indítani, akkor nem elég, hogy faanyagot, deszkát szerezz, az sem elég, hogy embereket toborozz, akik szerszámmal kezükben dolgoznak majd. Nem lesz elégséges az sem, hogy kijelölöd a feladatokat, beosztod a munkát. Ez mind fontos, erre mind sor kerülhet. A legfontosabb azonban: vezesd rá az embereket, tanítsd meg rá őket, hogy vágyakozzanak a végtelen, a széles távlatokat ígérő tenger után.

Kedves Olvasóink!

Novemberi számunkban az esztergomi egyházmegyei zsinat tervével s a zsinati folyamatban élő egyházzal foglalkoztunk. Az írások sok olvasónk érdeklődését fölkeltették, többen fordultak hozzánk ötleteikkel, megjegyzéseikkel: milyen feladatokat látnak legfontosabbnak, milyen változásokat látnak szükségesnek egyházunk életében — esetleg maguk milyen tennivalókat tudnának elvégezni. Kérjük olvasóinkat: a zsinati egyház szellemében vállalják el a felelős együtt-gondolkozást, a közös elemzést, tervezgetést. Idevágó megjegyzéseiket várjuk szerkesztőségünk címére „Zsinat” jelzéssel.

HALÁSZ PIUSZ

Ádvent

Odakint észrevétlenül leszállt az alkony, a ködös és nyirkos őszi alkony. Meggyújtották már az utcai lámpákat, de a fény nem tud áttörni, csak foszlottan, sejtelmesen. Idebent ülök karosszékemben, álmosan, bódultan; létemnek nincs éle, akaratomnak nincs iránya, tudatomnak nincs tartalma. Saját valóságának kérdésességét mindenki átélte már az álom peremén. E pillanatban valaki erősen kopog az ablakomon: „*Itt az óra, hogy fölbredjünk az álomból... Múltban az éjszaka, a nappal közel.*” (Róm 13, 11) Az ádvent így kopog a lelkünk ablakán.

Ádvent a várakozás ideje

Arról van szó, hogy nemcsak szent helyek, hanem szent idők is vannak. Ezek különösen nyitottak az isteni titkok (misztériumok) számára. Ilyen az ádvent is. Előbb azonban beszéljünk általánosságban az *időről*. Benne az egész élet tükröződik. Az idő meg nem változtatható egymásután és benne körülhatárolt lehetőségek.

a) Van *objektív idő*, mely a nap járásával mérhető; pontos és egyforma egységek sorozata; nem állítható meg, nem fordítható vissza, nincs tekintettel semmire és senkire, a dolgok és események külső mértéke.

b) Vele szemben van a *szubjektív idő*, melyet mindenki másként él át. Ez az idő nem csupán egy kivágott szelet a lefutó sorozatból, hanem belső tényezők határozzák meg: az intenzív élmény rövidnek, az üresjáratú órák hosszúnak tűnnek.

c) Van *vallásos idő*, ami annyit jelent, hogy az embert és idejét átfogja minden idők Urának konkrét akarata. Ilyen értelemben az idő objektív kapcsolat az Istennel. Az örökkévalóság nem az idő mellett és nem az idő után van, hanem benne van az időben. Maga az idő üresjáratú volna, tisztán a változások külső mértéke, ha nem lenne benne valami ősi vonatkozás a föltétlenül érvényessel!

d) Ennek mintegy folytatása a *keresztény idő*, ami annyit akar mondani, hogy kezdettől fogva állítva van a megtestesülésre, tágabban véve magára az üdvösség történetére. Így is mondhatjuk: az idő és időfölötti belső találkozásának Krisztus-alkata és krisztusi föladata van. A természetes idő az elmúlás és halál törvénye alatt áll, a keresztény idő a föltámadásra és az örök életre irányul. Az idő középpontja és értelme az élő Krisztus: „*Jézus Krisztus ugyanaz tegnap, ma és mindörökre.*” (Zsid 13, 8) Ő növekszik és érke a történelemben. Ezzel az idő egészen új értelmet és objektív tartalmat kap.

e) Végül van a *teljes idő*: vagyis a történelemben nemcsak egymásután létezik, nemcsak az események kaleidoszkópja, hanem meghatározott iránya és végső célja is van: „*Beteljesedett... Íme újjáalkotok mindent.*” (Jel 21, 5–6) Az idő tehát lényegében eme

végző dolgok hordozója. Az egész kozmikus világ és benne valamennyien *eszkatológias* dimenzióban állunk.

Mindezt előre kellett bocsátani, hogy megértsük *ádvent értelmét*. Az első keresztények ajkán ismételten fölhangzott a hívás: „*Jöjj el, Uram Jézus!*” — a válasz rá: „*Igen, hamarosan eljövök.*” (Jel 22, 20) Az első keresztények — érthető — közeli eljövetelet vártak. Pál apostol is: „*Az idő közel van.*” (Fil 4, 5) Lehet ez helyhatározó: hallótávolban van, már látható, amint közeledik, de még nincs itt, még csak az ajtó előtt áll; és lehet időhatározó: közeljövő, még nem teljesen jelen. „*Az idő betelt, közel van Isten országa.*” (Mk 1, 15) Az első keresztények reménye azonban nem teljesült. Megmaradt a hit bizonyossága, de az időpont bizonytalanná vált. Mi már 1900 éve várjuk s ennek következtében egyre kevesebb erő árad ebből a várakozásból. Félő, nyomában az a homályos érzés ébred föl bennünk, hogy valami nem stimmel. Minden évben újra előkerül ez a téma, de semmi sem változik. Valamit tenni kell, nehogy unalmassá váljék.

Pontosan ebben áll *az ádventi idő funkciója* — át kell élnünk, hogy már benne vagyunk a végző időben: „*Tekintetek föl és emeljétek föl fejeteke! Elérkezett megváltástok.*” (Lk 21, 28) Tapasztalhatóan Jézusban érkezett el. Csak akkor vagyunk igazi várakozók, ha az, akit várunk, nem csupán ábránd, hanem látjuk, amint ajtónk előtt áll, halkán kopogtat és halljuk a hangját: „Nyiss ajtót, vendéged akarok lenni és megmutatni, mennyire értékes vagy számomra. Engedd, hogy belépjek életedbe. Kísérelj meg, hogy az én utam járd. Légy szolidáris velem és meg fogod tapasztalni, hogy ez nem üresjáratú élet, hanem teljes — kezdete annak, amit vársz, az örök boldogságnak.” Az abszolút jövő annyit jelent, hogy a világ eljut a teljességre. Miben áll majd ez? A Szentírás lakodalmassá asztalhoz hasonlítja, ami prózai nyelvre fordítva annyit jelent, hogy eljutunk a szerető testvéri együttesre.

Ádvent tehát szükségszerűen a *jövőre* irányítja tekintetünket. Ám minden jövőre irányuló várakozás csupán akkor reális és nem illúzió, ha olyan tapasztalati tényeken alapszik, melyek előzőleg már megvalósultak és megalapozzák várakozásunkat. Ez pedig Krisztus első eljövele: „*Megjelent üdvözítő Istenünk jósága és emberszeretete... Kegyelmeiből megigazulva reménybeli örökösai vagyunk az örök életnek.*” (Tit 3, 4) Ezen a biztos alapon „*várjuk a boldog reményt: a nagy Istennek és Üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak dicsőséges eljöveteletét.*” (2, 13)

Arra is gondolhatunk, hogy amikor megszülettünk, nem idegenbe jöttünk, hiszen szüleink vártak és karjukba vettek. Azóta is mindig vannak barátaink és jó emberek, akik várnak bennünket. Életünk egyik várakozástól a másikig terjed. Hétköznapijaink ezekből az ünnepi órákból táplálkoznak és teszik széppé életünket. Mindezek mélyén bizonyára lappang valami *remény*, hogy utunk végén valaki vár bennünket és pedig azért, hogy boldoggá tegyen. Nos, pontosan ezek az ádventi emberek, akikben él a meggyőződés, hogy az élet lényegében meghívottság és előkészület a végleges ünnepre. Ebből lelkületük ünnepivé válik. Nézzük *Ábrabámot*, egész életén át vándorol ama föld felé, melyet az Úr ígért neki. (1 Móz 12, 1) Nézzük *Izraelt*, amint följön a rabszolgaság házából, Egyiptomból és vándorol a pusztaságon át. (Iz 11, 16) Végül e hosszú út *Jézusban* teljesült. (Lk 2, 30) És azt is tudjuk, hogy az Atya nem az ítéletre, hanem az ünnepi asztalhoz várja tékozló fiait. (Lk 15, 24)

Persze szép számmal vannak, és mindig is voltak, akik csendes, áhítatos hangulatban úgy akarják ünnepelni ádventet, mintha odakint semmi sem történnék. Pedig a világot a fegyverkezés zaja, a gazdasági válság, a munkanélküliség, a terrorizmus, az egymásnak ellentmondó ideológiák teszik egyre sötétebbé. Mások viszont keserű szájjal jegyzik meg: Ha Jézus megígérte, hogy eljön, miért nem teszi meg már az utolsó lépést? Miért áll az ajtó előtt és miért nem lép be? Kilátástalanság vett erőt sok emberen, mert nem látnak kiutat. Ide vonatkoznak Jézus szavai: „*Vigyázzatok, hogy senki félre ne vezessen titeket.*”

(Mk 13, 5) Nekünk nincsenek illúzióink. Minden okunk megvan arra, hogy össze ne zavarodjunk: *„Amit nektek mondtam, mindenkinek mondom: Vírasszatok!”* (Mk 13, 37) Vagyis olyannak lássátok a dolgokat, amilyenek a valóságban.

Ádvent a remény ideje

A várakozás belső tartalma a *remény*. Mióta tudjuk, hogy a létezés egyik alaptörvénye a fejlődés, vagyis hogy minden előre tapogatózik és fölfelé kapaszkodik, azóta értjük: az emberi létnek is egyik alaptörvénye, hogy önmaga fölébe nőjön, hogy túllépjen eddigi határain. Létünk nem a semmibe van beágyazva. Szívünk rugója a remény, ezzel ébredünk minden áldott reggel. Pedig a határon ott ásít a nyitott sír, mely mindenki számára elkerülhetetlen. Az élet rugója a hitetlenben is erősebb, mint a halál fenyegetése.

Nos, számunkra a remény maga Jézus Krisztus, akiben *„Isten valamennyi ígérete Igenné lett”*. (2 Kor 1, 20) Az ádventi szövegek végigkísérnek az egész Ószövetségen, az Egyiptomból való szabadulástól kezdve, a pusztai vándorlásán át, és megmutatják, hogyan készíti elő Isten a Megváltó eljövételét: *„Közeledik üdvösséged . . .”* Mi a remény? A megélt hit napos oldala, öröme és melege. *„Áldott legyen az Isten . . . aki élő reménységre szült újjá minket.”* (1 Pét 1, 3) Reményünk alapélménye, hogy sorsunk Isten kezében nyugszik. A jelen kemény koordinátái közé beépíti a jövőt. A kizsákmányolt, halálosan fáradt és agyonmanipulált világ fölött csöndesen ragyogó csillag. Ezért mondja az *angol*, hogy aki a reményből él, az zene nélkül is táncol, és az *olasz*, aki mindig remél, dalolva hal meg, és a pápa: *„Ti, keresztények, a láthatáron túlra is láttok.”*

Most elsősorban azt szeretném aláhúzni, hogy a remény nemcsak a jövőbe mutat, hanem döntően ráüti bélyegét a *jelenre* is. Már a próféta is így látta: *„A kik az Úrban bíznak, új erőre kapnak, szárnyra kelnek, mint a sasok; futnak, de nem fáradsz meg, járnak-kelnek és nem lankadnak.”* (Iz 40, 31) Még határozottabban tapasztalható ez az Újszövetségben: *„A remény nem csal meg, mert Isten szeretete kiáradt a szívünkbe a ránk árasztott Szentlélek által.”* (Róm 5, 5) . . . *Mindannyian, akik megkeresztelkedtünk, Jézus Krisztus halálára keresztelkedtünk meg. A keresztség által a halálba temetkezettünk, hogy amint Krisztus az Atya dicsősége által föltámadt halottaiból, úgy mi is új életet éljünk.* (6, 3–5) *Ti nem test, hanem lélek szerint élték, ha valóban Isten Lelke lakik bennetek.”* (8, 9) Jól figyeljük meg, itt nem csupán *erkölcsi* megújulásról van szó. A szívünkbe költözött Szentlélek az isteni természetben részesít bennünket, a bennünk lakó isteni Lélek új élettel ajándékoz meg, mely a test halálával sem hal meg. Ebből a reményből fakad, hogy már most örvendezve éljük a megkezdett örök életet: *„Töltsön el benneteket a remény Istene a hit teljes örömeivel és békéjével, hogy a reményben a Szentlélek erejéből bővelkedjete.”* (Róm 15, 13) Benne éljük át, hogy a létezés nem értelmetlen, hogy az élet nem céltalan és hogy a sorsunk nem bizonytalan. Öröm és béke árad el hétköznapjainkon. *„Legyetek örvendezők a reményben.”* (Róm 12, 12)

Semmiképpen sem jelenthet ez jámbor alvajárást és naiv optimizmust, mely a fölületes karakterek jellemzője. A történelmi erők immanens játékába Isten sem avatkozik bele *„deus ex machina”* erőszakosan, és nem rendelkezik úgy, hogy egyháza legyen a történelem szuverén ura. Mikor Jézus a világ végéről beszél, a képek mögött a lényeg: *ismernünk kell az idők jeleit és nem szabad elfordítani tekintetünket a történelmi szituációktól.* (Ma pl. sokat beszélünk a paphiánról. Tudjuk-e, hogy Franciaországban 38 000 plébánia közül már 21 000-nek nincsen papja — pedig ott semmi külső nyomás nem nehezedik az egyházra. Világszerte a mélyrétegekben döntő szellemi változások mennek végbe, s ezeket sem külső rendelkezésekkel, sem strukturális átszervezéssel nem

lehet megváltoztatni.) De éppen a biztos remény a szívünkben adja meg a határozottságot, hogy aggodalom nélkül tegyük mindennapi földadatainkat. Jézus ügye a színtfalak mögött halad a végső győzelem felé: „*Bízzatok, én legyőztem a világot.*” (Jn 16, 33) Ádvent éppen ezt ébreszti föl bennünk, a vándorlás frissességét, az új életérzést s a fiatalos erőt öntudatát. A vándort a kék ég kíséri, a keresztényt pedig az örökkévalóság.

Ádvent a próféták időszaka

Megszoktuk, hogy „prófétálni” a nyelvhasználatban annyit jelent, mint jövendőt mondani. Pedig akkor is a jelenhez szóltak, ma is ahhoz szólnak. A próféták nemcsak Isten szája és keze voltak, nemcsak megbízatásukért harcoltak, hanem Isten valódi képéért is. Nemezszer egy-egy istenkép összetört kezük között. *Illés próféta* karddal a kezében harcol a „Seregek Uráért” és legyilkolja a Baal-papokat. (1 Kir 19,8–13.) De a pusztában más Istennel találkozik, mint akit eddig elképzelt. Jött a szélvihar, de nem volt benne az Úr, jött a földrengés borzalma, de benne sem volt az Úr, utána pusztító tűzvész, de benne sem volt jelen az Úr. Végül jött a szelíd szellő suttogása, és benne jelen volt az Úr. Fölismerete az események mögött halkán működő Istent, a nem látványos isteni erőt.

Ádvent nekünk is fölteszi a kérdést: ismerjük-e még a csend Istenét, vagy teljesen idegen lett már életünk zajai között? Van még bennünk valami, amit Istennel való találkozásnak átélésnek nevezhetünk? Mert amikor összetörjük tulajdon csöndünket, nem is sejtjük, hogy Istent üzzük el az életünkből. *A kereszténység az Istennel való — nem látványos — találkozás vallása, ezért lényegében a csend vallása és ádvent ennek egyik termékeny időszaka. Benne újra komolyan vesszük az Isten keresését.*

Ezzel a csenddel szorosan összefügg a *puszta* (sztyepp) fogalma, mely a nomádok élettere. *„Kivezetem a pusztába és ott szívére beszélek”* — mondja az Úr (Oz 2, 16). Dávid is a pusztába menekült, Illés is ott rejtőzött. Jézust ugyancsak *„a pusztába ragadta a Szentlélek”*. (Mk 1, 12) Később is magányos helyekre vonult, hogy ott imádkozzék. (Lk 5, 16) Milyen szomorú, hogy ma sok keresztény számára is a „puszta” a temető küszöbét, a halál előszobáját jelenti s a „pusztában kiáltó szót” úgy értelmezi, mint ami hiábavaló és értelmetlen.

Ádvent a megtérés ideje

„Tartsatok bűnbánatot, elközelgett Isten országa.” (Mk 1, 15) A közvélemény egyre nagyobb fölháborodással veszi tudomásul, hogy századunkban még mindig tömegesen halnak éhen emberek, és a levegőben lóg a nukleáris háború veszélye. De arra kevesen gondolnak, hogy mindennek gyökere saját szívünkben lappang: az önzés, a gőg, a gyűlölet és a közönyös belenyugvás. Mi tehát az első lépés? Le kell győznünk a lelki restséget és felületességet. Meg kell komolyodnunk ahhoz, hogy bensőnkben át tudjuk érezni, hogy miről is van tulajdonképpen szó. A bűn elsősorban nem az erkölcsi törvények megsértése, hanem a szembehelyezkedés a személyes Istennel. Föl kell tehát ébredni szívünkben a *bűntudatnak*. Ezt követnie kell a *bűnbánatnak*. Itt a kezdeményező lépés Istené. Irgalmasan tekint ránk, fénylő tekintete felénk fordul, hogy bizalom és remény ébredjen bennünk; biztat, hogy kezdjünk imádkozni. Isten közeledésére nyitottnak kell lennünk, egyszerűnek és alázatosnak. Ezt a leggyakrabban én-görcsünk és önigazolásunk homályosítja el. Ádvent csak akkor kezdődhet, ha látszatvilágunk összeomlik. *„Térjetelek vissza hozzám és én is visszatérek hozzátok.”* (Zak 1, 3)

Végül következik a *metanoia*, a megtérés, más szóval a teremtő kezdés, előlről kezdés és megújulás a kegyelem által. „*Vessetek el magatoktól minden bűnt, amit ellenem elkövettek, szerezzetek magatoknak új szívet és új lelket.*” (Ezek 18, 31) Az ősegyházban hosszú előkészület után csak felnőtteket kereszteltek, aztán ijedt és szomorú csodálkozással vették észre, hogy a bűn lehetősége továbbra is megmarad. Nos, a bűnből való megtérés radikális fordulat, amit nem lehet időszakokhoz és külső gyakorlatokhoz kötni. Egy összeomlott templom romjaiból új szentélyt építeni, ez az egész élet megrendülése. Ádventben nem erről van szó, hanem arról, hogy az elszegényedett és önmagába zárt én megnyíljék a közeledő Isten előtt, hogy a külsőből és rutinszerűből a belső világba forduljunk s az egykedvűség helyét adjon a lelkesedésnek. Tehát nem valami egészen újat akar hozni, hanem azt, hogy a meglévőt korrigáljuk és újólag tájékozódjunk. „*Ne rubátokat szaggassátok, hanem szíveteket*” (Jo 2, 13).

Ádvent az imádság ideje

Időnként fölvetődik a kérdés: lehet-e még ma is imádkozni? Hiszen annyi minden megváltozott bennünk és körülöttünk: a korszellem, az életérzés, a szemlélet. Ám vannak bennünk olyan tényezők is, amelyek nem változtak és lényegüket tekintve nem függenek az időtől; pl. szeretet, hűség, felelősségtudat, csalódás, szorongás stb. Az imádság mindig is ezekre az ősi magatartásokra vonatkozott, melyek az ember alapvető lényegét ragadják meg. Az imádság azért is lehetséges, mert a történelem folyamán maga Isten szólított meg bennünket.

Az imádság kapu, mögötte lakik a misztérium: az isteni lét és minden élet titka. Imádkozni annyit jelent, mint Istenhez vinni örömeinket és bánatainkat, sebeinket és sikereinket. Nem előadás, ahol Isten a hallgatóság — inkább Jákobhoz hasonlítható, aki birkózik az angyallal s így szól hozzá: „*Nem bocsátlak el addig, míg meg nem áldasz.*” (Ter 32, 27) Az imádság az a súly, amely a lelket lehúzza abba a mélységbe — saját mélységébe —, ahol Isten vár rá.

Minden időben imádkozni kell, de vannak különleges idők, melyek nemcsak sürgetnek, hanem segítenek, sőt inspirálnak is az imádságra. Ilyen időszak az *ádvent*. Előfordul ugyanis, nem is egyszer életünk folyamán, hogy vallásos gyakorlataink közben belső világunk észrevétlenül kiüresedik, változik, a vallásos homlokzat mögött ásítani kezd a semmi. Tehát imaéletünket is felül kell vizsgálni. Van, aki így fogalmaz: imádkozni annyi, mint Istennel beszélgetni. Ezért nem lelkesedem, mert ebben a dialógusban nagyon gyakran az ember saját magát vetíti ki és elképzeléseit Isten szájába adja. A magyar szót találok legkifejezőbbnek: imádkozni lényegében annyit jelent, mint *imádni*. Valaki az imádságokat szellemesen az angyalokhoz hasonlította. A *kérő* imák belépnek a kapun, de mindjárt meg is állnak, megragadja őket Isten jósága és irgalma. Az *imádó* és *dicsőítő* imák beljebb hatolnak. Legtávolabbra a *bálaadó* imák jutnak s végül szinte kizárólagosak lesznek. Pál apostol leveleiben ez tér vissza a leggyakrabban. „*Hálát adunk nagy dicsőségedért*”, imádkozzuk a liturgiában. Tehát nem jótéteményeidért, hanem önmagadért. „Köszönöm, Uram, hogy vagy, hogy ilyen vagy — s csak a legvégén — és hogy enyém vagy.”

Ádvent a jócselekedetek ideje

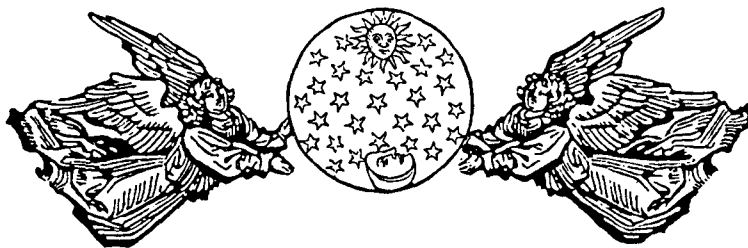
Ádvent nagy alakja *Keresztelő Szent János*. Amikor börtönbe került, őt is megtalálta a kétség: valóban Jézus az ígért Megváltó? Benne valóban eljött az Isten országa? Vagy ha nem ő, de tanítványai kezdtek kételkedni: hogyan lehet a Názáreti az Isten küldötte, ha

előhírnökét engedi a börtönben sínylődni? János tehát követeket küld Jézushoz, adja meg ő a választ. Jézus Izaiás próféta szavaival felel: „*Vakok látnak, sánták járnak, leprások tisztulnak, süketek hallanak, halottak föltámadnak, a szegények pedig hallgatják az örömbirt.*” (Lz 35, 5–6; Mt 11, 2–6) Lukácstól azt is tudjuk, hogy Jézus abban az órában sok beteget gyógyított meg és sok vaknak adta vissza szeme világát. (7, 21)

Miről lehet tehát megismerni, hogy elközelgett a mennyek országa? Arról, hogy terjed a tevékeny szeretet és valósul a jóság. Az „új ég és új föld” ott válik láthatóvá a mindennapi életben, ahol terjed a felebaráti szeretet. „*Szeretet az Isten: aki szeretetben él, Istenben él és Isten őbenne.*” (1 Jn 4, 16) Ha Isten a szeretet, akkor országa mindenütt ott valósul, ahol igazi szeretet valósul. A szociális érzés terjedése, a faji megkülönböztetés eltörlése, a karitás tevékenykedése, a békemozgalmak erősödése stb. Ezeket a vitorlákat politikai szelek is dagaszthatják, lényegükben mégis az Úr útját egyengetik. „*Arról ismertük meg Isten szeretetét, hogy életét adta értünk. Tehát nekünk is életünket kell odaadni testvéreinkért.*” (1 Jn 3, 16) Életünket és nem szavainkat! Életünket aprópenzre váltva!

Mióta ember él a földön, mindig vágyódott olyan közösség után, amelyben a béke és az igazságosság uralkodik. Először talán Nagy Sándor alapított birodalmat, mely Indiától Etiópiáig terjedt. (Kiváló egyéniségére vall, hogy a sivatagban, szomjúság közben az egyik katona annyi vizet talált, amennyi sisakjába belefért s ezt hozta hadvezérének. Nagy Sándor kiöntötte, mondván: „Egynek sok, mindenkinek pedig kevés.”) Majd Augustus császár birodalmában átmenetileg béke uralkodott, de ezalatt köszörülték már a kardokat újabb hódító háborúkra. A középkorban III. Ince pápa alatt már-már azt hitték, hogy eljött a Szentlélek országa, de a császárok vetélkedésén ez is szétfoszlott. Napóleon a szabadság-egyenlőség-testvériség nevében teremtett új birodalmat, de ez szuronyokon nyugodott. Ma a *technikai civilizáció* törli el a határokat, de árnyékai máris ijesztően növekednek. Az evilági uralmakkal szemben Jézus határozottan kimondja: „*Az én országom nem evilágból való.*” (Jn 18, 36) Mert az evilági birodalmak fegyverre, pénzre és hatalmi vágyakra épülnek.

Abból indultunk ki, hogy ádvent a *várakozás* ideje. Konkrétan fogalmazva: mennyi beteg várja, hogy megvigasztaljuk, mennyi öreg és elhagyott, hogy meglátogassuk, mennyi édesapa, hogy érdeklődjünk gondjai iránt, mennyi édesanya, hogy könnyítsük munkáját, mennyi gyermek, hogy eljártssunk velük, mennyi fáradt ember a buszon és villamoson, hogy átadjuk nekik helyünket. A meddő és hideg sziklák között húzódnak az értékes fémek erei, a szeretet aranszájai pedig behálózzák a hideg és zord világot. „*Isten országa köztetek van.*” (Lk 17, 21)

Hitelét veszített egyház? – Argentína

1986. augusztus 20-án az argentin parlament képviselőháza 177 „igen” és 35 „nem” szavazattal elfogadta a válásról szóló törvényjavaslatot, ami így a szenátus elé került. Az argentin püspöki kar mindent megtett e döntés megakadályozására. Emilio Ognenovich püspök a „demokrácia sírásóinak”, Leon Kruk püspök egyenesen „disznóknak” nevezte a tervezet megszavazóit. A püspökök a képviselők ellen egyházi büntetésekkel is harcba szálltak. Mindenkit, aki nem utasította el a törvényjavaslatot, kiközösítettek és felszólították a papokat, hogy tagadják meg a szentségek kiszolgáltatását. A közvélemény mozgósítására a püspökök egy része „Családmentő menetelést” szervezett, amelyben a felvonulók a nemzeti búcsújáráhely, Luján kegyképével meneteltek a fővárosba. Buenos Aires központjában a menet váratlan ellenállásba ütközött. A korábbi diktatúra éveiben eltűnt személyek hozzátartozói kétségbe vonták a püspökök és az egyház pártatlanságát, elfogulatlanságát, demokratikus érzületét. „Hol voltak a püspökök, hol volt az egyház, amikor a katonaság férjeinket és fiainkat eltüntette? Az nem a család elleni támadás volt?”

Argentínában 1976 márciusában a katonaság államcsínyt hajtott végre. Ezt követően pártatlan hajsza kezdődött a gerillák, a baloldaliak, a baloldalgyanúsak, a baloldalgyanúsak ismerősei stb. ellen. Videla tábornok és hadserege értelmetlennek és lassúnak tekintette a vádemelést és a bírósági eljárást. Ehelyett az emberek egyszerűen „eltűntek”. A kínvallatás mindennaposá vált. A katonaság maga hajtotta végre „ítéleteit”. Akit nem sikerült „eltüntetni”, azt az utcán el lehetett gázolni (mint Enrique Angelellit, La Rioja püspökét). Az eltüntetett meggyilkoltakat pedig titkos tömegsírokba temették vagy repülőről a tengerbe dobták. A nyilvántartott eltűntek listáján hétezer név van, de mivel gyakran teljes rokoni vagy baráti köröket gyilkoltak le az Amnesty International azt tartja, hogy a helyes adat ennek háromszorosa. Még egyszer annyi azok száma, akiket titkos eljárásban bár, de elítéltek, mielőtt meg kellett halniuk.

A katonai diktatúrát 1983-ban demokratikusan választott polgári kormány váltotta fel. A „hivatalos terrorért” most bíróság előtt kell felelni. Videla tábornokra 83 gyilkosság és 504 „illegális szabadságelvonás” közvetlen felelősségét sikerült rábizonyítani, amiért életfogytiglani börtönre ítélték. Ugyanígy Massera admirálist „csupán” 16 „alattomos gyilkosságért”. Még mindig fedeznek fel új tömegsírokat. A bűnösök pereit folynak, de ez a meggyilkoltakat nem támasztja fel. Az argentin társadalom nagy kérdése: hogyan lehet ilyen mély sebeket begyógyítani?

Az argentin katolikus egyház sok mindenről ismert: tradicionalizmusáról, a többi latin-amerikai testvér-egyházzal szembeni rossz viszonyáról, a társadalmi kérdésekkel szembeni érzéketlenségéről. A diktatúra éveit a kollaboráció bélyegét is rásütötték. Már a katonai kormányzat első évében meggyilkoltak 7 papot és 2 szeminaristát, elhurcoltak további 37 papot, Pio Laghi érseket, pápai nunciust megöléssel fenyegették. VI. Pál pápa diplomáciai úton sürgette a gyilkosságok felderítését. A 60 fős püspöki karból azonban csak négyen (majd Angelelli püspök halála után hárman) voltak kritikusak. A nagy többség támogatta a diktatúrát. „Rendkívüli helyzetekben... lehetnek kivételes törvények, amelyek, ha kell, az egyén jogát feláldozzák a közösség javára... Az így gyakorolt erőszak nem más, mint a jog

gyakorlásának egy formája” — szólott egy 1979. évi püspökkari körlevél. Az egyes mondatok, önmagukban, bizonyára jogilag is, erkölcsileg is kifogásolhatatlanok. De az adott történelmi helyzetben a jogtalanság melletti elköteleződés dokumentumai. Az uralmon levő tábornokok mindenképpen erkölcsi és intézményes támogatásnak kellett hogy tartsák ezt a körlevelet. Ma Jorge Novak quilmesi és Miguel Hesayne viedmai püspök — akik korábban is elutasították a diktatúrát — egyaránt azt tartják, hogy az egyház fellépése számos emberéletet menthetett volna meg.

Argentína sokáig Latin-Amerika legkiegyensúlyozottabb és legfejlettebb országai közé tartozott dinamikus fejlődő gazdasággal, magasfokú városiasodottsággal (a népesség 80 százaléka városban él), az analfabetizmus felszámolásával. A tábornokok diktatúrája nemcsak félelmet hozott, hanem mást is, ami annak előtte ismeretlen volt: éhezést, nagyarányú munkanélküliséget, az analfabetizmus gyors terjedését. A katonai puccs az egyházon belüli, éppen meginduló teológiai és lelkipásztori megújulást is megakasztotta. Latin-Amerika más országaiban éppen ez az az idő, amikor az egyház egészét magával ragadja a szegények melletti pártállás és az elnyomott emberek mind lelki, mind társadalmi-gazdasági felszabadítására törekvés. Argentínában a hetvenes évek végén ezzel szemben feloszlik az 1967-ben alakult „Papok a Harmadik Világért” mozgalom, miután szóvivőit sorra meggyilkolják. A katolikus Adolfo Perez Esquivel vezetésével magánkezedményezésre kiépül a „Justitia et Pax” hálózat az üldözöttek és az eltüntetettek jogi védelmére és családjaik anyagi támogatására. Perez Esquivel ezért később Nobel-békedíjat kap. Az egyház ellenben semmi kapcsolatot nem tart fenn vele vagy intézményével. A katolikus püspöki kar egyszerűen nem érzi, hogy az élet kézzelfogható kérdései, a kínzás és a halál gyakorlata, sőt a politika valamiképpen rá tartozna. Ezen a beállítottságon a diktatúra bukása sem változtat. A szomszédos Chilében Punta Arenas püspöke, Tomás González, 1986 októberében kiközösíti a titkosrendőrség egy volt tagját, mert az részt vett a kínzásokban. Az argentin püspökök körlevelében, amit a rendszerváltozásra kiadtak, csak az áll, hogy „gyenge és bűnös emberek vagyunk... Meg kell tanulnunk megbocsátani”.

A katonai diktatúra minden hatalmi eszköze ellenére belebukott abba, hogy elvesztette az emberek bizalmát. Nagyon sokak szemében a püspöki kar (vagy akár az egyház?) is hitelét veszítette. II. János Pál pápa 1987 márciusi látogatása ellen sokan tüntettek. Több templomban bomba is robbant. A valaha szíkatolikus Argentínában vasárnaponta kevesebb mint az emberek 15 százaléka jár templomba. És évről évre nő a protestáns egyházakba átlépők száma. A protestánsok lélekszáma 1970-ben 590 ezer, 1975-ben 685 ezer, 1980-ban 785 ezer volt és a 2000. évre számított prognózisok 1 millió 117 ezer főt jövendőnek.

Argentínában csak 1966-ban szűnt meg a „patronado”, a főkegyúri jog rendszere, amelyben az állam döntötte el, hogy ki legyen a püspök. Lehet, hogy még ennek a korábbi gyakorlatnak a következménye az egyházi vezetés naivitása, opportunizmusa, sőt kollaborálása. Vajon egy új nemzedéknek kell felnőnie ahhoz, hogy az egyház önállósuljon? A püspöki kar nem támogatja, de engedi a papok társadalmi felelősségvállalását. A fiatalabb papságban újra terjed a szegényekért való elköteleződés. A 115 katolikus kórház, 159 árvaház, 130 szociális otthon és több mint 400 egyéb egészségügyi és szociális intézmény jó lehetőséget ad az önfeláldozó segítségnyújtáshoz. Kis számban bár, de megjelentek az első bázisközösségek. S a fiatalabb generációban a kereszténységbe és az egyházba vetett bizalom annak ellenére tovább él, hogy vezetői gyengének bizonyultak. Ezt a generációt és katolikus elköteleződését jellemzi a papi hivatások szaporodása. 1977-ben 908, 1980-ban 1373, 1982-ben 1822 szeminarista volt Argentínában (1982-ben már közel annyi, mint az egyházmegyei papok száma, ami 2474 fő). Az egyházszervezet azonban változatlanul klerikális. Világi munkatársak, hitoktatók, diakónusok nincsenek. Az argentin egyháznak még hosszú utat kell megtennie, hogy magáévá tegye a zsinati, zsinat utáni katolicizmust. Addig hitelét sem nyerheti egészen vissza.

M. M.

Karácsonyi történet

(Egy dokumentumgyűjtő irattárából)

1944-ben a magyarországi zsidó lakosságot a budapestiek kivételével a német „Endlösung” elmélete és gyakorlata szerint megsemmisítő táborokba deportálták. Sok gyermeket elszakítottak szüleitől, jólelkű keresztény emberek, egyházi intézmények és a Vöröskereszt szervezetei több ezer ilyen kis árvát elrejtettek.

Budapesten sok kisgyermek került a segélyező szervek oltalmába, mert szüleiket megölték vagy elhurcolták. A Nemzetközi Vöröskereszt a gettón kívül több helyen létesített gyermekotthonokat, ahol táplálékkal, ruházattal látta el az apátlan-anyátlan, szerencsétlen kicsinyeket.

1944. december 24-én, mikor az ostromlott városban a jóakarató emberek Isten dicsőségét hirdették és békességért könyörögtek, egy nyilas különítmény megrohanta a Vilma királyné úti (ma Gorkij fasori) zsidó árvaházat, amely akkor a Nemzetközi Vöröskereszt oltalma alatt állt. A gyermekeket és az őket ellátó felnőtteket összeterezték, majd fenyegetések és káromkodások közben kirabolták. Ezután a síró gyermekeket és a halálra rémült személyzetet órákon át hajtották a kihalt pesti utcákon. Nyilvánvalóan azt a parancsot kapták, hogy az árvákat kísérik be a gettóba és a Síp utcai Zsidótanács irodájában adják át az illetékeseknek.

A nyilas suhancok nem érthették jól a kapott parancsot, mert a Síp utca helyett végül is a VI. kerületi Szív utcában álltak meg a menettel. A Szív utca 33. számú ház lakói és a házfelügyelő megszánták a hidegtől, fáradtságtól és éhségtől elcsigázott nyomorultakat, és a tétován kérdezősködő nyilas fegyveresektől egész egyszerűen átvették a csoportot azzal, hogy majd intézkedni fognak a gettóba való bejuttatásukról.

Szenteste volt. Az ostromlott városban mindenkinek fogytán volt az ennivalója és tüzelője. A ház lakói mégis befogadták az üldözötteket, meleg szobáról és élelemről gondoskodtak, vigaszt öntöttek a kis árvákba. Ott tartották őket a karácsony ünnepére. Majd azután a felnőtt kísérőknek sikerült segítséget hozni a svéd követségtől, és a Vöröskereszt újból oltalma alá vette a gyermekeket.

A történet hitelül álljon itt két korabeli irat másolata. Emlékezzünk tisztelettel ezekre a bátor emberekre, akik a szeretet fegyverével vettek részt az ellenállási mozgalomban. Ez sem volt kevés, hiszen a plakátok, a rádió állandóan azt ordította, aki zsidót bűjtat, „felkoncoltatik”!

Domonkos István

Budapest, 1945. január 18.

A Szív utca 33. sz. ház Keresztény Lakóinak,

Budapest

A Nyilaskeresztes párt felfegyverezett tagjai 1944. december 24.-én Karácsony estjén gyermekotthonunk növendékeit, főleg kis gyermekeket és az Otthonban élő felnőtteket a Szív utca 33. sz. házba terelték egy majdnem egész napig tartó gyaloglás után Budán és Pest utcáin keresztül. — Gyermekeink fáradtan, agyonhajszolva értek a Szív utcába (este) éhezve, agyonfázva, de mégis mily boldogok voltak kicsinyek nagyok egyaránt, amikor a kapu aljában a házfelügyelő és egy úr (Sugár művész úr) fogadták a tömeget és a gyermekek köszönésére azt válaszolták, ne féljeteK gyermekek itt már nem történik semmi bajtok. —

A gyermekek és felnőttek több üres lakásba lettek elhelyezve és néhány perccel rá megjelent a lakásban egy úr és egy hölgy, és megnyugtatta a félő gyermekeket és felnőtteket sőt mindenkinek egy meleg levest helyezett kilátásba, amely rövid idő múlva tálalva is lett. — Önök m. t. Hölgyeink és Uraink Szent Karácsony estjén tanújelét adták a keresztényi szeretetnek, nemcsak kisebb ajándékokkal szimbolikusan, hanem ténylegesen tettekkel. — Növendékeink kétnapi ottartózkodása alatt Önök tanújelét adták lojalitásuknak és igazságérzésüknek és kérjük, hogy tettükért Otthonunk hálás köszönetét fogadni szíveskedjenek.

Teljes tisztelettel

PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG
ALAPITVÁNYI FIUÁRVAHÁZA
BUDAPEST, VII., VILMA KIRÁLYNŐ-ÚT 28.

Budapest, 1946. június 12.

Huber Imre úrnak,

Budapest.

Visszaemlékezve az elmúlt nyilas idők szomorú eseményeire, őszinte köszönettel állapítjuk meg ismét, hogy Ön ezekben az időkben tanúságot tett árvainkkal szemben lojalitásáról és igazságérzetéről.

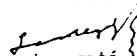
Növendékeink a karácsony napján a Szív u. 33. számú házba kerültek és Ön, mint házfelügyelő mindenben segítségünkre volt, hogy gyermekeink a szörnyű helyzetben egy kis meleghez és élelemhez jussanak.

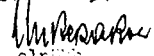
Engedje meg, hogy utaljunk 1945. január 18-án kelt és a Szív u. 33. számú ház igen tisztelt lakóihoz intézett levelünkre, amelyben intézetünk akkori vezetője köszöni meg a ház lakóinak megértő viselkedését.

Fogadja ezalkalommal is igaz köszönetünket és vagyunk

teljes tisztelettel

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ALAPITVÁNYI
FIUÁRVAHÁZ

igazgató

elnök.

Vargha Kálmán ravatalánál

Szeretteid: feleséged, családod, barátaid nevében búcsúzom tőled, Kálmán.

Búcsúzhatnak egyetlen szóval is Vargha Kálmántól: ember volt.

De mennyi mindent: bölcs belátást, erkölcsi tartást, erőn fölüli helytállást kell folyamatosan tanúsítani ahhoz, hogy ezt a szót valaki kiérdemelje, mint ahogy Vargha Kálmán kiérdemelte.

Így gondolhatta ő is, amikor választott hivatását gyakorolva egész pályáján a szellemi teljesítményeket csakis megragadható mértékkel mérte, az irodalmi jelenségeket pedig az igazolható összefüggések fényével világította meg. A határok józan kijelölése és a látszat alatt a valónál igazabb tények föltárása, úgy, ahogy Vargha Kálmán munkássága szemlélteti, az irodalom tisztultabb közösségi tudatának kialakulását szolgálta, és erre roppant szükség volt és van a délibábok országában.

Az irodalom művészetével foglalkozott, ám ahogy a könyvek életét és az írók sorsát vizsgálta, sosem tévesztette szem elől a legemberibb gesztust, a munkát. Ezért állt meg műelemző tekintete a jelentéssel is telített leíráson vagy kifejezésen, pályaképeiben és portréiban viszont azt a nagyszerű vállalkozást érzékeltette, ami a közösség kísérlete valamely egyszeri tehetségben.

Egyszeri, hiteles, igaz: magas irodalomtörténeti mértéket alkalmazva Vargha Kálmán maga is azonosult ezekkel az értékekkel, és az ő napjai is odaadó munkával voltak kiköveztve. Az ő természetét is a megértő beleélés jellemezte, mely nemegyszer kortársai gyöngeségeit megbocsáttatta vele, de nem hiányzott belőle az erkölcsi merészséggel társult szakmai tisztesség sem. Nem pusztán műveket írt: írásainak jelentős része annak idején tett is volt, perújítás méltatlanul elfeledett jeleink jóhíréért. Szerette az igazságot, így kezdődik a szállóige, és tudjuk, hogyan végződik.

Minden alkotás előfeltétele a helytállás. Amikor barátunkat a szinte rászabott kutatói beosztásból más munkakörbe sorolták, ezen a területen is megtalálta azt a fontos feladatot, melyet az ő hivatalosan sose dicsért, mégis kiemelkedő szervező képességével közhasznúvá mélyített. Közösségi fölfogását modelljeitől, a klasszikus íróktól és idősebb kortársaitól tanult küldetésstudat ösztönözte.

Elfogódottan és tisztelettel gondolok a maga írta, valamint a szerkesztésében és gondozásában megjelent mintegy harminc nagyszerű könyv hosszú sorára. De akik közelről ismerték, azokban múlhatatlan személyes képmása rajzolódik ki. Eszünkbe jut tisztázásra mindig kész műveltsége, kedves tréfálkozásra gyakran hajló s a köznapok savával: iróniával is fűszerezett, közvetlen, baráti társalgása, — póztalan, lelket mutató egyénisége rokonokban, barátokban feledhetlenné vált.

Testi szenvedésekkel, kényszerű lelki gyötrelmekkel súlyos évtizedeket éltél, Kálmán. A búcsú határtalanul elszomorít, de példád fölemel. Tartalma az, hogy fölülemelkedve az akadályokon csak pártatlan igazságszeretettel, erkölcsi bátorsággal és az egyéni méltóságot is tükröző szeretet tudatával érdemes a tevékeny emberhez illő tanúságot tennünk a földön.

Isten veled!

Rába György

Umberto Eco

A rózsá neve

Magyar viszonyaink között szinte példátlan gyorsasággal, „alig” nyolc évvel az eredeti után jelent meg Barna Imre fordításában az azóta már világsikert aratott regény. A mű esztétikai értékét méricskélteni nemcsak azért fölösleges, mert ennek megítélése végső soron ízlés dolga, de azért is, mert a — például Dosztojevszkij, vagy épp Bulgakov Mester és Margaritáján — felnőtt olvasó ezt a könyvet aligha sorolja az elébb-utóbb klasszikusnak minősülő csúcsteljesítmények közé, vagy akár azok közelébe. Meglehetősen hosszadalmas expozíció után indul a (nem krimiszzerű, hanem) hamisítatlan detektív-történet. Ráadásul a megszólalásig ugyanaz a szerkezete, mint Agatha Christie Tíz kicsi négerének. Összesen három, jelentéktelen különbséggel: a nyomozó és segédkező tanítványa nem Agatha Christie lapjairól, hanem Sherlock Holmesként és Watsonként régi ismerősünk, ez az első különbség. A második: mielőtt a történet visszakanyarodnék az említett sémához, egy kissé „eltér”, ámde pontosan olyan irányba (egy olyan szerkezet lehetősége felé), amelyet Borges írt meg a Halál és az iránytű című novellájában. Az eddig elmondottak alapján bizony még krimiként is csak szekunder(irodalom)nak, már ismert és be is vált elemek újrakeverésének tűnik ez a vaskos kötet. (Hogy a szerző minduntalan jelzi is „ihlető forrásait”, s ezt a reflektáló eljárás-módot az utószóban — talán nem is ok nélkül — elnevezi posztmodernnek, s elelmélkedik ennek a manierizmussal való összefüggésén, nos ez esszének ugyan nem rossz, de mit sem változtat az eredetiség olykor már bántó hiányán.) Hogy ez a maga műfajában még a Chandler-regények színvonalát sem elérő írás ilyen példátlan sikert arathatott, annak az Agatha Christie-i modellől való harmadik különbség lehet az oka: Eco szereplői ugyanis, ha éppen nem nyomoznak, vagy éppen nem a nyomozó kérdéseire válaszolnak, nos, akkor nem az időjárásról, vagy épp egy-egy étel elkészítésének helyes módjáról fecsegnek, hanem teológiáról — beszélnek. S ennyi már elég is lenne a sikerhez? Azt kell írnom, igen, hiszen az okok könnyen beláthatóak. Ezzel a

fogással ugyanis két olvasói rétegnek is nemcsak a kedvében jár, de szinte vágyaikat teljesíti be. Az eleve krimirajongók abban az illúzióban ringatózhatnak, hogy most valami mást, nemesebbet, komolyabbat fogyasztanak, de — és ez a döntő! — nem kell lemondaniuk a szeretett és meg is szokott ízeikről; a krimiktől csak sznobiságból tartózkodók pedig végre zavartalanul adhatják át magukat a régtől sóvárgott (s ráadásul e könyvben csipetnyi pornóval és horrorral is „ízésített”) örömeiknek, hiszen ez állítólag más, több és nemesebb. Tehát az intellektuális parnevük és a sznobok (meg kell adni, pompásan kiagyalt és el is készített) közös étele ez. Ráadásul ennek az értelmiségi lét iránt nosztalgiát érző, vagy épp annak improduktív perifériáján egzisztáló rétegnek még egy vágyát beteljesíti. Olyannak mutatja a főhőst, amilyenek ez a réteg önmagát reméli lenni: ezoterikus tudása révén az evilági dolgokban is a legjobban eligazodó, s nem ügyetlenül csetlő-botló léleknek.

Ami egyébként magukat a teológiai „betét-áriákat” illeti, nagyjából három téma köré csoportosíthatók. Az eretnekségek szociális okát feszegető fejtegetések vitathatatlan igazságmaggal rendelkeznek ugyan, ámde legtöbbször olyan semmitmondó általánosságoknak a megfogalmazása, amilyeneket a marxizmusból nemcsak ismerhetünk, de ezen „félfikatív-entitások” szellemi visszaélésekre alkalmas adó mivoltával is tisztában lehetünk. Ezek a gondolatok ráadásul nem kötődnek a könyvben található kétségtelesen legszellemesebb, a nevetés metafizikai értelméről szóló fejtegetésekhez. Így a könyv főhősének föléjlő rendszere semmiképpen sem kelti a szellemi koherenciának még a gyanúját sem. (A nép ugyan a humor egyik legfőbb letéteményese, mármint Eco—Vilmos—Arisztotelész szerint, ugyanakkor viszont ez a nép — szintügy őszintünk — a lehető leghumortalanabb, véres és kegyetlen következményekkel járó eretnekségeknek is forrása. E két szál találkoztatása, a kegyetlenség és a humor lehetséges azonosítása, ami vitatható módon, de például Joseph Conradnak sikerül, messi meg-

haladja Eco írói kvalitását.) Mintha Eco önmaga számára összeegyeztethetetlennek tűnő ötleteinek és gondolatainak fáradságos összecsiszolása helyett választotta volna a tanulmánynál jóval egyszerűbb formát, a (detektív)regényt. Ebben még azt is megengedheti magának, hogy egy olyan harmadik témáról is szót ejtsen, aminek ebben a formában az előző kettőhöz semmi köze: a világ megismerhetőségéről. Eco véleménye szerint az eredendően kaotikus világban Isten az eleve kétes kimenetelű megismerési folyamathoz szükséges hipotézis. (vö. a regény 572–573. lapjával, illetve ennek a műegészhez való kompozíciós viszonyával.) Hogy ez nem keresztény álláspont (bár ateistaként rokon-szenves!), az vitathatatlan, fölötte vitatható viszont az, hogy ezt Eco mint a regényvilágában megidézett kereszténység szinte szükségszerű szellemi konklúzióját állítja. De hiába a főtebb éppen csak jelzett, s a legtöbb helyen roppant szelle-

mesen fejtegetett három téma, mert regényének alakjai olyannyira kidolgozatlanok (s ráadásul egy az események idején még éretlen megfigyelő szemüvegén keresztül bemutatottak), hogy ritka kivételektől eltekintve az elmélkedések egyáltalán nem következnek abból, amit jobb szó hiányában jellemüknek nevezhetünk, amiként azok eredményei sem változtathatják meg azt, amit Eco néhány klisével vélt helyettesíthetőnek. Ezek az önmagukban olykor esszéértékű intellektuális villódzások ugyanúgy csupán a regényvilág kulisszái, ahogyan a középkor is az, ahová a szerző ezt a maga műfajában is szinte minden eredeti elemet nélkülöző detektívregényt elhelyezte. Ha ilyen egy sikeres detektív-történet, az — ecoi logikával — még némi örömré is adhat okot, de az, hogy ez összetévesztetik az irodalommal, nos ez meglehetősen szomorú. (*Árkádia*)

Erdei János

Történelem

Szent István törvényeinek XII. századi kézirata az admonti kódexben (hasonmás kiadás)

Az idei jubileum kapcsán megjelent könyv alapja az 1935-ös kiadás. Bartoniek Emma gondozta a latin szöveg kritikai kiadását, ő végezte a fordítás munkáját, a gondos jegyzetelés is az ő tudását dicséri. Györfly György tanulmánya az elmúlt évtizedek kutatásainak eredményét foglalja össze. Ez az a könyv, amit a hazai kiadással párhuzamosan angol-német-francia nyelven is közzé kellene tenni. Megformálása művészi, kiállja a versenyt. A facsimile kiadványok iránt komoly érdeklődés van külföldön. Az igazi haszon az lenne, hogy nemzeti történelmünk egy része a forrással együtt ismertebbé válna. Egyes nemzetek történészeknek álcázott tollnokaik minden alapot nélkülöző feltevéseit azonnal közzéteszik legalább három-négy nyelven. A magyar történetírás a legszigorúbb kritikai elvárásoknak megfelelő eredményeit sem teszi ismertté időben nemzetközi szinten. (*Helikon, Bp. 1988*)

Pierre Riché: Gerbert d'Aurillac — Fayard, Paris, 1987.

II. Szilveszter pápa fordulatokban gazdag élete elevenedik meg a híres párizsi történész jóvoltából, aki jelenleg Gerbert-Szilveszter leveleinek

kritikai kiadását készíti elő. A források s a kor ismerete lenyűgöző. Ami a magyar vonatkozásokat illeti, a szerzőnek meglehetősen avított irodalom állt rendelkezésére, így nem csoda, ha arról értesülünk, hogy például Szent Istvánt Kölnben keresztelték meg. Viszont ő tehet róla, hogy hazai történetírásunk eredményeit szinte kizárólag magyar nyelven lehet megközelíteni?

Az államalapító

Kristó Gyula előszavával és szerkesztésében a szép kivitelű tanulmánykötet nem enged az ismeretterjesztő művekre leselkedő kísértésnek, a túlzott egyszerűsítésnek. Családtörténet, külpolitika, államalapítás, egyházszerzés, hadsereg, törvények, koronázási jelvények a főbb témák. A szerzők a legújabb szakirodalmat is figyelembe vették, s ezért kellő árnyaltsággal tudnak hiteles képet adni a fölvetett témákról. (*Zrínyi, Bp. 1988*)

Ruffy Péter: Magyar ereklyék, magyar jelképek

Az egyszerre igényes és olvasmányos könyv célja a nemzetudat ápolása, s mi lenne erre alkalmasabb módszer, mint a Szent Jobb és a Szent Korona, a Halotti Beszéd, a Himmusz és a Szózat történetének ismertetése. Csak az az elgondol-

koztató, hogy még ma is évforduló szükségeltetik mindannak közzétételéhez, aminek nemzedékről nemzedékre az ünnepeken túl a hétköznapi napokon is éppen a folyamatosság az életfeltétele. (Kossuth, Bp. 1988)

Kristó Gyula—Makk Ferenc:

Az Árpád-házi uralkodók

A két szerző 28 személyt megörökítő portré-sorozata először az IPM hasábjain jelent meg. Ha ezt a könyv borítója nem közölné, az olvasó akkor is rájönne, aki nem várja el ugyan az érvekkellenérvék fölsorakoztatását, ám időnként a kétségeket lehetne jelezni. Éppen az idén ünnepelt Szent István portréja a „jámbor” — „véreskező” ellentéppár alkalmazásával nehezen mondható árnyalt jellemrajznak, inkább emlékeket ébreszt... Az Egyház „lelki terrorja” szintén anyagot szolgáltat a történeti töprengéshez. Az irodalomjegyzék gondolkodóba ejt: van még európai uralkodóház, amelynek ilyen sze-

gény a történelmi emlékezete? (IPM könyvtár)

Mészáros István:

A pápai bencés gimnázium,

Magyar bencés gimnáziumok sorozat,
h. n. 1988.

A szerény külsejű könyv a 350 éves múltra visszatekintő intézmény történetét ismerteti a népiskola-kisgimnázium kezdetektől egészen napjainkig. A pálos rend 1638-as megletelepedésével kezdődik a színvonalas katolikus szellemű oktatás Pápán. A pálosok az első korszak tanárai egészen a rend fölloszlatásáig (1786), a diákok életéből a színjátszás sem hiányzott. A jozefinista szellemű idők két évtizednyi küzdelme után a bencések 142 éven át szolgálták itt az oktatásügyet és ezen keresztül a nemzetet. A sorozatcím biztató, a neves pedagógiaörténetész remélhetőleg folytatja a katolikus középiskolák történetének felkutatását és bemutatását.

Török József

Képzőművészet

Kapu*

A kapu az emberiség ősi jelképei, a vallás, a mítosz, a költészet és a művészet mindig megújuló emblémái közé tartozik. Hogy mikor kapta jelképes értelmét, nem tudható. Mióta kapu létezik, azóta bizonyos az embléma is létezik. Egy névtelen emberösünk előtt egyszer, az ősidők homályában, feltárult egy ismeretlen város kapuja, s ő szorongani kezdett, vajon belépjen-e. Minden kapu az ismeretlenbe vezet, és ha az ember valóban „kérdőző lény”, mint az antropológusok mondják, akkor szüntelen kapukat kellett nyitnia, kapukat kellett döngetnie, kapuk előtt kellett várakoznia, hogy rákérdézhessen a világ titkaira.

* Elhangzott 1988. március 22-én a Fészek Galériában a Kapu című kiállítás megnyitójaként. Kiállítók: Birkás Ákos, Bujdosó Alpár, Fehér László, Gáyor Tibor, Pinczehelyi Sándor, Polacsek Kálmán, Szkárosi Endre. Konceptió és rendezés: Hegyi Loránd.

Jean Chevalier és Alain Gheerbrant „Dictionnaire des symboles”-ja a következőket mondja a kapuról: „A kapu jelképezi az átmenetet két állapot között, két világ között, az ismert és ismeretlen, a fény és a sötét, a kincs és a nélkülözés között. A kapu a misztériumra nyílik. Dinamikus, lelki ereje van, minthogy nemcsak egy átmenetet jelöl meg, hanem átkelésre is szólít. Meghívás egy túlvilági utazásra.”

Az ősi kultúrák mindezt nagyon jól tudták, az egyiptomi vagy a babiloni templom, a kínai és a hindu város kapujának szakrális jelentősége volt. Izaiás próféta, megövendőlőlvén a Megváltó eljövételét, az égi Sionról beszél: „És nyitva lesznek a te kapuid szüntelen, éjjel és nappal bé nem zároltatnak, hogy bévigyék hozzád a pogányoknak sokaságát.” Ugyanez a mámoros prófétizmus szólal meg János apostol Jelenéseiben: „Boldogok, akik megtartják az ő parancsolatit, hogy legyen nekik szabadságok az életnek fáján, és a kapukon menjenek bé a városba.” A kapu a

keresztény kultúrának is sokatmondó szimbóluma: egyszer az élet, máskor a halál kapuja, az azonban mindig eldönthető, hogy hová vezet. Az esztergomi egykori Szent Adalbert székesegyház 1196 előtt épült „porta speciosajá”-n a következő felirat olvasható: „Porta patet vitae... intro venite” (Nyitva az élet kapuja... jöjjetek be). A kapun keresztül máskor a halálba vagy a pokolba lehet jutni, és nemcsak a keresztény tanítás szerint, hiszen a mi „kapu” szavunk az ótörök „bezár” igéből ered, és ennek az igének a származéka „koporsó” szavunk is. Bezárul mögöttünk egy kapu, és mindörökre zárva marad.

A kapu a régi kultúrák és mítoszok értelmezése szerint az ismeretlenbe vezet, erről az ismeretlenről mégis tudni lehetett valamit. A feltáruuló ajtószárnyak mögött Isten vagy a Sátán várakozott, és hogy mi rejlik a kapu túlsó oldalán, azt elárulta az ajtószárnyak díszítése. Mindez valamilyen biztonságérzetet adott, a kapu mögötti világ nem a véletlen műve volt, a kapu metaforája élesen elkülönült az útvesztő metaforájától, a kapu mindenképpen utat nyitott valahová. Ezt a bizonyosságot talán csak a huszadik század költészete és művészete veszítette el,

pontosabban ettől a bizonyosságtól a huszadik századi történelem fosztotta meg a költészetet és művészetet. A történelem, amely ravaszul megtévesztő jeleket használt: az élet kapuját ígérte, és a szenvedését, a halálét nyitotta meg.

Pilinszky János versét szeretném idézni, a *Kopogtatást*: „Aludtunk. Álomban fa voltam, / majd semmi, majd egy olyan kisgyerek, / ki kopogtat egy felnőt ajtaján. / Közben te is fa voltál. Gyerekszknya. / Nem ajtó. Kopogtatás. Kopogás. / Együtt kopogtunk. Azt már nem tudom, / hogy ugyanazon ajtón? Ami biztos: / ilyen lehet egy kerub verdesése.” Itt már minden meghatározhatatlan és bizonytalan. Ki tudja, mi rejlik a kapu mögött? Egyáltalán, rejlik-e valami, vagy a kopogtatásra mindig csak a csend felel? „Ilyen lehet egy kerub verdesése” — hadd ismételjem meg a vers utolsó sorát. Igen, a kapu előtt most egy kerub vergődik világnagy szárnyaival, és ki tudja, feltáruznak-e valaha azok az ajtók? Lehet, hogy nyitva vannak, lehet, hogy nincs mögöttük semmi, lehet, hogy nincs is kapu.

Pomogáts Béla

Film

Úgy érezte, szabadon él

Vitézy László dokumentumfilmje láttelelet ad a társadalom perifériájára, nemegyszer a bűnözés közelébe vagy sűrűjébe sodródott, káros szenvedélyek rabságában vergődő — többnyire narkománias — fiatalok életéről. Teszi ezt olyan — látszólag tárgyilagos, a vizsgált életanyagra hagyatkozó — ábrázolással, mely mégis túlmutat a „szípuzás”, kábítózás, csövezés sokáig tabuként kezelt, agyonhallgatott jelenségkörén, s a mai magyar társadalom e mindjobban burjánzó betegségének mögöttésére, mélyebb s ezért nehezebben tetten érhető és megfogalmazható okaira irányítja a figyelmet. Hiszen a film jó néhány „illetékes” megszólaltatottja többé-kevésbé érinti ezeket az okokat: a kriminológus „a büntetőjog öngölyjeként” emlegeti azt a rendeletet, mely a kábítószerezőasztást 1987-től büntetendő cselekményként kezeli. „Öngöl”, hiszen ezzel az

intézkedéssel a büntetőjog „begyűjti a maga hatáskörébe” a narkósokat, azután nem tud velük mit kezdeni, hiszen „pillanatnyilag nem tudjuk gyógyítani őket”. A korábban kábítószeres fiatalokkal is foglalkozó, majd később ezeket az „eseteket” tudatos és emberileg érthető önvédelemből elutasító pszichiáter szakmai meg hasonlottsága szükségképpen fakad egy olyan meghasonlott társadalomból, mely — sokszor önhibájukon kívül — elkallódott tagjainak „durva fizikai erőszakkal” szolgáltatt „igazságot”, hogy azután a pszichoterápiás kapcsolat (jó esetben) emberségesebb s így gyógyítóbb hatású rövid intermezzója után ismét kutasítsa őket. A szakember egyéni lelkiismeretébe ütközőnek érzi az ilyen „esetek” elvállalását, ha a gyerekeket „utána nincs hová továbbadni”. Márpedig többnyire nincs, hiszen a margóra szorult, kallódó fiatalok nagy hányada a nevelőintézetekből kerül ki az aluljárókba, majd előbb-utóbb — megdőbbentő, de szinte elkerülhetetlen determinizmussal — a börtönökbe.

A szociológus a társadalom részvétlenségéről, kemény szegénységellenes beállítódásáról beszél, melyben tetten érhető a problémákat elkendőző, a valóságot meghamisító, széppé és győzelmissé retusáló több évtizedes elmélet és gyakorlat „eredményessége”. Az ösztársadalmi közöny másik okát abban látja a szakember, hogy az utóbbi 30 évben az emberek elkezdhettek végre magukkal törődni, az egészséges egoizmus azonban — lévén egy korábbi időszak szélsőséges, az egyén jogait semmibe vevő kollektivismusának kompenzációja — szükségképpen betegesen túlhajtottá, torzzá vált. Ideje lenne végre másokkal is törődni — hangzik el a filmben a lelkiismeret-mozdító figyelmeztetés.

A keresztény egyházak eddigi csekély, bár jószándékú igyekezete kevésnek és csaknem hatástalannak bizonyult az előítéletekkel, a bürokratizmussal, a merev és korrumpálódott egészségügyi intézményrendszerrel szemben. A körülmények bénító hatásának regisztrálásán túl azonban minden egyes hívő és minden egyes ember személyes lelkiismeretére hárul annak megválaszolása, hogy mit tett és mit tehet a maga posztján azért, hogy az emberibb léthez nélkülözhetetlen értékek, eszmények ne hulljanak ki nyomtalanul a világunkból, és gyermekeinkhez utat találjanak.

Vitézy filmjének egyik riportalánya, a Fővárosi Tanács művelődési és egészségügyi osztálya által létrehozott koordinációs bizottság egykori tagja

elmondja, hogy a bizottságnak a kábítószerérvézet terjedéséről és veszélyeiről szóló, „minden iskolai hallgató számára kötelező érvényű” körlevelét az iskolaigazgatók nem ismertették a nevelőtestületekkel. Mivel az iskoláknak címzett anyagon a „bizalmas” megjelölés volt olvasható, a dokumentum a páncélszekrényekbe vándorolt a drogellenes küzdelem lényegében máig titkos voltának beszédes bizonyítékaként.

Egy intézeti nevelő a kábítószerfogyasztás elleni hadviselés eredménytelenségének legfőbb okát a szakmabeliek közötti belső harcokban, féltékenységben, rivalizálásban látja. Hogy nem ok nélkül, azt többek között az oly ígéretes vállalkozásnak indult, jelentős nyugati tőkével létrehozott battonyai S. O. S. gyermekfalu visszaélésekkel, botrányokkal terhes története is bizonyítja.

A film egymástól sokban különböző, mégis azonos irányba mutató „szakmai” vallomásai egy volt állami gondozott fiú megrendítő élettörténetébe ágyazódnak. Cseke Attila sorsa, mint annyi más — a filmben szereplő és nem szereplő — társáé a legnyomósabb vádirat *Vitézy Lászlónak* a jelen magyar társadalmat szinte észrevétlenül ítélőszék elé kényszerítő perében: bár artikulálatlanul, a lét infernális bugyrából, zavaros, primitív eszméktől és drasztikus magyar „kábítószerektől” elbódítottan, mégis igazságért kiált.

Éger Veronika

A Vigilia kiadásában megjelenik *Az orosz vallásbölcselet virágkora* című kétkötetes gyűjtemény. Az antológiában *Lev Tolsztoj, Vlagyimir Szolovjov, Jevgenyij Trubeckoj, Lev Szesztov, Pavel Florenszkij, Szergij Bulgakov, Szemjon Frank* és *Nyikolaj Bergyajev* esszéi, tanulmányai szerepelnek. A tanulmányokat válogatta, előszóval ellátta s a szerzőket bemutatja *Török Endre*. Kapható a Vigilia kiadóhivatalában, a Szent István Társulat és az Ecclesia könyvesboltjaiban. A két kötet ára 160,— Ft.

Domspatzen

Vessünk egy pillantást Európára, mondjuk ezer évvel ezelőtt, 988-ban. Anglia a vikingektől és Villásszakállú Svendtól retteg, Frankhonban egy éve király Capet Hugó, Németországban a császár, III. Ottó nyolc éves, a bajor herceg az a Civakodó Henrik, akinek leánya a mi Gizella királynénk lesz, Regensburgban pedig énekelnek a Dómverebek. Ilyen hagyományokkal rendelkezik az a kórus, amely tavasszal három napra Budapest vendége volt.

Három nap, három fellépés, három helyszín és három műsor. Mégis az együttes bemutatkozása első fellépésük előtt történt. Április 5-én a Zeneakadémián ugyanis előbb a KISZ Központi Művészegyüttes Egyetemi Kórusa lépett föl, akik Hollerung Gábor vezényletével Mendelssohn Te Deumát adták elő, igen gyöngén. S hogy mégis nagy tapsot kaptak, azt kizárólag annak köszönhetnék, hogy a karzaton foglaltak helyet a regensburgiak, akik a kollégák sikere érdekében nem kímélték a tenyerüket. Azután folsorakozott két tucatnyi fiú — kisfiútól a fiatalemberig — a dobogón, és kezdetét vette a varázslat.

A Missa Papae Marcelli — a Marcell pápa emlékének ajánlott mise — különleges helyet foglal el Palestrina életművében. II. Marcell 1555-ben került a pápai trónra mindössze három hétre. Ezalatt azonban sor került egy nagypénteki szertartásra, amelyen a pápa oly elégedetlen volt muzsikusaival, hogy maga elé rendelték őket, és közölte velük azt a kívánságát, hogy ezentúl csak olyan műveket adjanak elő, és úgy, hogy „minden szót hallani és érteni lehessen”. A mise tehát címében egy programot képvisel, és ennek teljesítésében a kórus ezen az estén teljes erejével Palestrina mellé állt. A szolamok tisztaságán, a szép éneklésen túl erős hangsúly esett a szövegmondásra. Kemény „k” és „t” hangok, röviden és egyszerre szisszenő „sz”-ek, hosszú nagy „á”-k hangzottak, csodálatos élményt jelentve. A második fellépés színhelye a Bazilika volt, ahol Hans Leo Hassler Missa octo vucumját és Kodály Szent István énekét adták elő, ez utóbbit magyarul. Hassler miséjéből három tételt a Mátyás templomban is hallhat-

tunk. Itt a reneszánsz mellett helyet kaptak későbbi korok zenéi, Bach, Spohr és Mendelssohn művei is. Ezt az estét egyébként a televízió rögzítette, és egy későbbi időpontban műsorára is tűzte.

Milyen is ez a kórus? Reneszánsz misék és motetták éneklésében feltétlenül a legjobbak között van a helye. A csak férfihangok együttese meglepően homogén, kiegyensúlyozott hangzást hoz létre, a basszus meleg színére és biztonságára remekül épül a többi szólam. A rendkívül képzett gyerekek zenélésük spontaneitásából, örömeiből mit sem veszítettek. Együtt énekelni számukra éppoly természetes, mint más kamaszoknak, mondjuk, a focizás. A Palestrina-mise előadása alatt az egyik „veréb” minden feszély és botrány nélkül megtehette azt, amit az áhítatos közönség soraiban aligha merészelt volna bárki is; elővette a zsebkendőjét, és kifújta az orrát. Barokk és későbbi mesterek interpretálásában nem ennyire meggyőző az együttes. Természetesen a lelkesedés és a felkészültség itt is teljes, de sokszor hangmagasságbeli gondokkal küszködnek a gyerekek, és némely mű előadására talán nem elég érettek.

A karnagy, Georg Ratzinger prelátus igazi régi „maestro di capella”. Vezénylése szuggesztív: kissé előrehajol, hosszú karjait vállából mozgatja, nagy kezeinek pontos, erős jelzéseivel, átható pillantásával uralja a kórust. Ha valamelyik növendék kiesik a ritmusból, akár halk tapsolásszerű ütemezéssel segíti vissza a helyére, ha szépen sikerül valami, megenyhülnek arcvonásai, de csak egy pillanatra, hogy rögtön újra feszültté váljanak, a következő feladatra készen. A kórus szereplésének felelősségét viszi vállain, hogy amikor a siker jön, szelíden mosolyogjon, mintha nem is értené, miért neki szól az ünneplés. Páratlan tudás és páratlan alázat egyesül ebben az emberben.

A kórus első fellépésének másnapján elmentem a Vörösmarty térre, nézegetni a madarakat. Verebek. Milyen csodálatos teremtmények! Milyen csodálatosak...

Fáy Miklós

A hónap krónikája

Három új folyóirat megjelenése mutatja, hogy igen nehéz, szorongatott helyzetében is kiutat keres a kultúra, illetve olyan fórumokat a meglehetősen hátrányos helyzetű egészségvédelem, melyek talán segítenek a kétségbeesetten rossz hazai egészségkultúra és -szemlélet erősítésében.

Hitel. Igaza van az új lap programcikkét író Csoóri Sándornak: megalázóan hosszú időnek kellett eltelnie, hogy megjelenhessék végre ez a valóban színvonalas, izgalmas, közéleti folyóirat, mely már első számában napjaink legégetőbb társadalmi-történeti kérdéseire irányítja a figyelmet. Ezek a kérdések állandóan napirenden vannak, a *Hitel* tárgyalási módja mégis megkülönböztetett figyelmet érdemel, mert íróit nem az indulat vezérli, hanem a higgadt elemzés szándéka, olyan felelős magatartás, mely mögött érezni a jobbítás szándékát. Ez az a szándék, melyet nem érzékelünk minden megnyilatkozásban. Ezt a felelősséget kérik számon a *Hitel* írói az ország sorsának irányítóitól is. Különösen súlyos a feszültség szociális téren, hiszen aligha lehet vitatni, hogy az új személyi jövedelemadó-rendszer, kizárva a szociális szempontokat, elsősorban a nagycsaládokat és a nyugdíjasokat sújtotta, s okozója lett széles rétegek elszegényedésének. Fekete Gyula „Süket a meztelen király” című pamfletje jogosan látja fölöttébb kilátástalannak a helyzetet: az elszegényedéssel párhuzamosan tovább növekszik az egyke vagy a gyermek nélküli családok aránya, a szülkre szabott monetáris szempontok alapján döntők és fordulatot remélők pedig csak a pillanat szellemében ítélnék, s nem veszik észre az elhamarkodott döntések perspektivikus kárait és antiszociális jellemzőit. Általában elmondhatjuk a *Hitel* első számáról: irodalmi, társadalmi és gazdasági vonatkozásban is kitűnően szerkesztett lap, melynek nyilván hitele lesz az olvasók körében.

A *Liget* most megjelent 1. száma tulajdonképpen nem új, hiszen szerkesztői egy ízben már nyomdába adták, de az akkori kulturpolitikai helyzet nem tette lehetővé, hogy az olvasókhöz is eljuthasson. A mai olvasó némi csodálkozással kérde: vajon mi lehetett oly veszedelmes méreg a lapban, amely miatt övni kellett tőle a közvéleményt. Inkább színvonalas, felelősségtől áthatott kezdeményezésnek véljük, amelynek nagy érdeme, hogy nemcsak a valóságos, hanem a szellemi

környezetszennyezés ellen is felemeli szavát. A legkülönfélébb tárgykörökből tartalmaz értékes tanulmányokat. Hanák Péter írásának címe szerint „Közép-Európa keresi önmagát”, Fekete Gyula a rá jellemző szenvedéllyel és elkötelezettséggel szól a reformok szükségességéről. „A jövő kizsákmányolói” című beszélgetésben, Miklós Pál „A távol-keleti modell”-t rajzolja meg, Dávid Katalin szép és alapos írásában a szakrális művészet ikonográfiájához szolgáltat adalékokat, a szépirodalmi részben pedig nem kisebb írók vannak jelen új műveikkel, mint Csoóri Sándor és Mándy Iván.

Elkötelezett, komoly hangjával, Levendel Júlia és Horgas Béla nyitott szerkesztői munkája révén a *Liget* alighanem jelentős nyeresége lesz a mai magyar kultúrának.

Igen jelentős kezdeményezésnek érezzük az *Üzenet* címmel megjelent egészségvédelmi tanácsadót (azzal a zárójeles megjegyzéssel, hogy szerencsésebb címet is lehetett volna lelmi, hiszen Szabadkán évtizedek óta jelenik meg ilyen címmel színvonalas irodalmi folyóirat). A bevezető cikk szerzője annak a reményének ad kifejezést, hogy a folyóirat „tevékenyen hozzájárul közérzettünk javításához, súlyosnak vagy megoldhatatlannak tűnő válságaink megoldásához”. Ha e gondolatok mögött az a szándék rejlik, hogy megtanítson egészségesebben élni, nyitottabb, tisztább kapcsolatokat kialakítani a világgal, számot vetni testi és lelki gyengeségeinkkel, akkor — az első szám alapján — eredményes lehet e célkitűzés. Jeles orvosok és pszichológusok válaszolnak kétségbeesett, segélykérő levelekre, abban a reményben, hogy szavaik nemcsak egyedi esetekben nyújtanak vigasztalást, ígérik a gyógyulás esélyét, hanem mindenkéhez eljuthatnak, kik hasonló nehézségekkel küzdenek.

Bizonyára rendelkezik az *Üzenet* szerkesztője olyan átgondolt és messzire tekintő stratégiával, melynek megvalósítása révén a lap tevékeny szerepet játszhat a hallatlanul gyenge egészségügyi közállapotok javításában, legalábbis ennek szemléleti módosításában. A gyógyítás hétköznapi gyakorlatának színvonalemelése, az emberhez méltó betegellátás és orvosi munka feltételeinek megteremtése sajnos nem egy folyóirat kötelessége. Bárcsak az egészségügy irányítói is olyan komolyan, felelősséggel kezdeményeznék az elmaradások felszámolását, amilyenel az *Üzenet* munkatársai a testi és lelki kultúra emelését valósítják meg lapjukban.

1988
ANNÉE LIII.

vigilia

DÉCEMBRE
DEZEMBER—DECEMBER

Revue mensuelle — Monatsschrift — Rédacteur en chef — Chefredacteur: LÁSZLÓ LUKÁCS
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an — Abonnement für das Jahr 25 US dollar

RÉSUMÉ

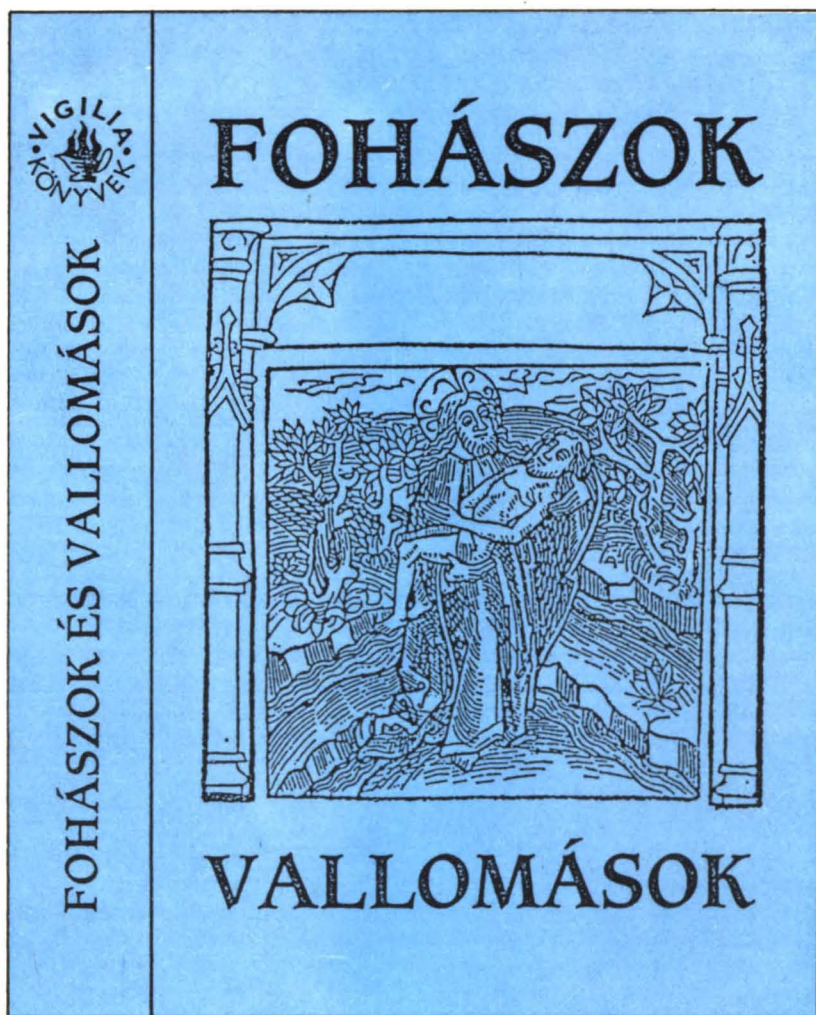
Ce numéro de décembre a pour composition traditionnelle: *L'enfant est bénédiction*. Nos auteurs sollicités pour ce thème confessent d'une part sur la joie de la bénédiction du ciel, sur la beauté de l'éducation des enfants, et d'autre part parlent d'une voix critique les problèmes d'une actualité brûlante dans notre société, autour de la famille et de l'enfant. A ce thème se rattache également l'étude de Gyula Csoma, intitulée: *La pédagogie de la perte en valeur*. Pour créer une ambiance de Noël avons-nous choisi dans ce numéro un récit d'Alexander Lernet-Holenia, écrivain autrichien, une étude ethnographique de Erzsébet Kisida sur les costumes de la fête, ainsi que l'intervention de József Török: *Pastor angelicus: Le pape Pie XII*. La table ronde de Vigilia a rassemblé célèbres écrivains, philosophes et sociologues qui se penchent sur le thème de: *Le service de l'Eglise dans la société d'aujourd'hui*. Dans: *Foi et vie* Pius Halász poursuit ses méditations sur l'Avent et sur les préparatifs de la fête.

INHALT

Die traditionelle thematische Zusammenstellung in der Dezember-Nummer steht dieses Jahr unter dem Titel: *Das Kind als Segen*. Die Autoren die für Beiträge gebeten wurden, sagen einerseits von der Schönheit und Freude des Kindersegens und der Kindererziehung aus, sprechen andererseits von den Problemen die in unserer Gesellschaft bezüglich Familie und Kind sich brennend aktuell stellen. An diesen Themenkreis schliesst sich kritisch eine Studie von Gyula Csoma, betitelt: *Pädagogie des Wertverlustes*. In der Absicht der weihnachtlichen Stimmung zu dienen, wählten wir eine Erzählung des österreichischen Schriftstellers Alexander Lernet-Holenia, die folkloristische Studie von Erzsébet Kisida über weihnachtliche Gebräuche, sowie einen Beitrag von József Török, betitelt: *Pastor Angelicus: Papst Pius XII*. Im Rahmen eines Vigilia-Tafelrundgesprächs untersuchen bekannte Schriftsteller, Philosophen und Soziologen das Thema: *Der Dienst der Kirche in der heutigen Gesellschaft*. In der Spalte Glaube und Leben Betrachtung von Pius Halász über den Advent und über Vorbereitung zum Weihnachtsfest.

CONTENTS

This year, our traditional December selection bears the title: *the Blessing of Children*. Our invited authors acknowledge the beauty and joy experienced in bringing up children, on one hand and on the other, describe in a critical tone, the problems of great concern that arise in our society in connection with the family and children. Gyula Csoma also supports these views in a study on *The Pedagogy of Devaluation*. With the aim of creating an adequate atmosphere for the approaching Christmas Holidays, we have chosen a short-story by the Austrian writer Alexander Lernet-Holenia, an ethnographic study by Erzsébet Kisida on folk customs at Christmas time, as well as a writing by József Török on *Pastor Angelicus, Pope Pius XII*. At a roundtable conversation of Vigilia, well-known writers, philosophers and sociologists examine the subject: *The Service of the Church in our Present-day Society*. In the column Faith and Life, Pius Halász meditates on preparations for the Holidays.

MEGJELENT A VIGILIA ÚJ KÖNYVE

A kötet elsősorban a keresztény imádságos hagyomány legszebb darabjaiból tartalmaz szemelvényeket, de bőségesen merít más vallások, más kultúrák imaszövegeiből is. Az egyes nemzetek imádságait nagy személyiségek vallomásai, majd misztikus írásai követik.

A kötet ára 165,— Ft

Kapható a Vigilia Kiadóhivatalában, a Szent István Társulat és az Ecclesia könyvesboltjában.